

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:**

**ΝΕΩΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ –
ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ**

**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΩΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Θέμα: “Οι Ελληνοϊταλικές Σχέσεις κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Η
Περίπτωση του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας το 1923”.**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΚΟΥΦΑΛΗ ΙΣΜΗΝΗ - ΣΤΕΦΑΝΙΑ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ANNA ΜΑΝΔΥΛΑΡΑ (ΕΠΟΠΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ)

ΛΑΜΠΡΟΣ ΦΛΙΤΟΥΡΗΣ

ΝΙΚΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ιωάννινα 2021

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:**

**ΝΕΩΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ –
ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ**

**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΩΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Θέμα: “Οι Ελληνοϊταλικές Σχέσεις κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Η
Περίπτωση του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας το 1923”.**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΚΟΥΦΑΛΗ ΙΣΜΗΝΗ – ΣΤΕΦΑΝΙΑ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ANNA ΜΑΝΔΥΛΑΡΑ (ΕΠΟΠΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ)

ΛΑΜΠΡΟΣ ΦΛΙΤΟΥΡΗΣ

ΝΙΚΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ιωάννινα 2021

Εξεταστική Επιτροπή:

Άννα Μανδουλάρα: Επίκουρη Καθηγήτρια Νεώτερης Ελληνικής Ιστορίας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Λαμπρος Φλιτούρης: Επίκουρος Καθηγητής Νεώτερης και Σύγχρονης Ελληνικής και Ευρωπαϊκής Ιστορίας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Νίκος Αναστασόπουλος: Επίκουρος Καθηγητής Νεώτερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Αυτή η εργασία είναι αφιερωμένη στους λατρευτούς γονείς μου και σε όσους με έχουν στηρίξει στη μέχρι τώρα πορεία μου. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον Α.Μ., συμπορευτή στη ζωή μου και στη Μ.Π. , ποιήτρια της ζωής και των ιδανικών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
ΜΕΡΟΣ Ι.....	15
I.1. Η Παγκόσμια Πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων στα πλαίσια της ΚτΕ κατά πρώτα χρόνια μετά τη Λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.....	16
I.2. Το Γενικότερο ενδιαφέρον του Ιταλικού Κράτους από καταβολής ιδρύσεώς του για τις περιοχές της Ηπείρου, Αλβανίας και Κέρκυρας και Ελληνοϊταλικές Σχέσεις μέχρι το 1923.....	22
I.3. Η Ελληνική Πολιτική Κατάσταση πριν τον Βομβαρδισμό της Κέρκυρας το 1923 και οι Ελληνοϊταλικές Σχέσεις.....	30
I.4. Η Άνοδος του Μουσολίνι στην Ιταλία και Το Φασιστικό Κόμμα.....	39
ΜΕΡΟΣ ΙΙ.....	43
II.1. Η Διαχάραξη των συνόρων Αλβανίας - Ελλάδας και η Δολοφονία του Στρατηγού Τελλίνι.....	44
II.2. Ο Μουσολίνι Μαθαίνει για το Έγκλημα. Οι Πρώτες Ιταλικές Αντιδράσεις.....	52
II.3. 31 Αυγούστου 1923: Ο Βομβαρδισμός της Κέρκυρας.....	59
II.4. Οι Ιταλοί καταλαμβάνουν την Κέρκυρα. Η Περίοδος της Ιταλικής Κατοχής του νησιού.....	70
ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ.....	78
III.1. Η Ελληνική Προσφυγή στη ΚτΕ για την Επίλυση του Επεισοδίου. Η Τελική Λύση από την Πρεσβευτική Διάσκεψη και η Αποχώρηση των Ιταλών από την Κέρκυρα.....	79
III.2. Προαιώνιοι δεσμοί Ιταλών - Κερκυραίων. Ο Απόηχος του Βομβαρδισμού και της στάσεως των Ιταλών κατά το 1923 και το 1940.....	91
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	100
ΒΙΒΛΙΟΦΡΑΦΙΑ.....	105
ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	109
ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ.....	112
Κεντρική Υπηρεσία Διπλωματικού Αρχείου Υπουργείου Εξωτερικών.....	112
Γενικά Αρχεία Κράτους (Γ.Α.Κ) - Αρχείο Κ. Δαφνή.....	115
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	116

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Η παρούσα μελέτη με θέμα *“Οι Ελληνοϊταλικές Σχέσεις κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου – Η περίπτωση του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας το 1923”* έχει ως στόχο να σκιαγραφήσει τους μακράιωνους πολιτικούς και πολιτισμικούς δεσμούς της Κέρκυρας και της Ιταλίας και το έντονο ενδιαφέρον των Ιταλών για την επικράτηση τους στη περιοχή της Ελλάδας, ύστερα από τη σύσταση του Ιταλικού Κράτους το 1861. Αποκορύφωμα του γεωπολιτικού αυτού ενδιαφέροντος για την Ελλάδα θα αποτελέσει ο Βομβαρδισμός και η κατάληψη του νησιού της Κέρκυρας επί δικτατορίας Μουσολίνι στα χρόνια του Μεσοπολέμου. Επίσης, θα γίνει λόγος και για το χρονικό της επίθεσης και κατάληψης της Κέρκυρας, της πολιτικής επίλυσης της Κρίσεως του καλοκαιριού του 1923. Τέλος, στο τελευταίο κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί ο σχολιασμός σχετικά με τον απόηχο του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας στο τοπικό γίγνεσθαι ύστερα από την εύρεση ενός Υπομνήματος στα επίσημα αρχεία της Νομαρχίας. Το Υπόμνημα αυτό προς την Κυβέρνηση εδήλωνε την επιθυμία των Κερκυραίων για την απέλαση του ιταλικού στοιχείου από το νησί της Κέρκυρας και τη δήμευση των περιουσιών τους, χαρακτηριστικό δείγμα της απόγνωσης τους ύστερα από την αναίτια σε σχέση με τη Κέρκυρα λόγο επίθεση του Μουσολίνι.

Ο τρόπος εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας διεξάχθη πρώτα πρώτα με την συλλογή του σχετικού αρχειακού υλικού και κατά βάση με το βιβλίο του Παπαφλωράτου *“Το επεισόδιο Tellini/ Κέρκυρας, Αίτια και Εξέλιξη μιας διεθνούς κρίσεως”*. Άλλα σημαντικά για την ολοκλήρωση της εργασίας ήταν το βιβλίο του Αγάθου *“Οί Ιταλοί εν Κέρκυρα”*, του Γεωργιάδη *“Τό προαιώνιον Ιταλικό Μίσος κατά τοῦ Ἑλληνισμοῦ”*, του Γρηγοριάδη *“Τα Φοβερά Ντοκουμέντα, Υπόθεση Κέρκυρας Αύγουστος 1923”* και του James Barros *“The Corfu Incident of 1923, Mussolini and the League of Nations”*, ενώ για τις Ελληνοϊταλικές σχέσεις σημαντικό έργο ήταν το βιβλίο κ. Λάμπρου Φλιτούρη *“Popolo Albanese, η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνο – αλβανικών συνόρων”*. Μέσα από την αναζήτηση μοναδικών ιστορικών εγχειριδίων, όπως αυτό του Γεωργιάδη, μου δόθηκε η ευκαιρία να αναζητήσω την ύπαρξή των και να παλέψω για την απόκτησή των. Το μικρό αλλά πολύτιμο από απόψεως περιεχομένου βιβλίο του

Γεωργιάδη “Τό Προαιώνιον Ιταλικό Μῖσος κατά τοῦ Ἑλληνισμοῦ” στάθηκε αδύνατο να βρεθεί αρχικά, με μόνο σημείο εντόπισης την Εθνική Βιβλιοθήκη. Τα βιβλία της συγκεκριμένης σειράς όμως ήταν πακεταρισμένα και υπό μεταφορά για τη νέα και μοντέρνα Εθνική Βιβλιοθήκη στο Παλαιό Φάληρο. Αυτό το εμπόδιο με έβαλε στη διαδικασία να ερευνήσω διαδικτυακά και να ανακαλύψω ένα Παλαιοπωλείο στη Περιοχή του Μοναστηριακίου, το οποίο ήταν το μόνο σημείο πώλησης, το οποίο διέθετε το συγκεκριμένο βιβλίο. Ύστερα από αυτό, επιδόθηκα στη νέα μου ενασχόληση και ερευνώντας άλλα παλαιοπωλεία, ανακάλυψα και άλλα “σπάνια διαμάντια” της Ιστορίας, όπως το βιβλίο του Γρηγοριάδη, ενώ το βιβλίο του James Barros το απέκτησα από τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου του Texas.

Το Αρχειακό υλικό για τις Ελληνοϊταλικές σχέσεις κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, καθώς και για τα γεγονότα του Βομβαρδισμού και της κατάληψης της Κέρκυρας κατά κύριο λόγο αντλήθηκε από τα Αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών, τα οποία είχα την τύχη να βρίσκονται σε ηλεκτρονική μορφή στο διαδίκτυο. Ύστερα, σημαντικός “σταθμός” της διεξαγωγής της παρούσας έρευνας, αποτέλεσε το αρχειακό υλικό των Γενικών Αρχείων του Κράτους της Κέρκυρας, ενώ ειδική μνεία πρέπει να πραγματοποιηθεί στο προσωπικό αρχείο του Κ. Δαφνή, το οποίο είναι εμπλουτισμένο με άρθρα εφημερίδων και φωτογραφίες της περιόδου του Βομβαρδισμού και Κατάληψης της Κέρκυρας από τα στρατεύματα του Μουσολίνι. Επίσης, άξιο προσοχής αποτέλεσε το αρχειακό υλικό της Νομαρχίας της Κέρκυρας, από το οποίο άντλησα πληροφορίες για τη στάση των Κερκυραίων για το Ιταλικό στοιχείο του νησιού. Μέσω ενός υπομνήματος προς τη Κυβέρνηση, οι Κερκυραίοι ζητούν την απομάκρυνση των Ιταλών από το νησί, ύστερα από τον Βομβαρδισμό της Κέρκυρας και τη δήμευση της περιουσίας τους, αποτελώντας χαρακτηριστικό παράδειγμα του απόηχου του Βομβαρδισμού στον ντόπιο πληθυσμό της Κέρκυρας. Τέλος, η βιβλιογραφία της παρούσας εργασίας ως επί το πλείστον εβρέθη στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, στη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου και τέλος στην Εθνική Βιβλιοθήκη και στη Βιβλιοθήκη της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών.

Τέλος, για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επόπτριά μου, κ. Άννα Μανδουλάρα, η οποία μου έδωσε την ευκαιρία να ασχοληθώ με ένα θέμα με το οποίο εντρύφησα στη τοπική Ιστορία του νησιού μου και

ερεύνησα θέματα, όπως ο Βομβαρδισμός και η δολοφονία του Στρατηγού Τελλίνι, τα οποία αποτελούν σημαντικό κομμάτι της Ιστορίας μας, έχουν όμως ξεχαστεί στο προσκήνιο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Στη παρούσα μελέτη με τίτλο *“Οι Ελληνοϊταλικές Σχέσεις κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου – Η περίπτωση του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας το 1923”* εξετάζεται το περιστατικό του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας το 1923 από τον Μουσολίνι, ύστερα από τη δολοφονία του Στρατηγού Τελλίνι στα Ελληνοαλβανικά Σύνορα, Προέδρου της Διεθνούς Επιτροπής Διαχάραξης Ελληνοαλβανικών Συνόρων. Ακόμα γίνεται λόγος της Ελληνικής Προσφυγής στην ΚτΕ για την επίλυση του επεισοδίου και της τελικής απόφασης της Πρεσβευτικής Διάσκεψης για την αποχώρηση των Ιταλικών Στρατευμάτων από το νησί και την αποζημίωση, την οποία έπρεπε να καταβάλλει η Ιταλία για τη Δολοφονία, της οποίας ποτέ δεν αποδείχθηκε ποιος έφερε την ευθύνη της. Τέλος, πραγματοποιείται ο σχολιασμός ενός Υπομνήματος, το οποίο βρέθηκε στα Αρχεία της Νομαρχίας των Γ.Α.Κ Κερκύρας, το οποίο απευθυνόταν στην ελληνική κυβέρνηση και ζητούσε την απέλαση των Ιταλών από το νησί της Κέρκυρας.

Η συγκεκριμένη εργασία αποτελείται από τρία κεφάλαια. Το πρώτο υποκεφάλαιο του πρώτου κεφαλαίου πραγματεύεται τη Παγκόσμια Πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων στα πλαίσια της Κοινωνίας των Εθνών. Από τη στιγμή όπου η συγκεκριμένη εργασία πραγματεύεται το περιστατικό του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας και την επίλυση του ζητήματος από την Κοινωνία των Εθνών, ως το βασικό θεσμικό όργανο επίλυσης παγκόσμιων κρίσεων μετά την ίδρυσή της, ύστερα από το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, απαραίτητη είναι η πραγματοποίηση μιας επισκόπησης της μεσοπολεμικής λειτουργίας της Κοινωνίας των Εθνών και διευθέτησης των παγκόσμιων διπλωματικών επεισοδίων. Σε αυτό το υποκεφάλαιο γίνεται λόγος για μερικές από τις βασικές ρήξεις μεταξύ κρατών και τον τρόπο με τον οποίο συνέβαλε η Κοινωνία των Εθνών. Αυτό έχει ως στόχο τη σύγκριση εν τέλει με το πόρισμα της Κοινωνίας των Εθνών για το περιστατικό της Κέρκυρας, το οποίο κατά κύριο λόγο καταδίκασε την Ελλάδα. Όπως θα παρουσιαστεί στο πρώτο υποκεφάλαιο, η ΚτΕ, δε κατάφερε να επιτύχει ως θεσμικό όργανο διατήρησης παγκόσμιας ειρήνης, και ύστερα από πολλές παρεμβάσεις μεταξύ κρατών και των μεταξύ των διενέξεων. Συνεπώς, η ύπαρξη της ΚτΕ, δεν εμπόδισε το ξέσπασμα του επόμενου παγκόσμιου πολέμου, ούτε και διευθέτησε με απόλυτη διαφάνεια τις μεσοπολεμικές διενέξεις.

Το δεύτερο υποκεφάλαιο ασχολείται με την εξιστόρηση του γενικότερου ενδιαφέροντος του Ιταλικού Κράτους για τη περιοχή της Αλβανίας, Ηπείρου και Κέρκυρας, ενώ γίνεται λόγος για τις Ελληνοϊταλικές Σχέσεις από καταβολής ιδρύσεως του Ιταλικού Κράτους μέχρι και το 1923, όπου είναι η χρονιά του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας από τον Ιταλό Φασίστα, Μπενίτο Μουσολίνι. Το συγκεκριμένο κεφάλαιο είναι απαραίτητο στο να πραγματοποιηθεί μία σκιαγράφιση του έντονου ενδιαφέροντος της Ιταλίας για την Ελλάδα και οι μεταξύ των δύο χωρών σχέσεις μέχρι και το 1923.

Σημαντική θεωρείται και η συνοπτική παρουσίαση της πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα λίγο πριν το διπλωματικό επεισόδιο στη Κέρκυρα, η οποία αναλύεται εκτενώς στο τρίτο υποκεφάλαιο του πρώτου Κεφαλαίου. Ακολουθεί το τελευταίο υποκεφάλαιο του πρώτου κεφαλαίου, στο οποίο γίνεται λόγος για την άνοδο του Μουσολίνι στην εξουσία. Στο συγκεκριμένο υποκεφάλαιο, το οποίο ολοκληρώνει το πρώτο μέρος και κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, γίνεται λόγος για τη κατάσταση της Ιταλίας μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς επίσης προσωπικότητα και το όραμα του Ιταλού ηγέτη για την επιβολή φασιστικής δημοκρατίας και την επεκτατική πολιτική του, καθώς και για τις βλέψεις του για την Ελλάδα.

Ύστερα, ακολουθεί το δεύτερο κεφάλαιο, στο οποίο αναλύεται εκτενώς η δολοφονία της Επιτροπής Διαχάραξης Συνόρων στα Ελληνο - Αλβανικά Σύνορα ως βασικό πρόσχημα για το Βομβαρδισμό της Κέρκυρας και κατάληψη αυτής από τον Μουσολίνι, το χρονικό του Βομβαρδισμού και της Ιταλικής Κατοχής της Κέρκυρας. Στο πρώτο υποκεφάλαιο του πραγματοποιείται η αναλυτική καταγραφή της αφορμής που οδήγησε στον βομβαρδισμό της Κέρκυρας, τη δολοφονία του Ιταλού στρατηγού Enrico Tellini και του επιτελείου του, στα πλαίσια της αποστολής τους για τη χάραξη των ελληνοαλβανικών συνόρων. Στο δεύτερο υποκεφάλαιο του δεύτερου κεφαλαίου παρουσιάζεται η ιταλική αντίδραση, η οποία υποστήριζε πως η δολοφονία είχε υποκινηθεί από Έλληνες, μέσω του βομβαρδισμού και τη κατάληψη του νησιού της Κέρκυρας. Στο τρίτο υποκεφάλαιο παρουσιάζονται τα γεγονότα του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας και της παράδοσης του νησιού στις Ιταλικές Αρχές, ενώ στο τέταρτο και τελευταίο υποκεφάλαιο του δεύτερου κεφαλαίου γίνεται λόγος για το

χρονικό της κατάληψης και της προσπάθειας των Ιταλών να εγκαταστήσουν μία μόνιμη κατοχή στο νησί.

Τέλος, το τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης αποτελείται από δύο υποκεφάλαια. Το πρώτο υποκεφάλαιο παρουσιάζει την ελληνική προσφυγή στη Κοινωνία των Εθνών με σκοπό την επίλυση του διπλωματικού επεισοδίου της Κέρκυρας, τις διαπραγματεύσεις και την επίλυση του ζητήματος, η οποία στάθηκε κυρίως εις βάρος της Ελλάδας. Επίσης, γίνεται λόγος για την οριστική αποχώρηση των Ιταλών από το νησί της Κέρκυρας και για το πρόστιμο, το οποίο καταβλήθηκε στην Ελλάδα για τη δολοφονία των μελών της Διεθνούς Επιτροπής Διαχάραξης των Ελλήνων - Αλβανικών Συνόρων. Το δεύτερο υποκεφάλαιο κάνει λόγο για τους Προαιώνιους δεσμούς Ιταλών - Κερκυραίων, καθώς θεωρείται δόκιμη, αλλά και απαραίτητη η αναφορά στους δεσμούς του συγκεκριμένου νησιού με την Ιταλία, καθώς η Κέρκυρα διετέλεσε πολύχρονη κτίση των Βενετών, ενώ η μακραίωνα παρουσία των Ιταλών στο νησί, καθόρισε τη πολιτισμική εξέλιξή του. Εν τέλει, ύστερα από μελέτη του Κερκυραϊκού Τύπου της εποχής καταγράφεται ο απόηχος που άφησε στον κερκυραϊκό λαό η επεκτατική πολιτική στο νησί τους, καθώς ο βομβαρδισμός της Κέρκυρας ήταν το πρώτο βήμα της φασιστικής εξωτερικής πολιτικής. Οι Κερκυραίοι, μετά από τα τέλη του Β' Παγκοσμίου πολέμου, διαμαρτυρόμενοι με συνεχή υπομνήματα προς το Υπουργείο Εσωτερικών, τα οποία δημοσιεύονται στις κερκυραϊκές εφημερίδες, απαιτούν αφενός την εκδίωξη από το νησί της Κέρκυρας των Ιταλών κατοίκων και αφετέρου, τη δήμευση των περιουσιών τους, εξαιτίας της άσχημης μεταχείρισης που υπέστη το εν λόγω νησί, αναφορικά στο διπλωματικό επεισόδιο του 1923, αλλά και της Ιταλικής κατάληψης το 1941, γεγονότα τα οποία υποδαυλίζουν τη κοινή ιστορική πορεία και τους συναισθηματικούς και πολιτισμικούς δεσμούς μεταξύ της Κέρκυρας και της Ιταλίας.

Το τελευταίο μέρος της παρούσας εργασίας αποτελείται από τον Επίλογο, μέρος στο οποίο πραγματοποιείται η καταγραφή των συμπερασμάτων που προέκυψαν από την βιβλιογραφική και αρχειακή έρευνα σχετικά με τις Ελληνοϊταλικές σχέσεις κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου και του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας το 1923. Στη συνέχεια ακολουθεί η καταγραφή της βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας πάνω στην οποία βασίστηκε η συγγραφή της παρούσας μελέτης.

ΜΕΡΟΣ Ι.

Ι.1. Η Παγκόσμια Πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων στα πλαίσια της ΚτΕ κατά πρώτα χρόνια μετά τη Λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.

Ένα από τα πρώτα πράγματα, το οποίο έπρεπε να μπει σε τάξη, ύστερα από τη λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ήταν ο διακανονισμός της ειρήνης, σημαντικό γεγονός για την ολοκλήρωση των νικητών. Όπως είχε δηλώσει και ο Γάλλος πρωθυπουργός Γζώρτζ Κλεμανσώ, κατά την υπογραφή της ανακωχής με τους Γερμανούς στις 11 Νοεμβρίου του 1918, *''Έκερδίσσαμεν τὸν πόλεμον, ἀλλὰ νῦν θὰ χρειασθῆ νὰ κερδίσωμεν καὶ τὴν εἰρήνην, τοῦτο δὲ θὰ εἶναι ἔτι δυσχερέστερον''*¹. Αμέσως μετά από δύο μήνες από την υπογραφή της ανακωχής, άρχισε στο Παρίσι, όπως είχε κανονιστεί, η Συνδιάσκεψη της Ειρήνης, στις 18 Ιανουαρίου 1919 στο ανάκτορο των Βερσαλλιών.² Το Παρίσι θεωρήθηκε ως το καλύτερο μέρος για να διεξαχθεί ένα τέτοιο παγκόσμιας εμβέλειας και σημασίας γεγονός, καθώς στα 1919 το Παρίσι θεωρείτο η πρωτεύουσα του κόσμου.³ Ο Διακανονισμός της Ειρήνης πραγματοποιήθηκε *''καθ' υπαγόρευσιν''* (diktat⁴), καθώς δεν προσκλήθηκαν να συμμετάσχουν οι ουδέτερες χώρες, ενώ παραλείφθηκε η πρόσκληση συμμετοχής της Ρωσίας, η οποία ταλανιζόταν την περίοδο εκείνη από την Επανάσταση και την εμφύλια εμπόλεμη κατάσταση⁵.

Ακόμα, σε αντίθεση με τη συνήθη διπλωματική τακτική των προηγούμενων ετών, στο συγκεκριμένο Συνέδριο Ειρήνης δεν επιτράπηκε να λάβουν μέρος οι ηττημένοι, οι οποίοι έκαναν την εμφάνισή τους στο Συνέδριο στο Παρίσι, προς το τέλος των εργασιών της Συνθήκης για να γνωστοποιηθεί σε αυτούς το κείμενο της Συνθήκης και να προβάλλουν τυχόν ενστάσεις και παρατηρήσεις.⁶

---

¹Κοράντης, 1968, σ. 2.

²Στεφανίδης, 2006, σ. 97.

³Macmillan, 2005, σ. 19.

⁴Στεφανίδης, 2006, σ. 97. Με τον όρο *''diktat''* διατόπωσαν οι Γερμανοί την καθ' υπαγόρευσιν εξέλιξη της Συνθήκης των Βερσαλλιών, δηλώνοντας έτσι τη συνολική δυσαρέσκεια των ηττημένων χωρών, οι οποίες είχαν αποκλειστεί από τη συμμετοχή στο διακανονισμό της ειρήνης.

⁵Marks 1995, σ. 191.

⁶Κοράντης, 1968, σ. 3-4. Στις 12 Ιανουαρίου, λίγες μέρες πριν την έναρξη της επίσημης Συνδιάσκεψης, είχαν συνέλθει στο Καί Ντ' Ορσαί, το Ανώτατο Διασυμμαχικό Συμβούλιο, το οποίο αποτελούταν από τον Γζώρτζ Κλεμανσώ, τον Λουντ Γζωρτζ, τον Ορλάνδο και τον Πρόεδρο Ουίλσον και αντιπροσώπως τους Υπουργούς Εξωτερικών, τον Πισόν, τον Μπάλφουρ, τον Σοννίνο και τον Λάνσινγκ. Εκεί δημιουργήθηκε το Συμβούλιο των Δέκα, το οποίο αποτελείτο από τους πρωθυπουργούς και τους Υπουργούς Εξωτερικών της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας, της Ιταλίας και της Αμερικής και από δύο Ιάπωνες αντιπροσώπους. Το Συμβούλιο των Δέκα κατείχε αρμοδιότητες μέχρι τις 24 Μαρτίου του 1919,

Το επιστέγασμα της Συνθήκης των Βερσαλλιών ήταν η δημιουργία της Κοινωνίας των Εθνών (League of Nations).⁷ Ο Πρόεδρος της Αμερικής, Γούντροου Ουίλσον, σε ένα μήνυμά του προς το Κογκρέσο στις 8 Ιανουαρίου του 1918 έκανε γνωστά τα 14 σημεία του, τα οποία αποτελούσαν το πρόγραμμα της παγκόσμιας ειρήνης. Σύμφωνα με τα 14 σημεία του Γούντροου Ουίλσον, ήταν επιτακτική η ανάγκη της απομάκρυνσης από την παλαιότερη και παραδοσιακή μεταξύ των κρατών μυστικής διπλωματίας, η οποία είχε οδηγήσει στο ξέσπασμα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.⁸ Ο Πρόεδρος Ουίλσον, έμεινε στην παγκόσμια ιστορία της διπλωματίας ως ο πρώτος Αμερικανός Πρόεδρος, ο οποίος επισκέφτηκε την Ευρώπη αυτοπροσώπως για να διαχειριστεί τις υποθέσεις της χώρας του, όχι, όπως ο ίδιος διακήρυττε, με στόχο να αποκομίσει εδαφικά ή πολιτικά οφέλη, αλλά για να παλέψει πάση θυσία για τη δημιουργία μιας Κοινωνίας των Εθνών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο πρόεδρος να καταφέρει να επιτύχει ήδη από τις 22 Ιανουαρίου να αποδεχθεί το Συμβούλιο των Δέκα την αρχή ότι το Σύμφωνο της ΚτΕ θα αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος της Συνθήκης Ειρήνης.⁹

Η ΚτΕ θα αποτελούσε έναν διεθνή οργανισμό, μέσα στον οποίο τα μέλη τους θα διατηρούσαν ακέραιη την εθνική κυριαρχία τους.¹⁰ Στην αρχή συμμετείχαν σε αυτή 42 χώρες, ενώ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 περίπου 60 χώρες ήταν μέλη¹¹. Παρ' όλα αυτά η ΚτΕ παρουσίαζε μια αδυναμία καθώς δε συμμετείχαν σε αυτή τρεις

όπου πλέον μετατράπηκε σε Συμβούλιο των Τεσσάρων (Κλεμανσώ, Λόντ Τζώρτ, Ορλάνδο και Γοίλσον), βοηθούμενο από το Συμβούλιο των Πέντε, το οποίο αποτελούταν από τους Υπουργούς Εξωτερικών.

⁷ Marks, 1976, σ. 14.

⁸ Berstein και Milza, 1997, σ. 277, όπως επίσης και στη Macmillan, 2005, σ. 41-42. Η Macmillan πραγματοποιεί την παράθεση των προτεινόμενων 14 σημείων από τον Αμερικάνο Πρόεδρο. Στο 14^ο σημείο ο Πρόεδρος Ουίλσον έκανε γνωστή την επιθυμία του για τη δημιουργία μιας κοινωνίας των Εθνών λέγοντας *“Πρέπει να συγκροτηθεί ένας γενικός συνεταιρισμός των εθνών, βασισμένος σε συγκεκριμένες συνθήκες, με στόχο να δοθούν αμοιβαίες εγγυήσεις πολιτικής ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας προς όλα τα κράτη, μεγάλα και μικρά”*.

⁹ Κοράντης, 1968, σ. 26, καθώς και στη σελίδα 28 όπου αναφέρει πως στις 28 Απριλίου η ολομέλεια της Συνδιασκέψεως απεδέχθη ομόφωνα το Σύμφωνο της ΚτΕ, το οποίο περιελήφθη στις πέντε Συνθήκες Ειρήνης του 1919-1920, ενώ τα πρώτα εικοσιέξι άρθρα της Συνθήκης των Βερσαλλιών απαρτίζουν το Σύμφωνο της ΚτΕ, η ύπαρξη της οποίας συνδέθηκε με τη τύχη της Συνθήκης.

¹⁰ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 6-7. Η ΚτΕ περιλάμβανε το Συμβούλιο και τη Γενική Συνέλευση, καθώς και μια μόνιμη γραμματεία, όσον αφορά τα όργανα λήψεως αποφάσεων, ενώ σύμφωνα με το άρθρο 5 απαιτείται ομοφωνία και των δύο οργάνων, ενώ παράλληλα προβλεπόταν και η ίδρυση ενός Διαρκούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης.

¹¹ Rappard 1927, σ. 794.

από τις ισχυρότερες δυνάμεις, οι Η.Π.Α, η ΕΣΣΔ, καθώς και η Γερμανία, η οποία δεν είχε το δικαίωμα να συμμετάσχει.¹²

Η Κοινωνία των Εθνών συστάθηκε για την αποσόβηση τυχόν επεισοδίων μεταξύ των χωρών, ενόψει της επίτευξης ενός διηνεκούς και παγκοσμίου status quo. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί πως πράγματι υπήρξαν και άλλες προσπάθειες συνεργασίας όλων των κρατών, όμως για πρώτη φορά μία συλλογική συνεργασία βασιζόταν σε μία συνθήκη ή ένα κείμενο αρχών και κανόνων, είχε μόνιμη γραμματεία, η οποία αποτελείτο από μόνιμο υπαλληλικό προσωπικό, ενώ βασική υποχρέωση των συμμετεχόντων κρατών ήταν οι προγραμματισμένες ετήσιες συναντήσεις¹³. Η ιδέα μάλιστα, για τη δημιουργία μιας διεθνούς κοινότητας, η οποία θα προσέβλεπε σε από κοινού συνεργασία των κρατών μελών, στη προάσπιση της παγκόσμιας ειρήνης και στην αποτροπή των συρράξεων μεταξύ των κρατών, έχει εντοπιστεί ήδη από το 1795 στο φιλοσοφικό δοκίμιο του Εμμανουήλ Κάντ με τίτλο *“Perpetual Peace: A Philosophical Scetch”*¹⁴. Στο συγκεκριμένο δοκίμιο, ο Κάντ, διασπείρει την ιδέα για μία κοινή συνεργασία των λαών για την επίτευξη της παγκόσμιας ειρήνης.¹⁵ Και πράγματι, θεωρητικά, η Κ.τ.Ε, από την εποχή της σύστασής της, αποτέλεσε ελπιδοφόρα ασπίδα στην αποσόβηση πολέμων, ιδιαιτέρως μετά τη λήξη του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ενός πολέμου αιματηρού ζημιογόνου. Πλέον, ύστερα από τη σύσταση της διεθνούς οργανωμένης προσπάθειας, θα ήταν ακατόρθωτο για ένα κράτος να δημιουργήσει διπλωματικό πρόβλημα, εφόσον θα είχε να αντιμετωπίσει όλα τα κράτη μέλη της ΚτΕ.

Παρ’ όλα αυτά όμως, η ΚτΕ, καθ’ όλη τη διάρκεια της ύπαρξής της, μέχρι και το ξέσπασμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, αντιμετώπισε μια σειρά από προκλήσεις, κατά τις οποίες έπρεπε και να διαδραματίσει το ρόλο του μεσολαβητή για την επίλυσή τους. Ο πραγματικός λόγος, για τον οποίο δημιουργήθηκε η ΚτΕ ήταν η διαφύλαξη της ειρήνης, παρ’ όλα αυτά όμως κατά τα πρώτα δέκα χρόνια της δημιουργίας της υπήρχαν συρράξεις, ενώ ξέσπασαν συνολικά δεκαοχτώ πολιτικές

---

¹² International Relations 1925, σ. 1. Ακόμα, άλλες μεγάλες χώρες, οι οποίες παρέμειναν έξω από τη Κ.τ.Ε ήταν η Τουρκία, το Μεξικό, το Εκουαδόρ, Αφγανιστάν και Αίγυπτος, ενώ παράλληλα, εκτός έμειναν και άλλα μικροσκοπικά κρατίδια, όπως το Μονακό, ή προτεκτοράτα όπως το Μαρόκο ή η Τυνησία.

¹³ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 7.

¹⁴ Davies 2012, σ. 228.

¹⁵ Davies, 2012, σ. 229.

διαμάχες, την επίλυση των οποίων ανέλαβε η ΚτΕ.¹⁶ Πολλές φορές μάλιστα, η ΚτΕ ενήργησε ως τροχοπέδη για την τελική επίλυση της εκάστοτε υποθέσεως, έχοντας στο ενεργητικό της αφενός επιτυχείς χειρισμούς και αφετέρου χειρισμούς που παρ' ολίγο να οδηγήσουν στην έκρηξη νέων πολέμων.¹⁷ Τόσο μεγάλο ήταν το στίγμα της αποτυχίας που άφησε η ΚτΕ, όπου οι Μεγάλες Δυνάμεις την αντικατέστησαν αμέσως μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και αποφάσισαν να ιδρύσουν έναν εντελώς νέο οργανισμό, τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, ενώ η ΚτΕ διαλύθηκε οριστικά το 1946.¹⁸

Πριν το επεισόδιο της Κέρκυρας το καλοκαίρι του 1923, το οποίο εξετάζεται στη παρούσα εργασία, η ΚτΕ αντιμετώπισε διάφορα επεισόδια, τα οποία κλήθηκε να επιλύσει. Ένα από αυτά ήταν το επεισόδιο με τα νησιά Άαλαντ το 1920. Τα νησιά Άαλαντ αποτελούν ένα σύμπλεγμα νησιών στη Βαλτική Θάλασσα, ανάμεσα στη Σουηδία και τη Φινλανδία.¹⁹ Το 1809, τα νησιά Άαλαντ, τέθηκαν από την αυτοκρατορική Ρωσία στο Μεγάλο Δουκάτο της Φινλανδίας, όμως η ρωσική επανάσταση του 1917, δημιούργησε στη Ρωσία έντονη πολιτική αναστάτωση, με αποτέλεσμα η Φινλανδία να αδράξει την ευκαιρία και να ανεξαρτητοποιηθεί. Ύστερα από το τέλος του πρώτου Παγκοσμίου πολέμου και την ανεξαρτητοποίηση της Φινλανδίας τον Μάιο του 1920, η Σουηδία διεκδίκησε με τη σειρά της τα νησιά.²⁰ Οι περισσότεροι κάτοικοι του νησιωτικού συμπλέγματος Άαλαντ επιθυμούσαν την ένωσή τους με τη Σουηδία, καθώς τα σουηδικά ήταν η ομιλουμένη γλώσσα τους, ενώ πολιτισμικά ήταν περισσότερο συνδεδεμένοι με τη Σουηδία. Το 1920 λοιπόν, έλαβε χώρα πολιτικό ζήτημα το οποίο έθετε σε κίνδυνο την ειρήνη, καθώς η μία χώρα

---

¹⁶Sweetser 1920, σ. 22. Η κατάσταση παρέμενε τεταμένη τα δέκα χρόνια ύστερα από τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, παρ' όλη τη συμβολή και την ύπαρξη της ΚτΕ, καθώς η Ελλάδα και η Τουρκία μαχόνταν ακόμα, ενώ οι συμμαχικές και οι κεντρικές δυνάμεις παρέμεναν δύο αντίθετα στρατόπεδα, η Ρωσία ήταν σε κατάσταση επανάστασης, ενώ τα σύνορα πολλών χωρών δεν είχαν καθοριστεί ακόμα, με αποτέλεσμα το εδαφικό statusquo να είναι επισφαλές.

¹⁷Rappard, 1927, σ. 796. Σύμφωνα με τον Rappard, η έλλειψη της συμμετοχής της Αμερικής στη Κοινωνία των Εθνών, είναι αυτή που οδήγησε τη ΚτΕ στο να είναι όχι τόσο δίκαια και αποτελεσματική με αποτέλεσμα την αποδυνάμωσή της, ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν οι περιπτώσεις των συρράξεων της Ανω Σιλεσίας, της Βίλνα, καθώς και του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας.

¹⁸Macmillan, 2005, σ. 128-129. Η επίσημη διάλυση της ΚτΕ τοποθετείται το 1946, η λειτουργία της όμως είχε πάψει ήδη από το ξέσπασμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, το 1939.

¹⁹Marks 1995, σ. 193.

²⁰Chevali 2000, σ. 676.

απειλούσε την άλλη με πόλεμο. Ύστερα από παρακίνηση των Άγγλων²¹, το ζήτημα κλήθηκε να αναλάβει η Κοινωνία των Εθνών, η οποία ύστερα από διαπραγματεύσεις, το Ιούνιο του 1921, ανακοίνωσε, πως τα νησιά Άαλαντ θα παρέμεναν στο Φινλανδικό κράτος, με την προϋπόθεση της προστασίας τους από τη Φινλανδία.²² Η ΚτΕ χειρίστηκε με επιτυχία τη διευθέτηση του συγκεκριμένου ζητήματος και μάλιστα για ένα κράτος που δεν ήταν καν μέλος, τη Φινλανδία. Η επιτυχία αυτή, οφείλεται στο ότι η διευθέτηση αφορούσε δύο μικρά μόνο κράτη.

Ακολουθεί το επεισόδιο στα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα, το 1925, το οποίο η Κοινωνία των Εθνών χειρίστηκε με επιτυχία, όταν δημιουργήθηκε μια συμπλοκή με πιθανότερη αιτία χρέη χαρτοπαιξίας.²³ Το περιστατικό αυτό οδήγησε τρεις μέρες μετά στην εισβολή της Ελλάδας στη Βουλγαρία και στην έναρξη εχθροπραξιών ανάμεσα στις δύο χώρες, κατά τη διάρκεια των οποίων έχασαν τη ζωή τους γύρω στους εκατό άνδρες.²⁴ Η Επιτροπή πρότεινε η Ελλάδα να καταβάλει το ποσό των 45000 λιρών στη Βουλγαρία και δύο αξιωματικοί από μία ουδέτερη χώρα να φυλάνε τα σύνορα για διάστημα δύο ετών. Η Ελλάδα διαμαρτυρήθηκε για την άνιση αντιμετώπιση της ΚτΕ σε σχέση με το αντίστοιχο περιστατικό της Κέρκυρας, όπου η ΚτΕ είχε δικαιώσει τη Βουλγαρία, όμως κατά γενικές γραμμές, και η Ελλάδα, καθώς και η Βουλγαρία παρέμεναν ευάλωτες χώρες μπροστά στις Μεγάλες Δυνάμεις και την ΚτΕ, καθώς εισέπρατταν ακόμα δάνεια για την εγκατάσταση των προσφύγων.

Καθ' όλη τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας της ύπαρξης και δράσης της ΚτΕ, αντιμετώπισε, εκτός από τις επιτυχίες της, και διάφορες αποτυχίες, αποτυχίες στο να διευθετήσει σωστά και με δίκαιο τρόπο συμπλοκές μεταξύ κρατών. Ένα από αυτά είναι το περιστατικό της Βίλνα, το οποίο βρήκε τη λύση του το 1938, μια καθυστέρηση που καταδεικνύει την ανικανότητα της ΚτΕ να διαχειριστεί τη συγκεκριμένη πολιτική σύρραξη.²⁵ Στο Συνέδριο Ειρήνης του Παρισιού η Λιθουανία, ύστερα από απαίτηση της, προσάρτησε στα εδάφη της τη πόλη Βίλνα, η οποία όπως ως επί το πλείστον

---

²¹ Lloyd 1995, σ. 162. Η Βρετανία ανέφερε το ζήτημα της διαφοράς μεταξύ Φινλανδίας και Σουηδίας για τα νησιά Άαλαντ στο Συμβούλιο των Εθνών σύμφωνα με το άρθρο 11.

²² Στο ίδιο, ό.π, σ. 163.

²³ Sioussouras 2002, σ. 241.

²⁴ Sioussouras 2002, σ. 242.

²⁵ Chevali 2000, σ. 677.

κατοικούνταν από Πολωνούς, ενώ μόνο το δύο τοις εκατό από τους κατοίκους της μιλούσε Λιθουανικά.²⁶ Μετά από συγκρούσεις μεταξύ Πολωνικών και Λιθουανικών στρατευμάτων κατά τη διάρκεια του Φθινοπώρου του 1920, η Πολωνία απευθύνθηκε στη Κοινωνία των Εθνών προς επίλυση του ζητήματος. Η ΚτΕ απέτυχε να δώσει κάποια μόνιμη λύση όσον αφορά τη Βίλνα, με αποτέλεσμα οι δύο χώρες να βρίσκονται σε σύγκρουση. Η ΚτΕ αρχικά πρότεινε τη διεξαγωγή ενός δημοψηφίσματος, στο οποίο οι κάτοικοι της Βίλνα θα αποφάσιζαν τη μοίρα τους, ενώ παράλληλα θα έστελνε στα σύνορα των δύο χωρών στρατιωτικές δυνάμεις από οχτώ ως δώδεκα μέλη της. Η ιδέα του δημοψηφίσματος εγκαταλείφθηκε οριστικά στις αρχές του 1921, ενώ η Βίλνα παρέμεινε στη Πολωνία, ενώ τον Μάρτιο του 1923 αναγνωρίστηκε οριστικά ως επίσημη πολωνική κτίση από τη *''Διάσκεψη των Πρέσβων''*²⁷. Οι εχθροπραξίες μεταξύ των δύο χωρών συνεχίστηκαν και μόνο το 1927 η ΚτΕ κατάφερε να τις παύσει. Όμως το εχθρικό κλίμα συνεχίστηκε μέχρι το 1938, όπου η Λιθουανία τελικά δέχτηκε να αρχίσει διπλωματικές σχέσεις με τη Πολωνία.

Κομβικό σημείο τέλος, όσον αφορά την αποτίμηση της συμβολής της ΚτΕ στην αποτροπή των διεθνών συρράξεων, καθώς αποτέλεσε πράξη βιαιότητας από τη μεριά μιας Μεγάλης Δύναμης και ενός από τα μέλη του Συμβουλίου της ΚτΕ, της Ιταλίας, ενάντια σ' ένα μικρό κράτος, όπως η Ελλάδα²⁸, στις 31 Αυγούστου του 1923. Γενικότερα, το περιστατικό της Κέρκυρας ίσως να αποτελεί τη μεγαλύτερη αποτυχία της ΚτΕ να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις του ρόλου της κατά τη πρώτη δεκαετία της ύπαρξής της. Αυτό το γεγονός επρόκειτο να αναλυθεί εκτενώς στη παρούσα μελέτη, όπως επίσης και η γενικότερη αποτίμηση της δράσεως της ΚτΕ, καθ' όλη τη διάρκεια της, μέχρι το ξέσπασμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου το 1939.

---

²⁶ Lloyd 1995 σ. 165. Πράγματι, η Βίλνα αποτελούταν το περισσότερο από Πολωνούς, οι οποίοι αποτελούσαν το 56% του πληθυσμού.

²⁷ Lloyd 1995, σ. 165. Η Διάσκεψη των Πρέσβων (Conference of Ambassadors) αποτελούταν από τους εκπροσώπους των κυβερνήσεων των συμμαχικών δυνάμεων του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, της Βρετανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ιαπωνίας.

²⁸ International Relations, 1925, σ. 3.

Ι.2. Το Γενικότερο ενδιαφέρον του Ιταλικού Κράτους από καταβολής ιδρύσεώς του για τις περιοχές της Ηπείρου, Αλβανίας και Κέρκυρας και Ελληνοϊταλικές Σχέσεις μέχρι το 1923.

Το Ιταλικό κράτος, κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα δε διατηρούσε τη μορφή που έχει σήμερα. Αντιθέτως, τα ιταλικά κρατίδια λειτουργούσαν αυτόνομα, ενώ δε διατηρούσαν μια κρατική ενότητα μεταξύ τους. Η Ιταλία κατακερματίστηκε σε κρατίδια ²⁹, ύστερα από τις αποφάσεις του Συνεδρίου της Βιέννης, το οποίο πραγματοποιήθηκε ώστε να επαναπροσδιοριστούν τα σύνορα των Κρατών, ύστερα από τους Ναπολεόντειους Πολέμους κατά τη περίοδο 1792-1815.³⁰ Όταν λοιπόν, στα 1871, ύστερα από επαναστάσεις και εκστρατείες, η Ιταλία κατάφερε να πάρει πίσω τη Ρώμη, το Ιταλικό κράτος ενοποιήθηκε με πρωτεύουσά του τη πάλαι ποτέ πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.³¹

Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική, το νεότευκτο Ιταλικό Κράτος ήθελε να διατηρήσει την εξωτερική πολιτική των ιταλικών κρατιδίων.³² Το ιταλικό ενδιαφέρον για τη περιοχή της Αλβανίας αναπτύχθηκε κυρίως μετά το 1879, όταν τη πρωθυπουργία της χώρας ανέλαβε ο Francesco Crispi.³³ Άλλωστε, η κατάσταση έπρεπε να αλλάξει στα πλαίσια της κρίσης του Ανατολικού Ζητήματος της περιόδου του 1875-1879, όταν αποφαιζόταν η τύχη της υπό διάλυσης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το αλβανικό Ζήτημα ήταν ένα από τα πρώτα θέματα που συζητήθηκαν στο Συνέδριο.³⁴ Η Ιταλία άρχισε λοιπόν να έχει βλέψεις για την

---

²⁹Lyttelton 1996, σ. 38. Ανάμεσα στις οριστικές εδαφικές τροποποιήσεις, που αποφάσισε το Συνέδριο της Βιέννης, στις 9 Ιουνίου του 1815, περιλαμβανόταν και ένα πλήθος διατάξεων, οι οποίες αφορούσαν ένα ευρύ ρυθμιστικό φάσμα για τα έθνη της Ιταλίας και της Γερμανίας, επιβάλλοντας έτσι τη μόνιμη διάσπασή τους σε ένα μεγάλο αριθμό βασιλείων, φέουδων και δουκάτων.

³⁰Στεφανίδης, 2006, σ. 8-9, όπως και επίσης σ. 39-40.

³¹ Λιάκος, 1985, σ. 84-85.

³² Λιάκος, 1985, σ. 28.

³³ Vaussard, 1961, σ. 131, όπως και επίσης στο Fischer 1985, σ. 104. Πριν από το 1875 η Ιταλία είχε διαφορετική στάση σχετικά με τις διεθνείς σχέσεις, ενώ όλες οι ενέργειες είχαν να κάνουν με τα ζητήματα της ένωσης και τη κατάσταση που προέκυπε ύστερα από αυτή, καθώς επίσης και στο Φλιτούρη, 2006, σ. 19. Ο Κρίσπι έγινε ο βασικότερος υποστηρικτής της δημιουργίας ανεξάρτητου βαλκανικού κράτους, το οποίο αφενός θα αντιστάθμιζε τη σλαβική επιρροή στη περιοχή και αφετέρου, αλλά θα εμπόδιζε και τη περαιτέρω διείσδυση της Αυστρίας στα Βαλκάνια.

³⁴ Κύρου, 1962, σ. 26. Πριν το Ρωσοτουρκικό Πόλεμο του 1876-1878, οι Μεγάλες Δυνάμεις ποτέ δεν είχαν κάνει λόγο με τους Αλβανούς και την Αλβανία, άλλωστε ούτε και οι ίδιοι οι Αλβανοί δεν υπολόγιζαν τους εαυτούς τους ως εθνότητα. Οι δραστηριότητές τους και οι αποφάσεις τους μέχρι τότε κινούνταν, όσον αφορά τον χώρο των Βαλκανίων, με τους Έλληνες, τους Μαροβούνιους και τους

Αλβανία, ως στρατηγικό σημείο του ελέγχου της Αδριατικής, ενώ την ίδια περιοχή φαίνεται πως διεκδικούσε για γεωπολιτικούς σκοπούς και η Αυστρία.³⁵ Το γεωπολιτικό ενδιαφέρον της Ιταλίας για τη περιοχή της Αλβανίας και της Ηπείρου διαφαιίνεται από τον γάμο του Βασιλιά Βίκτωρα Εμμανουήλ με την κόρη του ηγεμόνα του Μαυροβουνίου.³⁶ Μάλιστα, σημαντικό ρόλο στη στάση της Ιταλίας από το Συνέδριο του Βερολίνου και ύστερα διαδραμάτισε η εξέλιξη του αλβανικού εθνικισμού και η ύπαρξη των Ιταλοαλβανών λόγιων.³⁷

Ο Αλβανικός Εθνικισμός, αρχικά αναπτύχθηκε στους κόλπους ενός συγκεκριμένου αριθμού λόγιων, οι οποίοι υποστήριζαν την ιδέα για τη δημιουργία εθνικού κράτους αρχικά μεταξύ τους, μέσα από το ενδιαφέρον τους για την Αλβανική γλώσσα και παράδοση.³⁸ Ορόσημο για τη γένεση του Αλβανικού Εθνικισμού αποτελούν η έκδοση της Εφημερίδας Πελασγός το 1860, το τέλος του Κριμαϊκού Πολέμου και της διακήρυξης του αυτοκρατορικού διατάγματος Χάττ-Χουμαγιούν.³⁹ Οι Αλβανοί βρίσκονταν στην Ιταλική Χερσόνησο ήδη από την εποχή των αγώνων του Γ. Καστριώτου και ύστερα από την τουρκική κατάκτηση, πολλοί Αλβανοί μετοίκησαν προς την περιοχή της Δαλματίας και ιδίως στη Κάτω Ιταλία, Ιταλοαλβανοί θα συμβάλλουν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα στην ανάπτυξη του εθνικισμού μέσω της δημοσίευσης έργων τους για την προέλευση και τη καταγωγή των Αλβανών, την ιστορία και τη γλώσσα του αλβανικού έθνους στα Ιταλικά και από την άλλη μέσω της συγκρότησης μιας αξιολογής ποιητικής και λογοτεχνικής γραμματολογίας, που απορρέει είτε από πρωτότυπα έργα, είτε από τη συλλογή λαϊκών τραγουδιών.⁴⁰ Ακόμα, στη συγκρότηση της Εθνικής Αλβανικής Ιδέας συνέβαλε η έκδοση εφημερίδων και περιοδικών.

Η Αλβανική εθνική αφύπνιση συνδέθηκε στενά με το Ιταλικό "Risorgimento" και οι Ιταλοαλβανοί συμμετείχαν σ' όλους τους αγώνες της Ιταλικής ανεξαρτησίας

Βούλγαρους, όπως επίσης και στο Guy 2008, σ. 449 Ως Αλβανικό Ζήτημα ορίζεται η διαμάχη για τον έλεγχο και την επιρροή στη συγκεκριμένη περιοχή, η οποία βρίσκεται στην Ανατολική πλευρά της Αδριατικής θάλασσας, περιοχή, η οποία μέχρι και το 1912, βρισκόταν υπό Οθωμανική εξουσία.

³⁵Αιλιανός, 1988, σ. 35, όπως επίσης και στο Milza και Berstein, 1991, σ. 114,

³⁶Ristelhueber, 2003, σ. 264.

³⁷ Φλιτούρης, 2006, σ. 20. Ο Κρίστι τόνισε τους δεσμούς μεταξύ των Ιταλών και των Αλβανών στη προσπάθειά του για επέκταση και επιρροή στη περιοχή της Αλβανίας και της Ηπείρου.

³⁸Clayer, 2009, σ. 151.

³⁹Mazower, 2000, σ. 104.

⁴⁰ Clayer, 2009, σ. 166.

από τα 1848 έως τα 1860.⁴¹ Σημαντικό πρόσωπο για τη δημιουργία εθνικιστικού Αλβανικού κινήματος υπήρξε ο Anselmo Lorrechio, ένας δικηγόρος και εκδότης, ο οποίος είχε βάλει ως στόχο την εθνικιστική αφύπνιση των συμπατριωτών του στην Αδριατική. Αυτός και οι Ιταλοαλβανοί λόγιοι δραστηριοποιήθηκαν αρχικά μέσα από το κίνημα της ιταλικής ενοποίησης συμβάλλοντας στη δημιουργία μιας αλβανικής παραγωγής ιστορίας, λογοτεχνίας, γλώσσας και λαογραφίας. Για το σκοπό αυτό, ο Lorrechio από κοινού με άλλους Ιταλοαλβανούς αγωνιστές όπως ο Shiro και ο DeRada οργάνωσαν μια σειρά από συνέδρια κατά το 1895 και το 1897, κατά τα οποία δεσμεύτηκαν τη δημιουργία ενός ενιαίου αλφάβητου, λεξικού και στο σχηματισμό μιας εθνικής Αλβανικής κοινωνίας, καθώς και στη διεύρυνση των εθνικών σχέσεων με τους Αλβανούς, οι οποίοι βρίσκονταν πίσω στη πατρίδα τους.⁴²

Η Ανεξαρτησία του Αλβανικού Κράτους, υπογράφηκε στο Λονδίνο στις 29 Ιουλίου του 1913.⁴³ Μεταξύ του 1878 και του 1926 στάλθηκαν πέντε επιτροπές για τη χάραξη συνόρων της Αλβανίας, όπως συνηθιζόταν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα ενόψει της πτώσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁴⁴ Το "Αλβανικό Ζήτημα"⁴⁵, ύστερα από το

---

⁴¹ Λιάκος, 1985, σ. 160, όπως επίσης και στο Παπαδόπουλος 1992, σ. 468, Παπαθεόδωρος και Μιχαλόπουλος, σ. 465-466. Σύμφωνα με τον Στέφανο Παπαδόπουλο, Αλβανικός Εθνικισμός δεν υπάρχει. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, σε όλη την Βαλκανική Χερσόνησο αναπτύσσεται μια έντονη αφύπνιση των εθνικών συνειδησεων των υπόδουλων βαλκανικών λαών ενάντια στον Οθωμανικό Ζυγό. Αυτή η εθνική αφύπνιση διαφοροποιείται, στη περίπτωση των Αλβανών, καθώς δε δημιουργείται στους Αλβανούς που διαμένουν εντός των αλβανικών εδαφικών ορίων, αλλά γεννάται στους κόλπους της Αλβανικής Διασποράς στη Νότια Ιταλία.

⁴²Fischer 1985, σ. 101. Βέβαια, ιδιαίτερα από το 1897 και ύστερα, αναπτύχθηκαν δύο σχολές σκέψης, όσον αφορά το εθνικιστικό αλβανικό κίνημα. Από τη μία βρισκόταν η μετριοπαθής μερίδα με βασικότερο εκπρόσωπο το Anselmo Lorrechio ο οποίος σχεδίαζε κυρίως μια πολιτιστική αλβανική αφύπνιση, ενώ η άλλη ιδεολογική παράταξη είχε ως εκπρόσωπο τον G. Shiro, ο οποίος θεωρούσε πως η ανεξαρτησία της Αλβανίας, καθώς και η δημιουργία ενός ενιαίου αλβανικού κράτους θα επιτευχόταν μόνο μέσω μιας μεγάλης επανάστασης. Οι ριζοσπάστες αυτοί άρχισαν να στρατολογούνται και να συγκεντρώνουν χρήματα για το σκοπό τους υπό την ηγεσία του στρατηγού G. Garibaldi.

⁴³ Κύρου, 1962, σ. 19. Η Καταστατική Πράξη της Ανεξαρτησίας του Αλβανικού Κράτους όριζε ότι η χώρα θα αποτελεί αυτόνομη ηγεμονία, κυρίαρχη και κληρονομική υπό την εγγύηση των Δυνάμεων, οι οποίες θα υποδείκνυαν και τον ηγεμόνα. Ύστερα λοιπόν, από την επέμβαση των Δυνάμεων, ο αλβανικός θρόνος, προτάθη στον Πρίγκηπα Γουλιέλμο du Wied, ο οποίος τότε ήταν Συνταγματάρχης της Γερμανικής Αυτοκρατορικής Φρουράς. Ακόμα και στο Κάστελλαν, 1991, σ. 524.

⁴⁴ Guy, 2008, σ. 448-449. Πιο συγκεκριμένα, κατά το 1878-1881 στάλθηκαν οι δύο πρώτες επιτροπές χάραξης των συνόρων, άλλες δύο το 1913-1914 και η τελική το 1922-1926. Βέβαια, ενόψει της κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της ανάδυσης του σοσιαλισμού και παράλληλα του εθνικισμού και της ανάγκης δημιουργίας εθνικών κρατών, στάλθηκαν την ίδια περίοδο και διάφορες άλλες επιτροπές για τη χάραξη συνόρων και τη σύσταση εθνικών κρατών όπως στη περιοχή της Ανατολικής Ρωμυλίας το 1880-1881, τα ελληνοτουρκικά σύνορα το 1897, καθώς και τα Βουλγαρο-τουρκικά σύνορα το 1913.

⁴⁵Gerolumatos, 2008, σ. 334., καθώς επίσης και στο Guy 2008, σ. 449. Ως Αλβανικό Ζήτημα ορίζεται η διαμάχη για τον έλεγχο και την επιρροή στη συγκεκριμένη περιοχή, η οποία βρίσκεται στην Ανατολική

Συνέδριο του Βερολίνου το 1878, επανήλθε το 1912 κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων. Τον Οκτώβριο του 1912 και ύστερα από τη δημιουργία “Βαλκανικού Συνδέσμου”⁴⁶, αγνοώντας τις προειδοποιήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, το Μαυροβούνιο, η Σερβία, η Βουλγαρία και η Ελλάδα κήρυξαν πόλεμο ενάντια στη Τουρκία και τη νίκησαν.⁴⁷ Τον Μάιο 1913 υπογράφηκε η Συνθήκη Ειρήνης στο Λονδίνο, όπου αποφασίστηκε σε Διεθνές πλαίσιο ο διαμελισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η παραχώρηση των εδαφών στους νικητές. Πιο συγκεκριμένα, τα ευρωπαϊκά εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τότε και στο εξής αποτελούνταν από την Κωνσταντινούπολη και μια λεπτή λωρίδα κατά μήκος των στενών.

Με τη συνθήκη αυτή οι Μεγάλες Δυνάμεις επέβαλλαν τη δημιουργία Αλβανικού κράτους, μία απόφαση την οποία προώθησαν κυρίως η Ιταλία και η Αυστρία, οι οποίες επιθυμούσαν να εμποδίσουν αφενός την έξοδο της Σερβίας προς την Αδριατική και αφετέρου την έξοδο της Ελλάδος στον Αιόωνα.⁴⁸ Στα τέλη του Ιουνίου του 1913 η Βουλγαρία επιτέθηκε κατά των πρώην συμμάχων χωρών της, της Ελλάδος και της Σερβίας με αποτέλεσμα να ηττηθεί. Ο Δεύτερος Βαλκανικός Πόλεμος τερματίστηκε με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου του 1913.⁴⁹

Η Ελλάδα, μέσα σε αυτά τα τρία χρόνια των Βαλκανικών πολέμων απέκομισε τεράστια εδαφικά οφέλη και κατάφερε η εθνική της έκταση να διπλασιαστεί, ενώ ένα μεγάλο μέρος του ελληνικού πληθυσμού απελευθερώθηκε από την οθωμανική υποδούλωση και ενσωματώθηκε στο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος.⁵⁰ Επίσης, η Ελλάς κατά τον Πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο του 1913 κατέλαβε την Βόρεια Ήπειρο,

---

πλευρά της Αδριατικής θάλασσας, περιοχή, η οποία μέχρι και το 1912, βρισκόταν υπό Οθωμανική εξουσία

⁴⁶ Ristelhueber, 2003, σ. 278. Η Ιδέα μιας ένωσης των Βαλκανικών λαών εναντίον του τουρκικού ζυγού δεν ήταν εντελώς νέα, καθώς πέρα από τη παραδοσιακή συμφωνία μεταξύ Σερβίας και Μαυροβουνίου, συμμαχικές διαθέσεις είχαν φανεί στην Αθήνα ήδη από την εποχή του Τρικούπη και από το Βελιγράδι μετά τη προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.

⁴⁷ Ψωμιάδης, 2004, σ. 32,

καθώς επίσης και στο Mazower, 2000, σ. 105.

⁴⁸ Ψωμιάδης, 2004, σ. 32, ό.π, στη Ristelhueber, 2003, σ. 290.

⁴⁹ Gerolymatos, 2008, σ. 403.

⁵⁰ Ψωμιάδης, ό.π, σ. 33. Κατά τη διάρκεια και το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων του 1912-1913 ενσωματώθηκαν στο ελληνικό κράτος οι περιοχές της Νότιας Ηπείρου, ενός μεγάλου τμήματος της Μακεδονίας, η Κρήτη και τα περισσότερα νησιά του Αιγαίου.

καταλαμβάνοντας τη Κορυτσά, το Αργυρόκαστρο και τους Αγίους Σαράντα.⁵¹ Η Πρεσβευτική Διάσκεψη των Έξι Μεγάλων Δυνάμεων στο Λονδίνο⁵² αποφάσισαν την εκκένωση της Βορείου Ηπείρου από τον ελληνικό στρατό στις 17 Δεκεμβρίου του 1913 και η περιοχή να περιέλθει στο Αλβανικό Κράτος, ενώ ο Ελληνικός στρατός υποχρεώθηκε σε υποχώρηση.⁵³ Η ελληνική κυβέρνηση διαμαρτυρήθηκε όταν ελήφθη η απόφαση από τις Μεγάλες Δυνάμεις να αποσύρει τα στρατεύματα από τη περιοχή της Βορείου Ηπείρου, καθώς όπως ισχυριζόταν από τα 200.000 άτομα που θα περιλαμβάνονταν στο Αλβανικό κράτος, τα 140.000 θα εισέρχονταν σε ξένο κράτος⁵⁴, όμως η Ιταλία και η Αυστρία επέμεναν στην εκκένωση της περιοχής. Η Πρεσβευτική Διάσκεψη αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Βαλκανικού Κράτους χωρίς ωστόσο να καθορίσει τα σύνορά του. Τα σύνορα του νεοσύστατου αλβανικού κράτους χρειάστηκαν πάνω από δέκα έτη για τον οριστικό καθορισμό τους, και για την έναρξη του Βορειοηπειρωτικού Ζητήματος.⁵⁵ Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων την 21^η Φεβρουαρίου του 1913 έθεσε τέρμα στα σενάρια των Αδριατικών Δυνάμεων, της Αυστρίας και της Ιταλίας, για επικυριαρχία στη περιοχή της Ηπείρου.⁵⁶

Επόμενη σύρραξη μεγάλης εμβέλειας στάθηκε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Η Ιταλία αρχικά διακήρυττε την ουδετερότητά της ενόψει αυτού του παγκόσμιου ξεσπάσματος, ενώ στη συνέχεια τάχθηκε με τις δυνάμεις της Τριπλής Συνεννόησης.⁵⁷ Πιο συγκεκριμένα, η Ιταλία εισήλθε στον Ά Παγκόσμιο Πόλεμο με τη Συνθήκη του Λονδίνου στις 26 Απριλίου του 1915.⁵⁸ Αυτή η Συνθήκη κατοχύρωσε την εξουσία της Ιταλίας στον Αιώνα με τη Συνθήκη του Λονδίνου, η οποία προέβλεπε ακόμα πως αν η Αλβανία διατηρούταν ως αυτόνομο και ουδέτερο κράτος, η Ρώμη θα αναλάμβανε της εξωτερικές της σχέσεις χωρίς να φέρει εμπόδια στη διανομή εδαφών μεταξύ της

---

⁵¹Σκουλίδας, 2012, σ. 210

⁵²Φλιτούρης, 2006, σ. 34. Στα τέλη του Δεκεμβρίου του 1912 ξεκίνησε στο Λονδίνο η Πρεσβευτική Διάσκεψη των Έξι μεγάλων Δυνάμεων, της Αγγλίας, της Γαλλίας, της Ρωσίας, της Αυστροουγγαρίας, της Ιταλίας και της Γερμανίας, με σκοπό τη διευθέτηση του Αλβανικού Ζητήματος.

⁵³Κουμουνδούρου, 1997, σ. 217, καθώς επίσης αναφέρεται και στον Σκουλίδας, 2012, σ. 210.

⁵⁴Σκουλίδας, 2012, σ. 217.

⁵⁵Σκουλίδας, σ. 1. Ως Βορειος Ήπειρος ορίζεται, κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, η προσπάθεια περιγραφής περιοχών, οι οποίες, σύμφωνα με τις ελληνικές διεκδικήσεις είχαν κατά πλειοψηφία ελληνόφωνους ή ελληνίζοντες, με όρους εθνικής συνείδησης κατοίκους, οι οποίοι δεν είχαν ενσωματωθεί στο ελληνικό κράτος.

⁵⁶Φλιτούρης, 2006, σ. 36.

⁵⁷Nouschi, 2003, σ. 94.

⁵⁸Sfika- Theodosiou 1995, σ. 69.

Ελλάδας, του Μαυροβουνίου και της Σερβίας.⁵⁹ Επίσης, κυρίως η Βρετανία δεσμευόταν, με την είσοδο της Ιταλίας στον Πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων, ότι θα αναγνωριζόταν πλήρως η ιταλική κυριαρχία στα Δωδεκάνησα.⁶⁰ Ακόμα, η έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου έδωσε την ευκαιρία στην Ελλάδα να εγκαθιδρύσει ξανά το στρατό της στη Βόρεια Ήπειρο.

Στα πλαίσια της συμμετοχής της στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ιταλία έσπευσε να καταλάβει τις περιοχές της Βορείου και Νοτίου Ηπείρου με ισχυρά στρατιωτικά στρατεύματα, τα οποία εκτεινόταν ως τη Πρέβεζα.⁶¹ Η Ιταλία, εφαρμόζοντας τη συνήθη προπαγανδιστική πολιτική της, καθ' όλη τη διάρκεια της κατοχής της Ηπείρου, κατήργησε την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας από τα σχολεία, ενώ ιταλικά σχολεία ιδρύθηκαν σε όλη την Ήπειρο.⁶² Ακόμα, εν όψει του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου οι Ιταλικές Δυνάμεις αποβιβάστηκαν στη Κέρκυρα για να χρησιμοποιήσουν το νησί ως στρατιωτική βάση για την ανασυγκρότηση του Σέρβικου Στρατού, καθώς και για τη καταπολέμηση των γερμανικών υποβρυχίων.⁶³ Οι Ιταλικές δυνάμεις, έχοντας ως *“μακρόπνοο”*⁶⁴ σχέδιο τους τη μακροπρόθεσμη εγκατάστασή τους επί της νήσου, δεν απέσυραν τα στρατεύματά τους παρά μόνο ύστερα από την επέμβαση της Αγγλίας και της Γαλλίας, ως αποτέλεσμα η Κέρκυρα να απαλλαχθεί από τη παρουσία των ιταλικών στρατευμάτων το 1919. Κατά τη διάρκεια της διαμονής των ιταλικών στρατευμάτων στη Κέρκυρα, προσπάθησαν με κάθε δυνατό τρόπο να υπονομεύσουν το ελληνικό στοιχείο δημοσιεύοντας στις εφημερίδες

---

⁵⁹ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 15. Τα παραπάνω όριζαν τα άρθρα 6 και 7 της Μυστικής Συνθήκης του Λονδίνου και τα οποία η Ιταλία ποτέ δεν διατήρησε, καθώς αντιδρούσε καθ' όλη τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου σε κάθε ελληνική πρωτοβουλία στη περιοχή της Ηπείρου, όπως π.χ στην εκλογή εννέα Βορειοηπειρωτών Βουλευτών στην ελληνική Βουλή κατά τις εκλογές της 31ης Μαΐου του 1915.

⁶⁰ Τσιρπανλής, 1997, σ. 7.

⁶¹ Τσιρπανλής, 1997, σ. 70. Τα ιταλικά στρατεύματα εγκαταστάθηκαν στη περιοχή της Ηπείρου μετά τη Σερβική ήττα, κατά τη διάρκεια του Φθινοπώρου του 1915, έχοντας ως σοβαρή πρόφαση την ενίσχυση των βάσεων του ανεφοδιασμού των συμμαχικών δυνάμεων στην Αδριατική.

⁶² Γεωργιάδης, 1945, σ. 28.

⁶³ Αγάθος, 1924, σ. 31.

⁶⁴ Γεωργιάδης, 1945, σ. 29, καθώς και τα άρθρα για τα ιταλικά γραμματόσημα. Ενδεικτικό γεγονός των βλέψεων επί των ελληνικών εδαφών μετά τη λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου στάθηκε η διανομή κατά το 1918 σε όλους τους ιταλούς στρατιώτες από τους ανώτερους αξιωματικούς ενός μανδηλιού σε κόκκινο χρώμα. Το Μανδήλιο αυτό απεικονίζονταν η μελλοντική Μεγάλη Ιταλία, όπως την οραματιζόταν το ιταλικό κράτος ύστερα από τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η οποία αυτή εικόνα περιλάμβανε τα Δωδεκάνησα, μέρος της Μικράς Ασίας, καθώς επίσης και το νησί της Κέρκυρας.

τους υβριστικά άρθρα για τους κερκυραίους, πραγματοποιώντας αθρόες συλλήψεις, ενώ ίδρυσαν Ιταλικό Ταχυδρομείο στο νησί, μέσω του οποίου κρατούσαν την ιδιωτική αλληλογραφία, όπως θα πράξουν και στην επόμενη εισβολή μετά βομβαρδισμού αυτή τη φορά το 1923. Ακόμα, πραγματοποιούταν συστηματική εισαγωγή λαθρεμπορίου τροφίμων και άλλων προϊόντων εις βάρος του ελληνικού Τελωνείου⁶⁵.

Ακόμα, οι Ελληνοϊταλικές σχέσεις φαίνεται πως εντάθηκαν όταν κατά τη διάρκεια του Μαρτίου του 1916, η κυβέρνηση του Σκουλούδη επέτρεψε τη προσάρτηση της *'Βορείου Ηπείρου'* στο ελληνικό κράτος.⁶⁶ Φυσικά, οι Ιταλικές δυνάμεις δε συναίνεσαν στη πράξη αυτή της ελληνικής μεριάς, ενώ οι Δυνάμεις της Αντάντ διαμαρτυρήθηκαν επίσης, και έτσι η Ιταλία βρήκε την ευκαιρία και κατέλαβε την Αλβανία και εκδίωξε τις ελληνικές πολιτικές και στρατιωτικές αρχές.⁶⁷ Ακόμα, την ίδια περίοδο, οι Ιταλοί άρχισαν να καταλαμβάνουν περιοχές, οι οποίες εβρίσκοντο υπό Ελληνική διοίκηση, με αποτέλεσμα η δράση αυτή των Ιταλών να προκαλέσει στα τέλη του Μαΐου του 1916 τη διοργάνωση του αντι-ιταλικού συλλαλητηρίου στα Ιωάννινα, ενώ σταδιακά ο Ιταλικός στρατός κατέλαβε τις περιοχές της Χιμάρας, του Δέλβινου, του Αργυρόκαστρου και της Πρεμετής, οι οποίες ως τότε ελέγχονταν από ελληνικές δυνάμεις.⁶⁸ Η Ιταλία με τον ίδιο τρόπο προχωρούσε νοτιότερα καταλαμβάνοντας περιοχές οι οποίες ήταν υπό ελληνική διοίκηση πέρα από τη Βόρειο Ήπειρο ξεκινώντας σταδιακά από τον Ιανουάριο του 1917 να καταλαμβάνουν το Δελβινάκι και το Καλπάκι, ύστερα τη Κόνιτσα και αργότερα στη Σαγιάδα προκαλώντας διαμαρτυρίες από την ελληνική πλευρά.⁶⁹

Η Γαλλία και η Βρετανία τότε ζήτησαν από την Ιταλία να περιορίσει τις κινήσεις της στη Ήπειρο, η Ιταλία όμως υποστήριζε ότι οι επεκτάσεις αυτές αποτελούσαν αναγκαίες κινήσεις για τη στήριξη των πολεμικών ενεργειών και την ασφάλεια των συμμαχικών στρατευμάτων, αλλά και για την πάταξη του λαθρεμπορίου. Τον Ιούνιο

---

⁶⁵ Αγάθος, 1924, σ. 32.

⁶⁶ Κύρου, 1962, σ. 22-23.

⁶⁷ Μιχαλόπουλος, 1992, σ. 280-281.

⁶⁸ Φλιτούρης, 2006, σ. 61. Σύμφωνα με διπλωματικές πηγές κατά τη διάρκεια της Κατάληψης των Αγίων Σαράντα και του Δέλβινου από τα ιταλικά στρατεύματα, το φθινόπωρο του 1916 πραγματοποιήθηκαν εκδηλώσεις κατά των Ελλήνων, από ένα μέρος Αλβανών εθνικιστών, οι οποίοι κατέδειξαν τη προτίμησή τους στην ιταλική εισβολή, δεν έχασαν χρόνο αντικαθιστώντας τις ελληνικές σημαίες με ιταλικές, ενώ οι ιταλικές δυνάμεις, αφού εκδίωξαν τις ελληνικές πολιτικές αρχές, τις αντικατέστησαν με Αλβανούς αλλά και Ιταλούς στρατιωτικούς.

⁶⁹ Πιτούλη-Κίτσου, 1997, σ. 279.

του 1917 οι Ιταλοί προχώρησαν στη κατάληψη της μεγάλης μερίδας της Ελληνικής Ηπείρου, καταλαμβάνοντας και την πόλη των Ιωαννίνων και του Μετσόβου.⁷⁰ Ακόμα, τον Ιούνιο, ο επικεφαλής των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία, ο Στρατηγός Giacinto Ferrero εξήγγειλε την ανεξαρτησία και την ένωση της Αλβανίας υπό την προστασία του Βασιλιά του Ιταλικού Βασιλείου.⁷¹ Οι ιταλικές δυνάμεις αποσύρθηκαν από την περιοχή της Ηπείρου ως το τέλος του καλοκαιριού του 1917, εκτός από το τρίγωνο του Πωγωνίου, διαβεβαιώνοντας τις ελληνικές αρχές ότι η κατοχή θα ήταν προσωρινή.⁷²

Βέβαια, η παρουσία της Ιταλίας στην περιοχή της Αλβανίας ήταν έντονη και ύστερα από τη λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου ακόμα και μέχρι το 1943. Συμπερασματικά, το ενδιαφέρον του ιταλικού κράτους για την περιοχή της Ηπείρου, της Αδριατικής και των Δωδεκανήσων παρουσιάζεται έντονο και επίμονο καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, η ιταλική παρουσία ήταν έντονη στη περιοχή της Αλβανίας. Χρησιμοποιώντας πάντα τη προπαγάνδα ως εργαλείο εδραίωσης του ιταλικού πολιτισμικού στοιχείου στις εκάστοτε περιοχές, συνέβαλλαν στην ανάπτυξη της αλβανικής εκπαίδευσης, στη διδασκαλία της ιταλικής και στην απαγόρευση διδασκαλίας της ελληνικής. Τα ελληνικά σχολεία της περιοχής έκλεισαν, ενώ στη θέση τους ιδρύθηκαν αλβανικά και Ιταλο-αλβανικά σχολεία.⁷³ Με τον ίδιο τρόπο, καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, το Ιταλικό Κράτος προσπαθούσε αδιάκοπα να εδραιώσει τη κυριαρχία του αδιάκοπα στη περιοχή της Μεσογείου, είτε με προπαγανδιστικές προσπάθειες, είτε με διπλωματικά μέσα, ακόμα και με επιθέσεις. Η πρώτη επίδειξη της Ιμπεριαλιστικής δύναμης της Ιταλίας έμελλε να είναι η επίθεση στη νήσο της Κέρκυρας, περιστατικό το οποίο μελετάται στη παρούσα εργασία.

---

⁷⁰ Μιχαλόπουλος, 1992, σ. 279-280.

⁷¹ Sfika- Theodosiou 1995 σ. 73.

⁷² Φλιτούρης, 2006, σ. 73. Τελικά οι Ιταλοί παρέδωσαν στην Ελλάδα τη περιοχή του τριγώνου Πωγωνίου το Νοέμβριο του 1919, όπως επίσης και στο Κύρου, 1962, σ. 26. Οι Αλβανοί διατήρησαν τη κατοχή τους μόνο στη νήσω Σάσωνα.

⁷³ Μαντά, 2003, σ. 16.

1.3. Η Ελληνική Πολιτική Κατάσταση πριν τον Βομβαρδισμό της Κέρκυρας το 1923 και οι Ελληνοϊταλικές Σχέσεις.

Η Μικρασιατική εκστρατεία και το άδοξο τέλος της διέκοψε απότομα κάθε βλέψη του Ελληνικού Κράτους προς επέκταση στη Μικρά Ασία, ενώ η Μεγάλη Ιδέα, ένα όραμα που βασάνιζε τους Έλληνες πολιτικούς ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ενόψει της κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πέρασε στην ιστορία. Η Σμύρνη δόθηκε με εντολή των Μεγάλων Δυνάμεων στην Ελλάδα και ο Βενιζέλος έσπευσε να αποβιβάσει στρατεύματα στέλνοντας προειδοποιητικό τηλεγράφημα στις 2 Μαΐου του 1919 στην Αθήνα να προετοιμαστεί ο Ελληνικός στρατός, ο οποίος μετέβη στη Σμύρνη με τη συνοδεία Αγγλικών πολεμικών πλοίων.⁷⁴ Η πραγμάτωση της Μεγάλης Ιδέας και το όραμα της ανακατάληψης της Κωνσταντινούπολης ρίζωσαν στο μυαλό κάθε Έλληνα πολιτικού και στις συνειδήσεις όλων των Ελλήνων, οι οποίοι περίμεναν με προσμονή την ημέρα που η Ελλάδα θα ξαναέπαιρνε την Πόλη.⁷⁵ Ο Γεώργιος Ν. Φιλάρετος αναφέρει στις ιδιόχειρες σημειώσεις του πως *''όταν γεννήθη εν Αθήναις, τῆ 21^ῆ Ἰουλίου 1868, ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Δανοῦ Γεωργίου Α' καὶ τῆς Ρωσίδος Ὀλγας, ἡ λαϊκὴ φαντασία ἐνόμισεν ὅτι ἐν τῷ ἀρτιγεννήτῳ βασιλόπαιδι μετεμψυχώθει ὁ ''μαρμαρωμένος βασιλεὺς'' ὅστις ἐπὶ αἰῶνας ὠνειροπολεῖτο!.. Ορμεμφύτως ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ τὸν ἐβάπτισε διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τοῦ βυζαντινοῦ – οἶονεὶ ὡς διάδοχον τοῦ – καὶ ὡς ὁμώνυμον τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς Ἀγίας Ελένης''*⁷⁶. Στο πρόσωπο του βασιλιά Κωνσταντίνου, ο Ελληνικός λαός έβλεπε πράγματι τον σωτήρα της Πόλης από τους Τούρκους, όμως, τη τελική ευθεία για την απόβαση στη Σμύρνη επρόκειτο να δώσει ένα κοινός θνητός με

---

⁷⁴Παπαρηγόπουλος, 1960, σ. 277. Το τηλεγράφημα του Βενιζέλου προς την Αθήνα μετέφερε τα εξής λόγια: *''Υπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἀπεφασίσθη ἡ δ' ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατάληψις τῆς Σμύρνης καὶ ἡ δι' αὐτοῦ ἐξασφάλισις τῆς τάξεως ἐν τῇ πολὴ ταύτῃ. Σπανίως, καθ' ὅλη τὴν μακρὰν ἱστορία τοῦ ἔθνικοῦ μᾶς στρατοῦ, ἀνετέθη εἰς ἐν ἐκ τῶν τμημάτων τοῦ ἀποστολῆ τιμητικώτερα τῆς ἰδικῆ σᾶς. Αἱ εὐχαὶ τοῦ Ἔθνους ὀλοκλήρου σᾶς συνοδεύουν''*. Ὅπως ἐπίσης καὶ στο Φιλιππῆς, 2005, σ. 13. Φαίνεται πως δεν ἦταν ὅλες οἱ Μεγάλες Δυνάμεις ἀπόλυτα σύμφωνες με τὴν ἀπόβαση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη. Τὸ 1920 πραγματοποιήθηκε μιὰ συνάντησις στὸ Λονδίνο, μεταξὺ τοῦ Ἀγγλοῦ καὶ Γάλλου Πρωθυπουργοῦ, με σκοπὸ τὴν ἐπίτευξη μιᾶς προσυμφωνίας γιὰ τὸν διακανονισμό τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος. Εκεί ο Κλεμανσώ, ο πρωθυπουργός της Γαλλίας, είχε εκφράσει πως κατά τη γνώμη του ἦταν ἕνα λάθος ἡ ἑλληνικὴ ἀπόβασις στὴ Σμύρνη. Ὅπως ἐπίσης καὶ στο Κουμουνδούρου, 1997, σ. 307.

⁷⁵Ψωμιάδης, 2004, σ. 28-29.

⁷⁶ Φιλάρετου, 1928, σ. 782, καθὼς ἐπίσης καὶ Παπαρηγόπουλος, 1960, σ. 337.

διπλωματικά ταλέντα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, όπου με τη συμβολή του, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η Ελλάδα θα επεκταθεί στα εθνικά της σύνορα.

Τα αποτελέσματα της ήττας της Ελλάδος έγιναν εμφανή τόσο στην οικονομική κατάσταση όσο και στη πολιτική ζωή.⁷⁷ Η χώρα ήταν πολιτικά διχασμένη ενώ τη πολιτική αστάθεια επισφράγισε η επανάσταση των Βενιζελικών αξιωματικών Πλαστήρα, Γονατά και Χατζηκυριάκου. Στις 11 Σεπτεμβρίου του 1922, ύστερα από την ολέθρια καταστροφή των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στο μέτωπο της Μικράς Ασίας, ο Βενιζελικός Συνταγματάρχης, Νικόλαος Πλαστήρας, πραγματοποίησε στρατιωτική ανταρσία από την Χίο και μαζί με τον Συνταγματάρχη Στυλιανό Γονατά, ο οποίος βρισκόταν μαζί με τη στρατιωτική μονάδα του στο νησί της Λέσβου.⁷⁸ Σε αυτά τα νησιά του Αιγαίου προετοιμάστηκε, λοιπόν, η λεγόμενη 'Επανάσταση του 1922'⁷⁹. Με το που έφτασε η Επαναστατική Επιτροπή, η οποία σχηματίστηκε μετά την Επανάσταση, στο Λαύριο της Αττικής απαίτησε τη παραίτηση του Βασιλιά από το θρόνο και τη φυγή του στο εξωτερικό. Στη συνέχεια ο βασιλιάς Κωνσταντίνος προέβη σε παραίτηση από το θρόνο στις 14 Σεπτεμβρίου του 1922, κατέφυγε στην Ιταλία, ενώ στο θρόνο ανήλθε ο γιός του, Γεώργιος ο Β΄.⁸⁰

Η χώρα βρίσκεται σε έντονη πολιτική αστάθεια. Αμέσως η επαναστατική επιτροπή προέβη σε συλλήψεις αυτών που θεωρούσαν ως βασικούς υπεύθυνους για την ήττα στη Μικρά Ασία. Πρώτος συνελήφθη ο Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος ήταν πρωθυπουργός της ήττας, ο Νικόλαος Στράτος, ο Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, ο Μιχαήλ Γούδας, ο Ξενοφών Στρατηγός, μέλη της κυβέρνησης του Δημητρίου Γούναρη, ο Στρατηγός Κωνσταντινόπουλος κ.α.⁸¹ Στις 31 Οκτωβρίου του 1922 συνήλθε στην δίκη της Παλαιάς Βουλής Έκτατο Στρατοδικείο. Η δίκη των Έξι κράτησε συνολικά δεκαέξι μέρες, και στις 15 Νοεμβρίου ενώ από τους οχτώ που δικάστηκαν,

---

⁷⁷Βουρνάς, 1977, σ. 228. Η Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή έφτασε στα πρόθυρα της οικονομικής κατάρρευσης, με αποτέλεσμα ο Υπουργός Οικονομικών ο Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης επινόησε τη λύση μέσω του ψαλιδίσματος του χαρτονομίσματος, το 25% του οποίου πήγαινε κατευθείαν στα ταμεία του κράτους και αφαιρούσε το ένα τρίτο από το εισόδημα των πολιτών.

⁷⁸ Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού, 1969, σ. 97. Στην Επαναστατική Επιτροπή του 1922 συμμετείχαν οι εξής: Συνταγματάρχες: 1)Γονατάς, 2) Πλαστήρας, 3) Κουρουσόπουλος, 4) Γαρδικας, 5) Εδιπίδης, καθώς και οι Αντισυνταγματάρχες: Πρωτοσύγγελος, Μαμούρης, Κοιμίσης, Χασαπίδης, 5)Παναγόπουλος.

⁷⁹Ανδρικόπουλος, 1987, σ. 10. όπως και επίσης Βουρνάς, 1977, σ. 250.

⁸⁰ Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού, 1969, σ. 114.

⁸¹ Ρωμαιοί, 2011, σ. 166, Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού, 1969, σ. 104. Βουρνάς, 1977, σ. 250, καθώς επίσης και στο Δαφνής, 1955, σ. 11.

μόνο οι έξι καταδικαζόταν σε θάνατο, μέσα σε αυτούς ο Γούναρης, ο Στράτος, ο Πρωτοπαπαδάκης, ο Θεοτόκης, ο Μπαλτατζής και ο Χατζηανέστης, ενώ ο Στρατηγός και ο Γούδας καταδικάστηκαν σε ισόβια.⁸² Η Δίκη των Έξι προκάλεσε αρνητικό κλίμα στις εξωτερικές διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδας, ενώ η Ελλάδα βρίσκεται διπλωματικά απομονωμένη. Ο Βενιζέλος βρίσκεται για στη Λωζάννη και με τηλεγράφημα στις 15 Νοεμβρίου προσπάθησε να ματαιώσει την εκτέλεση, καθώς η κοινή γνώμη, εντός εθνικών αλλά και εκτός ορίων, επρόκειτο να σοκαριστεί, ενώ παράλληλα δηλώνει πως δεν αποτελεί σκοπό του να εμπλακεί στα εσωτερικά ζητήματα.⁸³

Ακολούθησε η περιθάλψη των προσφύγων, όπου η Ελλάδα, με ελάχιστη βοήθεια από τις Διεθνείς Οργανώσεις κατόρθωσε σταδιακά να αποκαταστήσει τους 1.500.00 περίπου εκατομμύρια προσφύγων με διάφορα έργα και προγράμματα, καθώς και η Υπογραφή Συνθήκης Λωζάννης το καλοκαίρι του 1923 μέσα σε εχθρικό κλίμα για την Ελλάδα.⁸⁴ Κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης της Λωζάννης οι διαθέσεις των Άγγλων, Γάλλων και Ιταλών δεν ήταν υπέρ της Ελλάδος, ενώ οι Τούρκοι εμφανίζονταν να κατέχουν θέση ισχύος ως νικητές και ζητούσαν να υπαγορευτούν τους όρους της ειρήνης.⁸⁵ Αποτέλεσμα της Συνθήκης αυτής ήταν ολέθριο για την Ελλάδα καθώς επέφερε σημαντικές εδαφικές απώλειες.⁸⁶ Η Ανατολική Θράκη και τα νησιά του Αιγαίου Ίμβρος και Τένεδος περιέρχονταν στο εδαφικό καθεστώς στη Τουρκία, ενώ τα Δωδεκάνησα παραδόθηκαν στην Ιταλία. Η Ελλάδα υποχρεώθηκε να εκκενώσει τη Σμύρνη και την Ανατολική Θράκη.

Άξια λόγου ως προς τις τεταμένες σχέσεις των δύο χωρών στα 1922, της Ελλάδας και της Ιταλίας, ήταν η στάση που κράτησαν οι Ιταλοί απέναντι στον ελληνικό στρατό κατά την αποβίβασή του στη Σμύρνη. Ακόμα, Ενδεικτικό στοιχείο για τις τεταμένες σχέσεις των δύο χωρών αποτελεί το διάγγελμα του Ελευθέριου Βενιζέλου προς τους ελληνικούς πληθυσμούς της Μικράς Ασίας στις 2 Ιουνίου του 1919, ο οποίος ήξερε ότι

---

⁸² Βακαλόπουλος, 2001, σ. 495. Ρωμαίος, ό.π, σ. 178-179. Βουρνάς, 1977, σ. 282.

⁸³ Ρωμαίος, 2011, σ. 281.

⁸⁴ Σβολόπουλος, 2005, σ. 169. Βουρνάς, 1977, σ. 288. Στις 30 Ιανουαρίου του 1923 υπογράφηκε στη Λωζάννη η Σύμβαση ανταλλαγής των Ελληνοτουρκικών πληθυσμών. Από την ανταλλαγή εξαιρέθηκαν οι Έλληνες της Πόλης, καθώς και οι Τούρκοι της Δυτικής θράκης.

⁸⁵ Βακαλόπουλος, 2001, σ. 527.

⁸⁶ Σβολόπουλος, 2005, σ. 171.

θα προέκυπταν εντάσεις και συμβουλεύει να επιδείξουν αρμόδια συμπεριφορά προς τους "συνοίκους πληθυσμούς (...) εμπνέοντας εις πάντας εμπιστοσύνη ότι (δέν θέλομεν) τήν ιδίαν ήμῶν ἐπικράτησιν ἐπί τῆ βλάβῃ τῶν ἄλλων (...ἐνῶ) ἰδιαίτερα προσοχή πρέπει νᾶ επιδειχθεῖ πρὸς τὸ ἰταλικόν στοιχείον. Ἄς μὴ παροραθῆ ὅτι ἡ Ἰταλία συνήνεσε μετὰ καὶ λοιπῶν Συμμάχων εἰς τήν κατάληψιν τῆς Σμύρνης"⁸⁷. Στις 15 Μαΐου του 1919, απεβιβάσθει ο ελληνικός στρατός στη Σμύρνη. Όταν ο ελληνικός στρατός κατέφθασε στη Σμύρνη και ενώ συνοδευόταν από τον Αγγλικό στόλο, προχωρώντας προς Τουρκικό διοικητήριο για να το καταλάβει, μαζί με ένα μέρος του ελληνικού λαού, δέχθηκε πυροβολισμούς από τους Τούρκους, με αποτέλεσμα να αναγκαστεί να προβεί σε υποχώρηση.⁸⁸ Τα ιταλικά στρατεύματα παρακολουθούσαν με φθόνο την αποβίβαση του Ελληνικού στρατού και ήθελαν να αποβιβάσουν αγήματα για να εκμηδενίσουν την ενέργεια του Ελληνικού στρατού. Ο στρατός κατέστειλε άμεσα τις ταραχές και κατέλαβε το Τουρκικό διοικητήριο με αποτέλεσμα η επέμβαση των ιταλών επί του ζητήματος να μην πραγματοποιηθεί.⁸⁹

Ο ενθουσιασμός των στρατιωτών, καθώς και των Ελλήνων κατοίκων της περιοχής οδήγησε σε ένα αιματηρό επεισόδιο. Ο Βενιζέλος, όπως και είδαμε παραπάνω, στο διάγγελμά του ανέφερε ρητά πως οι ελληνικές δυνάμεις και από τις δύο πλευρές έπρεπε να φανούν συγκρατημένες κατά την αποβίβαση προς αποφυγήν τυχόν εντάσεων από μεριάς των Τούρκων. Μόνο αυτό δεν έπραξαν οι ελληνικές δυνάμεις, αφού συνεπαρμένες από τον εθνικό ενθουσιασμό, παρέλειψαν να χωρίσουν τις ελληνικές και τις τούρκικες συνοικίες, μία φάλαγγα βρέθηκε μπροστά από τις φυλακές, όπου οι Τούρκοι στρατιώτες άνοιξαν πυρά με αποτέλεσμα να σκοτωθούν δύο Έλληνες Στρατιώτες. Η ένταση αυτή κατεστάλη με κόπο και απώλειες από τις δύο πλευρές, ενώ λίγο έλειψε η Ελλάδα να έχανε οριστικά τη πολυπόθητη εντολή των Μεγάλων Δυνάμεων για την Κατοχή της Σμύρνης. Οι Ιταλοί άρπαξαν την ευκαιρία να εμπλακούν, για ακόμη μια φορά, ενεργώντας προς όφελός τους.⁹⁰ Ο κυβερνήτης του ιταλικού πολεμικού πλοίου με την ονομασία "Ντουίλο", έστειλε μήνυμα προς τον Άγγλο Ναύαρχο Κάλθροπ λέγοντάς του τα εξής:

⁸⁷ Φιλιππής, 2005, σ. 29.

⁸⁸ Ρωμαίος, 2011, σ. 103.

⁸⁹ Παπαρηγόπουλος, ό.π, σ. 278.

⁹⁰ Αλαμή και Παναγιωτοπούλου, 1980, σ. 133.

“Οί Έλληνες απέτυχαν. Να αποβιβάσουμε δικά μας στρατεύματα”⁹¹. Ο Άγγλος Ναύαρχος αμέσως αποκρίθηκε ότι τους απαγορεύει τέτοιου είδους πρωτοβουλίες και ότι μόνο αν οι ελληνικές δυνάμεις ζητούσαν ενίσχυση θα επενέβαιναν.⁹²

Ακόμα, κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής εκστρατείας, το 1921, ο Ιταλός Πρόξενος στη Πρέβεζα με εντολή της Ιταλικής κυβέρνησης κατόρθωσε να εξεγείρει κατά των Ελλήνων τους Αλβανούς, οι οποίοι, στην Κορυτσά, κατά τη διάρκεια της εκφοράς του επιταφίου, τη μέρα της μεγάλης Παρασκευής του 1921 υποκίνησαν ύστερα από προετοιμασία σοβαρές αναταραχές καταλαμβάνοντας εκεί ελληνικά σχολεία και ελληνικές εκκλησίες και εξεδίωξαν τον μητροπολίτη Γερμανό, ενώ σε κάποια χωριά κοντά στα σύνορα έκαψαν τα τηλεφωνικά σύρματα. Παράλληλα, προετοιμάζονταν να πραγματοποιήσουν εισβολή στη Τσαμουριά γιατί ο ελληνικός στρατός ήταν συγκεντρωμένος κυρίως στη περιοχή της Μικράς Ασίας και δρώντας ως πράκτορες ήθελαν να εξασθενήσουν το ελληνικό μέτωπο. Η εισβολή των Ιταλών στη Τσαμουριά ακυρώθηκε όταν οι Αλβανοί πράκτορες συνελήφθησαν εγκαίρως και η ιταλική κυβέρνηση αναγκάστηκε να αντικαταστήσει ολόκληρο το προσωπικό του Προξενείου.⁹³

Ακόμα, άλλο ένα πρόβλημα που έφερνε σε ρήξη της δύο χώρες, την Ελλάδα και την Ιταλία αποτελεί το Δωδεκανησιακό Ζήτημα, το οποίο για πολλούς αποτελεί αιτία που προκάλεσε την Ελληνοϊταλική Κρίση.⁹⁴ Η Ιταλία είχε καταλάβει τα νησιά της Δωδεκανήσου στα πλαίσια του Ιταλοτουρκικού πολέμου το 1911.⁹⁵ Τον Ιταλοτουρκικό πόλεμο ή αλλιώς “Πόλεμο της Λιβύης” διεξήγαγε ο πρωθυπουργός Giolliti, ο οποίος αντί να οξύνει της σχέσεις ανάμεσα σε Ιταλία και Τουρκία, άνοιξε πεδίο αντιπαραθέσεων ανάμεσα σε Ιταλία και Ελλάδα ενώ ως το μήλον της έριδος στάθηκαν τα Δωδεκάνησα.⁹⁶ Στα πλαίσια επιθέσεων κατά των Τουρκικών κτίσεων, και με την

---

⁹¹ Ρωμαίος, 2011, σ. 103-104.

⁹² Αλαμή και Παναγιωτοπούλου, 1980. σ. 128-129. Ο Άγγλος Ναύαρχος Κάλθροπ, είχε τεθεί από τις Μεγάλες Δυνάμεις ως επόπτης της Απόβασης των Ελληνικών στρατευμάτων της Σμύρνης.

⁹³ Γεωργιάδης, 1945, σ. 30.

⁹⁴ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 23.

⁹⁵ Μαιλης, 1977, σ. 3. Στις 29\09\1911 η Ιταλία κήρυξε πόλεμο στην Τουρκία για να καταλάβει την Τριπολίτιδα και την Κυρηναϊκή. Το Φεβρουάριο του 1912 προχώρησε στη προσάρτησή τους με Βασιλικό Διάταγμα, το οποίο η οθωμανική διοίκηση δεν αναγνώρισε. Βακαλόπουλος, σ. 429.

⁹⁶ Βακαλόπουλος, 2001, σ. 429, όπως επίσης και στο Φιλιππίς, 2005, σ. 13.

υποστήριξη σε αυτή τη περίπτωση της Αγγλίας και της Γαλλίας, κατέλαβε τα Δωδεκάνησα, τα οποία μέχρι τότε αποτελούσαν οθωμανική κτίση.⁹⁷

Το 1911 είναι η χρονιά από την οποία εμφανίζεται ο επιθετικός Ιταλικός ιμπεριαλισμός στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.⁹⁸ Από τις 24 Απριλίου του 1912 οι Ιταλικές δυνάμεις ξεκίνησαν να καταλαμβάνουν τα νησιά του Αιγαίου με πρώτο από αυτά την Αστυπάλαια.⁹⁹ Η εξουσία των Ιταλών στα Δωδεκάνησα κράτησε περίπου 31 χρόνια, από το 1912 έως το 1943.¹⁰⁰ Ο Ιταλοτουρκικός Πόλεμος τελείωσε με την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης¹⁰¹ στις 5 Οκτωβρίου του 1912. Σύμφωνα με έναν ειδικό όρο της συνθήκης οι Ιταλοί ήταν υποχρεωμένοι εντός ενός λογικού χρονικού ορίου να αποσύρουν τα στρατεύματά τους κατοχής από τα Δωδεκάνησα. Οι Ιταλοί δε τήρησαν ποτέ τον συγκεκριμένο όρο της Συνθήκης της Λωζάννης. Οι δύο χώρες συμφώνησαν να επιστρέψει η Ιταλία τα Δωδεκάνησα στη Τουρκία, μόλις και εκείνη θα απέσυρε από τη Κυρηναϊκή και τη Τριπολίτιδα όλα τα στρατεύματά της. Το συγκεκριμένο ζήτημα έμεινε σε εκκρεμότητα μέχρι και τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων.¹⁰²

---

⁹⁷ Φιλιππής, 2005, σ. 14. Τα Δωδεκάνησα, όπως αναφέρει ο Φιλιππής τα κατέλαβε η Ιταλία με τη συναίνεση του Βενιζέλου ή ακόμα και τη προτροπή του, όπως μαρτυρείται στο ημερολόγιο του Ιωάννη Μεταξά. Ο Βενιζέλος τότε θεωρούσε ότι με αυτό τον τρόπο θα μπορούσε να προσεγγίσει καλύτερα την Ιταλία σε διπλωματικό επίπεδο και θα εξομάλυνε τις σχέσεις των δύο χωρών.

⁹⁸ Τηλεγράφημα Πετυχάκη από Χίο προς Αθήνα, Φ.23. Ο Πετυχάκης αναφέρει τη δυσαρέσκεια των κατοίκων των Δωδεκανήσων σχετικά με την ιταλική κατοχή, ενώ χαρακτηρίζει τη συμπεριφορά των Ιταλικών στρατευμάτων ως "πρωτοφανής και προκλητικώτατη". Βουρνάς, 1977, σ. 107.

⁹⁹ Τσιρπανλής, 1997, σ. 5. Η κατάληψη των νησιών της Δωδεκανήσου συνεχίστηκε ως τις 20 Μαΐου. Σε αυτό το χρονικό διάστημα οι Ιταλοί κατέλαβαν τα εξής νησιά: την Αστυπάλαια, τη Ρόδο, τη Χάλκη, την Κάλυμνο, την Λέρο, τους Λειψούς, τη Νίσυρο, την Πάτμο, την Τήλο, την Κάσο, την Κάρπαθο, τη Σύμη, ενώ τελευταία την Κώ. Σε αυτό θα προστεθεί αργότερα και το Καστελλόριζο, το οποίο θα τους το παραδώσουν οι Γάλλοι, όπως επίσης και στο Βουρνάς, σ. 108. Βέβαια, στα πλαίσια του Ιταλοτουρκικού Πολέμου του 1911, ο ιταλικός στόλος χρησιμοποίησε ως πεδίο επιχειρήσεων του και τη θάλασσα της Αδριατικής, όχι μόνο το Αιγαίο. Ο Ιταλικός στόλος επιχείρησε επιθέσεις στις αδριατικές ακτές της Αλβανίας, βομβάρδισε τη Τουρκοκρατούμενη Πρέβεζα, ενώ ακόμα βομβάρδισε τα φρούρια των Δαρδανελλιών που προστατεύουν τα Στενά.

¹⁰⁰ Τσιρπανλής, 1997, σ. 8. Η Συνθήκη της Λωζάννης σηματοδότησε και την de jure μόνιμη κατάληψη και πλήρη κυριαρχία των Δωδεκανήσων από τους Ιταλούς. Τα Δωδεκάνησα από το 1923/1924 έως τις 11 Σεπτεμβρίου του 1923 χαρακτηρίζονται ως "κτήση" (Possedimento) του Κοινοβουλίου του Ιταλικού Κράτους.

¹⁰¹ Σβολόπουλος, 2005, σ. 139-140., όπως και στο Ρωμαίος, 2011, σ. 192. Η μάλλον καλύτερα με τη Συνθήκη του Ουσί. Η Συνθήκη της Λωζάννης υπεγράφη στις 24 Ιουλίου του 1923, περίπου ένα μήνα πριν το Βομβαρδισμό της Κέρκυρας από τον Μουσολίνι.

Ψωμιάδης, 2004, σ. 79 - 81.

¹⁰² Παπαφλωράτος, 2004, σ. 23. Ήταν φανερό ότι η Ιταλία προτιμούσε τα επιστρέψει τα Δωδεκάνησα στη Τουρκία παρά να τα παραδώσει στην Ελλάδα, η οποία αποτελούσε πιθανό σύμμαχο της Τριπλής Συνεννόησης, άρα και πιθανή σύμμαχο της Τουρκίας.

Όπως έχει ήδη διατυπωθεί και παραπάνω, όταν ξεκίνησε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η Αγγλία και η Γαλλία προσπάθησε να προσεταιριστεί στο πλευρό της την Ιταλία, η οποία, αφού εγκατέλειψε τη Τριπλή συμμαχία, τη Γερμανία και την Αυστρία δηλαδή, τάχθηκε στο πλευρό της Τριπλής συνεννόησης, κυρίως γιατί η Βρετανία δέσμευε με υποσχέσεις την Ιταλία, πως αν τασσόταν στο πλευρό τους στον πόλεμο, τότε και εκείνη θα αναγνώριζε τη κυριαρχία της στα νησιά του Αιγαίου. Κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου Ειρήνης στο Παρίσι παρατηρείται η εμμονή της Ιταλικής διπλωματίας να μην αποδεχθεί τη ρύθμιση του Δωδεκανησιακού χωρίς παράλληλη επίλυση του Κυπριακού.¹⁰³ Τον Ιούλιο του 1919 ο Ιταλός πρωθυπουργός Tittoni σε μία συνάντησή του με τον πρωθυπουργό της χώρας, Ελευθέριο Βενιζέλο, ύστερα από μεσολάβηση του Γάλλου πρωθυπουργού Clemenceau, ώστε να συζητήσουν τα ζητήματά τους.¹⁰⁴ Οι συζητήσεις κατέληξαν σε μία από κοινού συμφωνία, όπου η Ιταλία θα υποστήριζε τις απαιτήσεις της Ελλάδας σχετικά με τη Βόρειο Ήπειρο, συμπεριλαμβανομένης και της Κορυτσάς και του Αργυρόκαστρου, στη Θράκη, στη Μικρά Ασία και στα Δωδεκάνησα. Η Ελλάδα από την άλλη έπρεπε να υποστηρίξει ένα Ιταλικό προτεκτοράτο στην Αλβανία, την ιταλική κυριαρχία στη Βαλώνα, και την ουδετεροποίηση του καναλιού της Κέρκυρας.¹⁰⁵ Από την άλλη, η Ιταλία θα κρατούσε τη Ρόδο μέχρι και έως ότου η Αγγλία παραχωρούσε τη Κύπρο. Αυτές οι συμφωνίες θα διατηρούνταν μόνο αν οι Ιταλικές φιλοδοξίες στη Μικρά Ασία έμεναν ικανοποιημένες τότε αυτόματα η Ιταλία θα επανακτούσε την απόλυτη ελευθερία κινήσεων της και φυσικά οι φιλοδοξίες της Ιταλίας δεν ευοδώθηκαν ύστερα από τη Συνθήκη των Σεβρών με αποτέλεσμα η Ιταλία να καταγγείλει τη συμφωνία Τιττόνι – Βενιζέλου και να θεωρήσει “έκπιωτες” τις αποφάσεις που είχε πάρει από κοινού με την Ελλάδα σχετικά με τα Δωδεκάνησα.¹⁰⁶

---

¹⁰³ Σβολόπουλος, 2005, σ. 193.

¹⁰⁴ Smith, 2006, σ. 162-163.

¹⁰⁵ Βακαλόπουλος, 2001, σ. 474-475.

¹⁰⁶ Τηλεγράφημα Μεταξά προς τη Ρώμη 1922, Φ. 2. Όπως αναφέρει και ο Μεταξάς σε ένα τηλεγράφημά του προς της Ρώμη “Ο Υπουργός των Εξωτερικών καλέσας με σήμερα την πρωίαν μοι εδήλωσεν εξης. Προσεγγιζούσης συγκλήσεως Συνδιασκέψεως, προς κανονισμόν Ανατολικού Ζητήματος επί τη βάση της νέας καταστάσεως, ουσιωδώς διαφόρου προς προς την υπό την Συνθήκην Σεβρών καθορισθείσαν, Ιταλική Κυβέρνησις επιθυμεί να γνωστοποιήσει εις την ελληνικήν κυβέρνησιν, ότι Ιταλία θεωρεί εκπιώτους τας μετά της Ελλάδος ειδικάς συμφωνίας, περί των Δωδεκανήσων”. Λόγος επίσης για την απόφαση της Ιταλίας γίνεται και στο τηλεγράφημα του Πολίτη όπου βλέπουμε τις αντιδράσεις της ελληνικής μεριάς, βλ. Όπως και στο Τηλεγράφημα Πολίτη προς Πρεσβείαν της Ρώμης, 1922, Φ. 23.

Όσο έχει να κάνει με το θέμα της Κέρκυρας, η Ιταλία, κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αρκετά πιο πριν από τη Μικρασιατική Εκστρατεία, βρήκε την ευκαιρία να εγκαταστήσει στρατεύματα στο νησί. Στις 19 Δεκεμβρίου 1915, ο Γάλλος Ναύαρχος Σοσεωρά, ενημέρωσε τον Νομάρχη Κέρκυρας σχετικά με τη κατάληψη του νησιού ως καταφύγιο των Σέρβων στρατιωτών που είχαν ηττηθεί από τη Γερμανία και την Αυστρία.¹⁰⁷ Σκοπός ήταν να ανασυγκροτηθεί ο σερβικός στρατός και από εκεί να μεταφερθεί στη Θεσσαλονίκη. Από τη Θεσσαλονίκη θα άρχιζε η επιχείρηση των Άγγλικών και Γαλλικών στρατευμάτων για την απελευθέρωση της Σερβίας. Η κατάληψη της Κέρκυρας, αν και οι Δυνάμεις της Αντάντ επιβεβαίωναν για την προσωρινή φύση τους, έδωσε το βήμα στους Ιταλούς, για ακόμα μια φορά να εγκαταστήσουν δυνάμεις, έστω και ολιγάριθμες, και να βάλουν εμπρός τα κατακτητικά σχέδιά τους, τα οποία ήταν κάθε φορά γνωστά: προπαγάνδα με κάθε τρόπο. Για τη βραχεία αυτή διαμονή των Ιταλών στο νησί, θα γίνει λόγος στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου, όπου τα γεγονότα, και η συμπεριφορά των Ιταλών θα αναλυθούν περαιτέρω.

Τέλος, όσον αφορά τη πολιτική κατάσταση της Ελλάδος λίγο πριν το ξέσπασμα της Ιταλικής επίθεσης στη Κέρκυρα, η χώρα εβρίσκετο κατά γενική ομολογία σε μία πολύ δύσκολη φάση, με καταρρακωμένες άμυνες.¹⁰⁸ Έχει χαθεί οριστικά η Σμύρνη και η Κωνσταντινούπολη και κατ' επέκτασιν η φλόγα της Μεγάλης Ιδέας, της ιδέας που ενέπνεε κάθε πολιτικό αρχηγό από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι το 1922. Η χώρα, μετά την επαίσχυντη δίκη των έξι έχει πέσει σε δυσμένεια και έχει επικριθεί από τη παγκόσμια κοινή γνώμη, καθώς και την εθνική κοινή γνώμη, επέφερε μακροπρόθεσμη διχόνοια και διχασμό.¹⁰⁹ Αποκορύφωμα δε, αποτελεί η εισροή προσφύγων και η περίθαλψη αυτών, ύστερα από την απόφαση της Συνθήκης της Λωζάννης, η οποία υπογράφηκε στις 24 Ιουλίου του 1923. Το τελευταίο γεγονός έγειρε εθνική ανασφάλεια

“Ανακοίνωσις ὅτι Ἰταλία θεωρεῖ ἐκπτώτους τὰς εἰδικὰς περὶ Δωδεκανήσων Συμφωνίας λόγω δημιουργηθείσας νέας καταστάσεως ἐν Ἀνατολῇ προκάλεσεν ὀδυνηρὰν ἐκπληξιν, διότι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀδυνατεῖ νὰ ἐννοήσῃ ποιάν σχέσιν δύναται νὰ ἔχει ἢ νέα θέσις τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος με συμφωνίαν ῥητῆ ἐνυπόγραφον καὶ δις συνομολογηθεῖσαν μεταξύ δύο κρατῶν”. Ἀκόμα, Lasturel, 1925, σ. 17 και Ψωμιάδης, 2004, σ. 219. Η Συνθήκη των Σεβρών πραγματοποιήθηκε στις 10 Αυγούστου του 1920.

¹⁰⁷Ρωμαίος, 2011, σ. 43. Στη Κέρκυρα κατέφυγε ολόκληρος ο σερβικός στρατός, ο οποίος είχε σωθεί, περίπου 120.000 άνδρες.

¹⁰⁸ Χατζηβασιλείου, 1999, σ. 33.

¹⁰⁹ Ανδρικόπουλος, 1987, σ. 10.

και νέους προβληματισμούς, ενώ οι Ελληνοϊταλικές σχέσεις κλονίστηκαν για ακόμα μια φορά, ένα μήνα αργότερα, ύστερα από την επίθεση του Μουσολίνι στη Κέρκυρα και τη ταπεινωτική ήττα της χώρας παγκοσμίως.

Ι.4. Η Άνοδος του Μουσολίνι στην Ιταλία και Το Φασιστικό Κόμμα.

Το 1912 ο Μουσολίνι εξελέγη γραμματέας Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος και ανέλαβε για διάστημα δύο ετών τη διεύθυνση της εφημερίδας *Avanti*, η οποία λειτουργούσε ως δημοσιογραφικό όργανο του κόμματός του.¹¹⁰ Το 1914 εγκατέλειψε το κόμμα¹¹¹ και δημιούργησε μία δική του εφημερίδα το "*Il Popolo d'Italia*"¹¹². Το 1921 ίδρυσε το φασιστικό διαταξικό κόμμα το Partito Fascista Italiano.¹¹³ Τα πρώτα μέλη που στελέχωσαν το φασιστικό κόμμα προέρχονταν από όλες τις κοινωνικές τάξεις, κυρίως από την αστική τάξη, καθώς και βιομηχανικοί εργάτες και αγρότες.¹¹⁴

Μετά τη λήξη του Παγκοσμίου Πολέμου, η Ιταλία μαστιζόταν από μία βαθιά οικονομική κρίση, όπου η αγροτιά του Νότου υποφέρει από πείνα και οι εργάτες του βιομηχανικού Βορρά από άσχημες συνθήκες ζωής και χαμηλούς μισθούς¹¹⁵. Παράλληλα, ξέσπασε και μια κοινωνική κρίση, η οποία προκλήθηκε από την ακρίβεια του κόστους ζωής και δημιουργεί μια σειρά απεργιών πείνας¹¹⁶, η οποία γεννήθηκε από τη δυσαρέσκεια του Συνεδρίου Ειρήνης και τις αποφάσεις του και την αίσθηση του νικημένου, ενώ η Ιταλία ήταν με το πλευρό των νικητών. Πέρα από την οικονομική και κοινωνική κρίση, η ιταλική κοινωνία μαστιζόταν και από μία πολιτική κρίση. Τα δύο μαζικά κόμματα, το Σοσιαλιστικό και το Λαϊκό (Καθολικό), τα οποία νίκησαν στις εκλογές του 1919, δε δέχεται κανένα από τη μεριά του να αναλάβει την ευθύνη της εξουσίας με αποτέλεσμα την ευθύνη αυτή να αναλαμβάνουν φιλελεύθερες μικρές και σαθρές πολιτικές κινήσεις. Από τη μεσαία τάξη ήταν οι πρώτοι που συμμετείχαν στο φασιστικό κόμμα του Μουσολίνι, οι οποίοι αποτελούνταν από παλαιμάχους αξιωματικούς του στρατού και φοιτητές, οι οποίοι έψαχναν στο πρόσωπο του Μουσολίνι την αποκατάσταση της πληγωμένης εθνικής

---

¹¹⁰Γκίκας, 1982, σ. 34.

¹¹¹Berstein, 2002, σ. 127. Ο Μουσολίνι αποπέμφθηκε από το Σοσιαλιστικό Κόμμα γιατί είχε προτείνει να εισέλθει η Ιταλία στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

¹¹²Γκίκας, 1982, σ. 28.

¹¹³Φιλισπής, 2005, σ. 9.

¹¹⁴ Chabod, 1970, σ. 182. Στο Συνέδριο του φασιστικού κόμματος, το οποίο έλαβε χώρα το 1921 στη Ρώμη τα εγγεγραμμένα κομματικά μέλη απαρτιζόνταν από 22.418 βιομηχανικούς εργάτες και 36.847 αγρότες. Ακόμα και στο Payne, 1980, σ. 47. Μέχρι το Φθινόπωρο του 1921, το Φασιστικό Κόμμα στην Ιταλία αριθμούσε πάνω από 250.000 μέλη, καθιστώντας το ως το μαζικότερο κόμμα στη χώρα.

¹¹⁵ Milza και Berstein, 1980, σ. 20, όπως επίσης και στο Κορπής, 2004, σ. 7.

¹¹⁶Berstein, 2002, σ. 126, όπως επίσης και στο Κορπής, 2004, σ. 7.

τους υπερηφάνειας, ο φασισμός βρήκε τους πρώτους υποστηρικτές τους ανάμεσα σε τέτοιου είδους ανθρώπους.¹¹⁷ Ακόμα, η αστική συντηρητική τάξη, έβλεπε στο φασιστικό κόμμα ως προστάτη από τον κομμουνιστικό κίνδυνο, όταν τον Απρίλιο του 1922 οι φασίστες διαλύουν με τη βία την Απεργία της Νομιμότητας, η οποία είχε οργανωθεί από τα Συνδικάτα και τις Οργανώσεις της Αριστεράς.

Ο φασισμός ως πολιτική κίνηση και κόμμα έκανε την εμφάνιση του για πρώτη φορά στη πολιτική ζωή του 20^{ου} αιώνα. Μάλιστα, πολλοί θεωρούσαν πως ήταν κάτι περιοδικό και ασθενές, όπως για παράδειγμα ο Giolliti, ο πρώην πρωθυπουργός της Ιταλίας, αν και είχε εντάξει το φασιστικό κόμμα στον εκλογικό του συνασπισμό και οι φασίστες είχαν κερδίσει 35 θέσεις στη Βουλή, συνέχιζε να πιστεύει ότι το φασιστικό κίνημα ήταν ένα "πυροτέχνημα", το οποίο σύντομα θα έσβηνε.¹¹⁸ Η διετία 1919-1920, αμέσως μετά από τη λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου ήταν μία περίοδος έντονης πολιτικής αστάθειας για την Ιταλία. Τον Οκτώβριο του 1922 οι οπαδοί του φασιστικού κόμματος οργάνωσαν μια πορεία από το Βορρά προς τη Ρώμη για να καταλάβουν την εξουσία.¹¹⁹ Ο βασιλιάς της Ιταλίας ανέθεσε τη πρωθυπουργία στο Μουσολίνι, ο οποίος τέθηκε επικεφαλής μιας πολυκομματικής κυβέρνησης, η πλειονότητα των οποίων προερχόταν από το φασιστικό κόμμα.¹²⁰

Ο Μουσολίνι θεωρεί πως για να δημιουργηθεί ένα πετυχημένο κυβερνητικό μοντέλο, βασική προϋπόθεση είναι ο ηγέτης του, μάλιστα ο ίδιος αναφέρεται στη δημοκρατία ως μια παράλογη συλλογική κίνηση. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει "*ο φασισμός επιρρίπτει στη Δημοκρατία το παράλογο συμβατικό ψέμα της συλλογικής ανευθυνότητας, τον μύθο της ατέρμονης ευτυχίας και της ατέρμονης προόδου. Όμως αν η δημοκρατία μπορεί να γίνει αντιληπτή διαφορετικά, αν σημαίνει ότι δεν απολέμπει το λαό στο περιθώριο του κράτους, ο φασισμός θα μπορούσε να ορισθεί από αυτόν που γράφει αυτές τις γραμμές ως μια δημοκρατία οργανωμένη, συγκεντρωτική, αυταρχική*"¹²¹. Ο Μουσολίνι, παρ' όλα αυτά, δε προχώρησε στην οριστική διάλυση των παραδοσιακών δομών της

---

¹¹⁷Hughes, 1968, σ. 212.

¹¹⁸Pollard 2004, σ. 29. Το Μάιο του 1921 ο Μουσολίνι και άλλοι φασίστες εκλέχθηκαν στην Ιταλική Βουλή.

¹¹⁹ Sturgo, 1970, σ. 201.

¹²⁰ Hibgy 1934, p.p 44-50. , σ. 44. Το Φασιστικό Κόμμα όπως όπως το είχε οργανώσει ο ίδιος ο Μουσολίνι.

¹²¹ Berstein, 2002, σ. 137. Το συγκεκριμένο απόσπασμα προέρχεται από το αυτοβιογραφικό έργο του Μπενίτο Μουσολίνι "La doctrine du Fascism" 1930.

φιλελεύθερης δημοκρατίας, αν και σταδιακά εγκαθίδρυσε το φασιστικό πολιτικό μοντέλο διακυβέρνησης. Ο Βασιλιάς της Ιταλίας παρέμεινε στη θέση του και μπορούσε ανά πάσα στιγμή να ανακαλέσει τον Μουσολίνι, γεγονός που θα πράξει το 1943. Ο στρατός διοικείται από μοναρχικούς στρατάρχες, τον Ντιάζ, τον Καβίλια και τον Μπαντόλιο και δε συνδέεται καθόλου με το φασισμό, ενώ στη θέση τους παρέμειναν τα σημαντικά όργανα διοικητικού ελέγχου, όπως ο Άρειος Πάγος, το Ελεγκτικό Συνέδριο και το Συμβούλιο Επικρατείας, ενώ το κοινοβούλιο δε καταργείται.¹²² Βέβαια, ενισχύονται οι προσωπικές εξουσίες επί του καθεστώτος του Μουσολίνι. Μέσα στις πρωτοβουλίες του Μουσολίνι βλέπουμε τη νομιμοποίηση του κομματικού στρατού το 1923. Άλλωστε, ο Μουσολίνι, σταδιακά, θα εγκαθιδρύσει φασιστικό απολυταρχικό κράτος.¹²³ Αρχικά, συνεργάστηκε με τα αστικά κόμματα, το Φιλελεύθερο και το Λαϊκό, αλλά αργότερα, μετά τη δολοφονία του σοσιαλιστή βουλευτή Matteotti, όταν αντιμετώπισε τον κίνδυνο να ανατραπεί, απέρριψε το προσώπιο της νομιμότητας και εγκαθίδρυσε επίσημα πλέον φασιστικό δικτατορικό καθεστώς στις 3 Ιανουαρίου του 1925.¹²⁴

Η Ιταλία είχε βγει ως νικήτρια χώρα από το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, όμως ως ηττημένη κατά τη διάρκεια της Συνθήκης Ειρήνης.¹²⁵ Μετά τη λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου η μόνη υπολογίσιμη στρατιωτικά δύναμη της Ευρώπης παρέμενε η Γαλλία, ενώ παράλληλα, ως μεγάλη ευρωπαϊκή δύναμη εμφανίζεται στη διάρκεια του Μεσοπολέμου η Ιταλία, η οποία βρίσκεται και πιο κοντά στα Ανατολικά Κράτη.¹²⁶ Για τη νίκη όμως αυτή είχαν απαιτηθεί πολλές θυσίες εκ μέρους του ιταλικού λαού. Ακόμα, ο λαός της Ιταλίας, αν και με τη λήξη του πολέμου είχε κερδίσει αρκετά εδαφικά οφέλη, θεωρούσε ότι είχε εξαπατηθεί από τη Βρετανία, τη Γαλλία και την Αμερική, τους συμμάχους τους δηλαδή κατά τη διάρκεια του

---

¹²² Berstein, 2002, σ. 176. Όσον αφορά τη περίπτωση του Κοινοβουλίου, αυτό σταδιακά περνά στα χέρια του φασιστικού καθεστώτος όταν το 1926 αποκλείστηκαν οι βουλευτές της αντιπολίτευσης, ενώ από το 1928 οι λίστες των υποψηφίων καταρτίζονται από το Μεγάλο Συμβούλιο του Φασισμού και τέλος το 1939 η Βουλή αποδέχθηκε την οριστική διάλυσή της για να αντικατασταθεί από τη Βουλή των Φασιστών και των Συντεχνιών.

¹²³ Γκίκας, 1982, σ. 34.

¹²⁴ Γκίκας, 1982, σ. 49.

¹²⁵ Di Casola 1993, σ. 66. "Winner in war but defeated in peace" σε μετάφραση στα ελληνικά "Νικητής κατά τη διάρκεια του πολέμου αλλά ηττημένος κατά τη διάρκεια της ειρήνης".

Όπως επίσης αναφέρεται και στο Higby 1934, σ. 44.

¹²⁶ Ακριβούλης, 2009, σ. 24.

πολέμου, στο Συνέδριο Ειρήνης στο Παρίσι το 1919. Ένα βασικό παράπονο των Ιταλών ήταν ότι η πόλη Φιόμπε, μία μικρή σε πλειονότητα πόλη ανθρώπων που μιλούσαν ιταλικά δόθηκε στο νέο βασίλειο της Γιουγκοσλαβίας και όχι στην Ιταλία.¹²⁷ Η Ιταλία προσπάθησε να κερδίσει όσα είχε χάσει από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών κατά τη Συνθήκη της Λωζάννης, όταν ο Μουσολίνι ως εκπρόσωπος της χώρας του έκανε για πρώτη φορά την εμφάνισή του στη παγκόσμια διπλωματική αρένα. Ο Μουσολίνι παρέμεινε στη Λωζάννη μόνο δύο ημέρες, ενώ η παρουσία του ήταν τυπική κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων.¹²⁸

Ο Μουσολίνι, ως προσωπικότητα, δε δίσταζε να αλλάζει στάση εκατόν ογδόντα μοιρών αν αυτό θα εξυπηρετούσε τους σκοπούς του. Χαρακτηριστικό γεγονός αποτελεί η στάση του με τη σχέση του με τις άλλες χώρες, όπως για παράδειγμα με την Ελλάδα. Κατά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 ο Ντούτσε σε ηλικία 14 μόλις ετών επιθυμούσε να πολεμήσει στο πλευρό της Ελλάδας, μέσω του στρατιωτικού σώματος των Γαριβαλδινών εναντίον της Τουρκίας, ενώ το 1923, όταν είχε αναλάβει πλέον ως ηγέτης της Ιταλίας δε δίστασε με ένα αβάσιμο πρόσχημα να προσωρήσει σε βομβαρδισμό και σε κατάληψη της Κέρκυρας.¹²⁹ Ακόμα, λίγο πριν το βομβαρδισμό της Κέρκυρας, ο Μουσολίνι είχε καλέσει στη Ρώμη, όπου, μεταξύ άλλων του σχολίασε πως *''Αι αποφάσεις της Λωζάννης είναι άδικοι για την Ελλάδα. Η Ανατολική Θράκη έπρεπε να σας δοθεί. Την Ιταλίαν, εις κάθε ιδιικήν σας δρᾶσιν καί στρατιωτικήν, είδικῶς στρατιωτικήν, θα την εὔρετε εις τό πλευρόν σας, είτε τώρα άμέσως, είτε εις τό μέλλον. Αυτό είναι ή επίσημη δήλωσις μου''*¹³⁰.

---

¹²⁷ Milza και Berstein, 1980, σ. 40 και σ. 47.

¹²⁸ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 19.

¹²⁹ Γκίκας, 1982, σ. 107.

¹³⁰ Φιλιππίς, 1982, σ. 35, όπως επίσης και στο Ζερβός 1923, σ. 1. Ακόμα ο Μουσολίνι είχε δηλώσει κατά τη συνάντησή του με τον Αλεξανδρή *''Το ζήτημα των Δωδεκανήσων θα λυθή διπλωματικῶς''*.

ΜΕΡΟΣ ΙΙ.

Π.1. Η Διαχάραξη των συνόρων Αλβανίας – Ελλάδας και η Δολοφονία του Στρατηγού Τελλίνι.

Ούτε κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης της Ειρήνης έγινε πραγματικότητα η διαχάραξη των Ελληνο-αλβανικών συνόρων. Στις 20 Μαρτίου του 1920, η Αμερικανική Γερουσία αποφάσισε ομόφωνα την απόδοση της Βορείου Ηπείρου στην Ελλάδα και λίγες μέρες μετά η Ελλάδα και η Αλβανία υπέγραψαν το Σύμφωνο της Καπεσιτίσας.¹³¹ Στο εν λόγω σύμφωνο η Ελλάδα συμφώνησε ότι δε θα καταλάμβανε την Κορυτσά, παρά τη Γαλλική και την Ιταλική συναίνεση, υπό τον όρο ότι οι Αλβανοί θα σέβονταν τα δικαιώματα των Βορειοηπειρωτών. Στις 20 Αυγούστου του 1920, η κυβέρνηση Giolitti απέσυρε τα στρατεύματα από την Αλβανία εκτός από τη μικρά νήσο της Αδριατικής, τη νήσο Σάσωνα, αφού είχαν ξεσηκωθεί όλες οι αλβανικές ανταρτικές ομάδες και πέτυχαν την εκδίωξη των Ιταλών (Συμφωνία Τυράνων 28 Αυγούστου 1920)¹³².

Τον Δεκέμβριο του 1920 η Αλβανία έγινε μέλος της Κοινωνίας των Εθνών.¹³³ Αν και ο ελληνικός στρατός είχε υποχωρήσει νότια προς τη Κορυτσά ήδη από το καλοκαίρι του 1920, τα Τίρανα προσέφυγαν στη ΚτΕ καλώντας τη να παρέμβει κατά των Αθηνών και του Βελιγραδίου, οι οποίες κατείχαν αλβανικές περιοχές. Τότε αντέδρασε η Αγγλία και με τη συναίνεση των Γάλλων και των Ιταλών αποφασίστηκε η εν λόγω υπόθεση να παραπεμφθεί στη δικαιοδοσία της Πρεσβευτικής Διάσκεψης. Η Πρεσβευτική Διάσκεψη, θέλοντας να προκαταλάβει τυχόν ενέργειες του Συμβουλίου της ΚτΕ, συνέστησε μια επιτροπή ειδικών στις 26 Ιουνίου του 1921 για τη διαχάραξη των Αλβανικών συνόρων σύμφωνα με την επί χάρτου διαχάραξη του 1913, με αποτέλεσμα η Αλβανία να αποκτά τη Βόρεια Ήπειρο χωρίς καμία δέσμευση.¹³⁴ Η συγκεκριμένη Επιτροπή για τη διαχάραξη των αλβανικών συνόρων αποτελείτο από Βρετανούς και Γάλλους αξιωματικούς με τη συμμετοχή αντιπροσώπων της Αλβανίας, της Ελλάδας και της Σερβίας, ενώ ως επικεφαλής τοποθετήθηκε ο Ιταλός στρατηγός

---

¹³¹ Guy, ό.π, σ. 463.

¹³² Higby, 1934, σ. 45, όπως επίσης και στο Μπότοης, 2003, σ. 23.

¹³³ Σκουλίδας, 2012, σ. 207. Η Αλβανία έγινε δεκτή στην Κοινωνία των Εθνών στις 17 Δεκεμβρίου του 1920.

¹³⁴ Shorrock 1986, σ. 73, όπως επίσης και στο Κοράντης, 1968, σ. 354 και Blatt 1988, σ. 235.

Enrico Tellini.¹³⁵ Ως επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας ορίστηκε ο Αντισυνταγματάρχης Νότης Μπότσαρης, ο οποίος ήταν ηπειρωτικής καταγωγής.¹³⁶

Η Επιτροπή πραγματοποίησε τις προκαταρκτικές συνεδριάσεις της πρώτα στο Παρίσι και στη Φλωρεντία και ύστερα στη περιοχή της Αλβανίας, όπου εκεί έφτασε πλέον στις 7 Μαρτίου του 1922.¹³⁷ Οι εργασίες της διαχάραξης των συνόρων στην ουσία ξεκίνησαν το Σεπτέμβριο του 1922 και διήρκησαν ως το Δεκέμβριο του 1922. Όταν ξανάρχισαν οι εργασίες της Επιτροπής ήταν πρώτη Μαΐου του 1923, ενώ έδρα της Επιτροπής είχε οριστεί η Κορυτσά, ύστερα από πρόταση του Τελλίνι.¹³⁸ Οι εντάσεις μέχρι τότε ήταν συχνές καθώς επικρατούσε κλίμα καχυποψίας κυρίως από ελληνικής και σερβικής πλευράς και συχνά τα κριτήρια με τα οποία διαχαράζονταν τα χωριά ήταν εικονικά, προσπαθώντας η κάθε μεριά να προωθήσει τα δικά της συμφέροντα.¹³⁹ Οι εντάσεις συνεχίζονταν, καθώς η ιταλική πλευρά μέσω του στρατηγού Τελλίνι προωθούσε τη δημιουργία μιας ουδέτερης ζώνης, η οποία θα απαιτούσε παραχώρηση ελληνικού εδάφους πέντε προς ένα με το αλβανικό. Ο Μπότσαρης, ο Έλληνας αντιπρόσωπος έλαβε διαταγές να εμποδίσει να συμβεί κάτι τέτοιο. Εν τω μεταξύ, ο Αντισυνταγματάρχης Μπότσαρης μέσω ενημερωτικών επιστολών του προς την

---

¹³⁵ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 10. Ο Ενρίκο Τελλίνι ήταν Ιταλός Στρατιωτικός, ο οποίος έζησε από το 1867-1923. Είχε λάβει μέρος στον Πόλεμο της Λιβύης, κατά της Τουρκίας το 1911, καθώς επίσης και στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1922 ετέθη πρόεδρος της Διεθνούς Επιτροπής Χαράξεως των Ελληνοαλβανικών συνόρων και αρχηγός της Ιταλικής Αντιπροσωπείας.

¹³⁶ Δαφνής, 1955, σ. 68. Γρηγοριάδης, 1976, σ. 10.

¹³⁷ Marshall - Brown 1924, σ. 536, όπως επίσης και στο Αρχείο Δαφνή, Γ.Α.Κ Κερκύρας, Φ. 271, Marder, 1977, σ. 28.

¹³⁸ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 68. Η Ελληνική Αντιπροσωπεία, χάρη στα διπλωματικά ταλέντα του επικεφαλής της, Νότη Μπότσαρη, είχε σημειώσει πολλές επιτυχίες υπέρ της Ελλάδος. Κατόρθωσε να επιδικασθούν στην Ελλάδα 14 αμφισβητούμενα χωριά στην περιοχή των Πρεσπών, απέτρεψε την αφαίρεση μιας ολόκληρης ζώνης με 80 χωριά που θα δημιουργούσε επικίνδυνη στρατηγική σφήνα μέχρι και 5 χιλιομέτρων απόσταση από την Καστοριά, και βελτίωσε σημαντικά τη μεθοριακή γραμμή στον τομέα της Μολυβδοσκεπάστης.

¹³⁹ Παπαφλωράτος, 2004, σελ. 32. Τα κριτήρια με τα οποία αποφαιζόταν σε ποια πλευρά θα ανήκε το εκάστοτε χωριό, στην ελληνική ή στην αλβανική ήταν τα εξής: 1)σε ποιόν καζά ανήκε επί οθωμανικής διοικήσεως 2)η οικονομική ζωή του κάθε χωριού και με ποια μεγαλύτερη πόλη συνδεόταν αυτή 3)το θρήσκευμα του κάθε χωριού, αν και τα περισσότερα ήταν μεικτά 4)η ίδια η βούληση των κατοίκων, ένα βασικό κριτήριο, το οποίο αρκετά συχνά παραβλεπόταν, όταν ερωτούνταν αυτό συνέβαινε ύστερα από επίμονη απαίτηση των ελλήνων αντιπροσώπων και αυτό γιατί το κυρίαρχο φρόνημα στη περιοχή ήταν το ελληνικό.

Αθήνα εξεδήλωνε τη δυσαρέσκειά του προς τον επικεφαλής της Αντιπροσωπείας Στρατηγό Τελλίني.¹⁴⁰

Η Επιτροπή αποφάσισε να μεταφέρει την έδρα της από τη Κορυτσά στα Ιωάννινα. Εν τω μεταξύ, η ελληνική κυβέρνηση προσέφυγε στη Πρεσβευτική Διάσκεψη με αίτημα την τροποποίηση της αποφάσεως περί αποδοχής του Πρωτοκόλλου Φλωρεντίας ως βάσεως για την διαχάραξη των συνόρων, ένα αίτημα, το οποίο, εν τέλει, απορρίφθηκε. Στις 16 Αυγούστου, η ελληνική πρεσβεία στο Παρίσι εξέδωσε ανακοίνωση, με την οποία διαμαρτυρόταν για την ενέργεια του Ιταλού στρατηγού να καταγγείλει ουσιαστικά τον Έλληνα αξιωματικό ότι παρακωλύει το έργο του.¹⁴¹ Όμως γνωρίζουμε, όπως πολλοί συγγραφείς αναφέρουν, ότι ο στρατηγός Τελλίني κρατούσε μια φιλοαλβανική στάση.¹⁴² Ο Τελλίني προκαλούσε δυσφορία με τη μεροληπτική στάση του στο ελληνικό στοιχείο της περιοχής με αποτέλεσμα η ελληνική κυβέρνηση να του προτείνει συνοδευτική φρουρά, την οποία ο ίδιος αρνήθηκε.

Τις τελευταίες μέρες πριν το συμβάν της δολοφονίας του στρατηγού Τελλίني, είχαν σημειωθεί εμπλοκές κατά τη διάρκεια της, καθώς η Επιτροπή είχε ορίσει και άλλα ελληνόφωνα χωριά ως ελληνικά.¹⁴³ Τις μέρες εκείνες η ΚτΕ θα αποφάσιζε για τα δικαιώματα των Βορειοηπειρωτών αλλά και για τα ανατολικά όρια του καζά της Κορυτσάς.¹⁴⁴ Όπως αναφέρει και η εφημερίδα "Πρωία" στις 2 Οκτωβρίου του 1923 "*Τις Τελευταίες αυτές μέρες ή Επιτροπή Διαχάραξης Συνόρων είχε λύσει τό ζήτημα τών συνόρων, όσον άφορα τήν Κορυτσά, ή όποία μέχρι τότε από τήν Ελλάδα και περιήλθε ύστερα από τήν άποφάση τής Επιτροπής στην Άλβανία*"¹⁴⁵. Ο επικεφαλής της Επιτροπής, στρατηγός

---

¹⁴⁰ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 34.

¹⁴¹ Lasturel, 1925, σ. 41. Ο Γρηγοριάδης, 1976, σ. 43 από την άλλη αναφέρει πως ο Ιταλός και ο Έλληνας αντιπρόσωπος είχαν πολύ φιλικές σχέσεις μεταξύ τους και ότι λίγες μέρες πριν από τη δολοφονία του Τελλίني, ο Μπότοσαρης, γυρίζοντας από ένα ταξίδι του στην Αθήνα, του είχε φέρει ως δώρο ένα κουτί τσιγάρα.

¹⁴² Γρηγοριάδης, 1976, σ. 68 - 70. Παπαφλωράτος, 2004, σ. 35. Πέρα από την φιλοαλβανική στάση του, ο Τελλίني είχε εκδηλώσει ξεκάθαρα τις αντιφασιστικές πεποιθήσεις του και μισούσε, όπως ο ίδιος έλεγε "*αυτόν τον τρελλό Μουσολίνι που μια μέρα, να μου το θυμηθείτε, θα χαντακώσει την Ιταλία*".

¹⁴³ Γ.Α.Κ Κερκόρας, Επιστολή Γάλλου ανταποκριτή, Φ. 216, σ. 14. Ο Γάλλος ανταποκριτής αναφέρει ότι είναι αναμφισβήτητο το γεγονός ότι πριν από την 27^η Αυγούστου είχε εκδηλωθεί μεγάλη αναταραχή στα Ιωάννινα εναντίον της ιταλικής στρατιωτικής αποστολής.

¹⁴⁴ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 35. Όπως επίσης και στο Πατατζής 1960, σ. 19, Αρχείο Δαφνή, Φ. 271, Γ.Α.Κ Κερκόρας.

¹⁴⁵ Εφημερίδα "*Πρωία*", 1923, Φ. 28- 6, Πατατζής 1960, σ. 19. Πράγματι, η ελληνική πλευρά δεν είχε κανένα κίνητρο για τη δολοφονία, καθώς κανένα όφελος δε θα είχε από αυτή. Η Χάραξη των συνόρων είχε συντελεστεί πια και το μόνο που είχε απομείνει ήταν η τοποθέτηση των οροσμήμων.

Τελλίνι, αποφάσισε τη μεταφορά της έδρας της επιτροπής στη Κέρκυρα από τις 30 Αυγούστου, έχοντας στο πρόγραμμα, η Επιτροπή να φύγει προς τη νήσο της Κέρκυρας μετά την ολοκλήρωση των εργασιών της 28^{ης} Αυγούστου, χωρίς να περιμένει ούτε τη περάτωση της τοπογράφησης.

Το έγκλημα έμελλε να γίνει μία μέρα πριν την απόβαση της Επιτροπής για το νησί της Κέρκυρας. Μάλιστα, η Επιτροπή, το προηγούμενο βράδυ είχε ξενοχτήσει, καθώς ο στρατηγός Τελλίνι γιόρταζε τα γενέθλιά του, και μάλιστα, στη συνεστίαση σε κάποιο ξενοδοχείο των Ιωαννίνων ήταν καλεσμένοι μέλη της Διεθνούς Επιτροπής.¹⁴⁶ Ο Στρατηγός Τελλίνι στις 26 Αυγούστου έκλεινε τα 56 του χρόνια. Μετά από το γλέντι τους, ως τόπο συνάντησής του για την επόμενη μέρα, είχαν κανονίσει να συναντηθούν στο Ελληνικό φυλάκιο στη Κακαβιά¹⁴⁷, γύρω στις 9 το πρωί. Αφού αναχώρησαν το Αλβανικό και το Ελληνικό αμάξι το πρωί της 27^{ης} Αυγούστου, τελευταίο έμελλε να αποχωρήσει το Ιταλικό, μέσα στο οποίο επενέβαιναν ο Στρατηγός Τελλίνι, ο υπασπιστής του, ο Υπολοχαγός Mario Bonaccini, ο Επίατρος Corti, ο Βορειοηπειρώτης διερμηνέας Αθανάσιος Κράβαρης, ο οποίος είχε διατελέσει παλαιότερα ως πρώην δήμαρχος του Λεσκοβιτσιού, και ο οδηγός στρατιώτης Farnetti.¹⁴⁸ Πρώτα ξεκίνησε το Αλβανικό αυτοκίνητο, ύστερα το Ιταλικό και ακολουθούσε το Ελληνικό.¹⁴⁹ Κατά τη διάρκεια της διαδρομής το ελληνικό αυτοκίνητο υπέστη βλάβη, με αποτέλεσμα να αναγκαστεί να σταματήσει στο Καλπάκι για επιδιόρθωση γύρω στις 7 π.μ στο 16^ο χιλιόμετρο Ιωαννίνων-Κακαβιάς.¹⁵⁰

---

¹⁴⁶ Έκθεσις Πλατή: Περί της Δράσεως της Χωροφυλακής προς Ανακάλυψιν των Δραστών του Φόνου των Μελών της Ιταλικής Απόστολής, 1923, Φ.26-2, σ 3.

¹⁴⁷ Προσφυγή της Ελλάδας στη ΚτΕ και Αντιδράσεις Ξένων Κρατών στο Ιταλο-ελληνικό Ζήτημα, Φ.29-4, σ.8, καθώς επίσης και στο Lasturel, 1925, σ. 43.

¹⁴⁸ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 37, όπως επίσης και στο Δαφνής, 1955, σ. 69, Blatt 1988 σ. 235 και Αγάθος, 1924, σ. 59. ΓΑΚ, Επιστολή Γάλλου ανταποκριτή, Φ. 216, σ. 13. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Γάλλου ανταποκριτή με την Ιταλική αντιπροσωπεία σκόπευε να ταξιδέψει και ο Γάλλος λοχαγός Ντε Λιμπερανί, ο γενικός γραμματέας της Επιτροπής Οριοθετήσεως της Αλβανίας, όμως λόγω συμπτωματικών περιστάσεων δε κατάφερε να ταξιδέψει μαζί τους, με αποτέλεσμα να γλιτώσει τη ζωή του. Όπως αναφέρει και ο Ludovic Naudeu ο "συμπατριώτης μας ίσως και να ήταν ένας από αυτούς".

¹⁴⁹ Τηλεγράφημα του Εισαγγελέα Ιωαννίνων προς τον Εισαγγελέα Εφετών Κέρκυρας, 1923, Φ. 29-2, σ. 1.

¹⁵⁰ Αγάθος, 1924, σ. 63, όπως επίσης και στο Έκθεσις Πραγματογνωμοσύνης του Αρχιτεχνίτη Δ' Τάξεως Κωνσταντίνου Τσιτσόπουλου, 24 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 29-2, σ. 1. Το αυτοκίνητο της ελληνικής αποστολής ήταν τύπου "Φορτ" και αριθμού 1469 ενώ ο πραγματογνώμονας αναφέρει ότι ήταν παλιάς ποιότητας.

Όπως προπορευόταν, λοιπόν, το αυτοκίνητο της Ιταλικής αντιπροσωπείας, γύρω από τα δέντρα άρχισε να βάλλεται με πυρά με αποτέλεσμα ο οδηγός του αυτοκινήτου να σταματήσει τη πορεία, ενώ είχαν τοποθετηθεί κορμοί δέντρων, τα οποία έφραζαν τη πορεία του αυτοκινήτου.¹⁵¹ Μέσα στο αυτοκίνητο φονεύθηκε ο Επίατρος Σκόρτι, ενώ ο υπολοχαγός κρύφτηκε κάτω από το αυτοκίνητο, όπου και φονεύθηκε επί τόπου. Ο Στρατηγός Τελλίνι, προσπάθησε να ξεφύγει βγαίνοντας από το αμάξι, όπου και αφού έκανε 42¹⁵² βήματα ακριβώς, έπεσε χτυπημένος στο έδαφος, ενώ οι δράστες για να σιγουρευτούν για το θάνατο της ιταλικής αποστολής έριξαν τη χαριστική βολή.¹⁵³ Πράγματι, σύμφωνα με τα τραύματα που είχαν στιγματίσει τα νεκρά σώματα αποδεικνυόταν ότι οι δράστες είχαν ως σκοπό τον ολοκληρωτικό αφανισμό της ιταλικής αποστολής εκείνο το πρωινό, αποκλείοντας έτσι το ενδεχόμενο της ληστείας από συμμορίες ληστών. Όπως αναφέρει ο Εισαγγελέας στο τηλεγράφημά του *''Απαντες φέροντες πολλαπλά τραύματα και έκαστος αυτών κείριον κατά κεφαλής εξ' εγγυτάτης αποστάσεως επενεγκότα άκαριαϊον θάνατον''*¹⁵⁴.

Στις 10 και 55 λεπτά, πρώτη στο τόπο της δολοφονίας, έφτασε η ελληνική αποστολή.¹⁵⁵ Ο Αντισυνταγματάρχης Μπότσαρης ήταν ο πρώτος που αντίκρουσε το νεκρό στρατηγό Τελλίνι και το Επιτελείο του.¹⁵⁶ Τις φωτογραφίες των θυμάτων στον τόπο του εγκλήματος τράβηξε φωτογράφος, ο οποίος προσελήφθη γι' αυτό το λόγο στα Ιωάννινα.¹⁵⁷ Ο Μπότσαρης, αφού με το επιτελείο του έκανε μια πρώτη έρευνα στη περιοχή προς καταδίωξη των ληστών, τηλεφώνησε στα Ιωάννινα για να κρατηθούν

---

¹⁵¹ Έκθεση Συνταγματάρχη Φλωριά, Φ.29-2.

¹⁵² Αγάθος, 1924, σ. 64. Ο Αγάθος αναφέρει 42 βήματα. Από τα αρχεία του Υπ. Εξωτερικών σχετικά με ύστερα από τις εκθέσεις των αυτόπτων μαρτύρων προκύπτουν άλλα .Έκθεσις Πραγματογνωμοσύνης του Αρχιτεχνίτη Δ' Τάξεως Κωνσταντίνου Τσιτσόπουλου στις 24 Σεπτεμβρίου, Φ.29-2, 1923, σ. 1. Ο Τσιτσόπουλος, αναφέρει πως ο Τελλίνι πραγματοποίησε 57 βήματα και μετά κατέληξε. Τηλεγράφημα από τον Εισαγγελέα Ιωαννίνων προς τον Εισαγγελέα Εφετών στην Κέρκυρα, 1923, Φ.29-2. Ο Εισαγγελέας Ιωαννίνων γνωστοποιεί στον Εισαγγελέα Κερκύρας πως ο δολοφονηθείς στρατηγός Τελλίνι κατέληξε αφού είχε προχωρήσει 47 βήματα.

¹⁵³ Αγάθος, 1924, σ. 63, όπως επίσης και στο Τηλεγράφημα Εισαγγελέα Ιωαννίνων προς τον Εισαγγελέα Κερκύρας, 1923, Φ. 29-2. Πράγματι, σύμφωνα με τα τραύματα που είχαν στιγματίσει τα νεκρά σώματα αποδεικνυόταν ότι οι δράστες είχαν ως σκοπό τον ολοκληρωτικό αφανισμό της ιταλικής αποστολής εκείνο το πρωινό, αποκλείοντας έτσι το ενδεχόμενο της ληστείας από συμμορίες ληστών. Όπως αναφέρει ο Εισαγγελέας στο τηλεγράφημά του *''Απαντες φέροντες πολλαπλά τραύματα και έκαστος αυτών κείριον κατά κεφαλής εξ' εγγυτάτης αποστάσεως επενεγκότα άκαριαϊον θάνατον''*.

¹⁵⁴ Τηλεγράφημα Εισαγγελέα Ιωαννίνων προς τον Εισαγγελέα Κερκύρας, 1923, Φ. 29-2.

¹⁵⁵ Lasturel, 1925 σ. 45, όπως επίσης και στο Πατατζής, 1960, σ. 19.

¹⁵⁶ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 74-75.

¹⁵⁷ Τηλεγράφημα Εισαγγελέα Ιωαννίνων προς τον Εισαγγελέα Κερκύρας, 1923, Φ. 29-2.

όλοι οι οδηγοί και οι επιβάτες των οχημάτων, που εισέρχονταν στην Πόλη από το Αργυρόκαστρο και στη συνέχεια στην Κακαβιά για να εμποδιστεί η είσοδος της Αλβανικής αντιπροσωπείας¹⁵⁸, ενώ διέταξε την εφεδρεία του τάγματος να ετοιμασθεί το συντομότερο για να μεταβεί στον τόπο της δολοφονίας. Επίσης, είχε δώσει εντολή να μη πειραχτεί τίποτα στον τόπο του εγκλήματος για να μπορέσει η ομάδα των ειδικών, που θα κατέφθαναν να βγάλει ένα πόρισμα.¹⁵⁹

Οι Αρχές της Ηπείρου έλαβαν αμέσως έκτακτα μέτρα για να συλλάβουν τους δράστες του εγκλήματος της Κακαβιάς στέλνοντας σε όλες τις διευθύνσεις ειδικά αποσπάσματα.¹⁶⁰ Μία ομάδα ξεκίνησε και από την Αθήνα, ύστερα από εντολή του Υπουργού Εσωτερικών Γεωργίου Παπανδρέου, στην Ήπειρο μετέβησαν εοπευσμένα ο διοικητής της χωροφυλακής Συνταγματάρχης Φλωριάς, καθώς και μια σειρά άλλων ανώτερων και ανώτατων αξιωματούχων. Στα Ιωάννινα, οι πρώτοι που πληροφορήθηκαν το γεγονός της δολοφονίας ο διοικητής της Χωροφυλακής Ηπείρου Συνταγματάρχης Πλατής, ο Γενικός Διοικητής Ηπείρου Πετυχάκης και ο Βασιλικός Επίτροπος της Πόλεως, εν ονόματι Εξαρχόπουλος.¹⁶¹ Στις 15:30 αναχώρησε από την πόλη των Ιωαννίνων μία ετερόκλητη ομάδα αξιωματούχων, έχοντας ως προορισμό τον τόπο της δολοφονίας ώστε να αρχίσουν μία πρώτη έρευνα του συμβάντος.¹⁶² Η

---

¹⁵⁸ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 39, Barros, 1965, σ. 24, Γρηγοριάδης, 1976, σ. 74-75 και Lasturel, 1925, σ. 46.

¹⁵⁹ Έκθεση Συνταγματάρχη Φλωρία, Φ.29-2 όπως επίσης και στο Τηλεγράφημα του Εισαγγελέα Ιωαννίνων προς τον Εισαγγελέα Εφετών στη Κέρκυρα, 1923, Φ.29-2, σ. 2. Ο Εισαγγελέας Ιωαννίνων ενημέρωσε με αυτό το τηλεγράφημα τον Εισαγγελέα της Κέρκυρας σχετικά με τον φόνο. Όπως αναφέρει ο ίδιος *“Από νεκρούς ουδέν είχε αφαιρεθεί άπαντα δε τά έπ’ αύτών και έφ’ άμάξης εύρεθέντα κατεγράφησαν”*.

¹⁶⁰ Αγάθος, 1924, σ. 59, όπως επίσης και στο Τηλεγράφημα Εισαγγελέα Ιωαννίνων προς τον Εισαγγελέα Κερκύρας, 1923, Φ. 29-2. Πράγματι, σύμφωνα με τα τραύματα που είχαν στιγματίσει τα νεκρά σώματα αποδεικνυόταν ότι οι δράστες είχαν ως σκοπό τον ολοκληρωτικό αφανισμό της ιταλικής αποστολής εκείνο το πρωινό, αποκλείοντας έτσι το ενδεχόμενο της ληστείας από συμμορίες ληστών. Όπως αναφέρει ο Εισαγγελέας στο τηλεγράφημά του *“Άπαντες φέροντες πολλαπλά τραύματα και έκαστος αύτών κáιριον κατά κεφαλής έξ’ έγγυτάτης άποστάσεως επενεγκότα άκαριαϊον θάνατον”*.

¹⁶¹ Έκθεση του Συνταγματάρχη Φλωριά, Αρχηγού της Χωροφυλακής προς το Υπουργείο Εσωτερικών, ‘Περί των Ενεργειών της Χωροφυλακής προς Ανακάλυψιν των Δραστών του κατά των Μελών της Ιταλικής Αποστολής εν Κακαβιά Φόνου, 1923, Φ.29-2, σ. 1. Παπαφλωράτος, 2004, σ. 40, Barros, 1965, σ. 26. Αυτοί οι αξιωματούχοι έμαθαν το γεγονός της δολοφονίας γύρω στις 13:30 μ.μ και αμέσως Πλατής έλαβε διαταγές από τον Πετυχάκη, ώστε να ενημερώσει τις ιταλικές αρχές των Ιωαννίνων, ο οποίος μετέβη αμέσως στο ιταλικό Προξενείο.

¹⁶² Τηλεγράφημα του Εισαγγελέα Ιωαννίνων προς τον Εισαγγελέα Εφετών στη Κέρκυρα, 1923, Φ.29-2, σ. 2, όπως επίσης και στο Παπαφλωράτος, 2004, σ. 40 και Barros, 1965, σ. 26. Η Ετερόκλητη αυτή ομάδα αξιωματούχων απαρτιζόνταν από τους : Συνταγματάρχη Πλατή, τον βασιλικό επίτροπο Εξαρχόπουλο, τον ανακριτή Κωνσταντινίδη, τους γιατρούς Δανό και Δευτεραίο, τον Γενικό Γραμματέα του Ιταλικού Προξενείου Liverani και τέλος, τον αξιωματικό της Χωροφυλακής Καρατζά.

προκαταρκτική αυτή έρευνα για το συμβάν συνεχίστηκε και τις επόμενες δύο μέρες, στις 28 και 29 Αυγούστου.¹⁶³ Στις 27-28 Αυγούστου, μεταφέρθηκαν στα Ιωάννινα οι σοροί των θυμάτων με σκοπό τη ταρίχευσή τους. Σύμφωνα με το τηλεγράφημα του Εισαγγελέα Ιωαννίνων προς τον Εισαγγελέα Εφετών της Κέρκυρας στις 28 Αυγούστου 1923, αναφέρει ότι τα πτώματα μεταφέρθηκαν στα Ιωάννινα, εντός της Ζωσιμαίας Σχολής.¹⁶⁴

Τα πρώτα συμπεράσματα για το τραγικό συμβάν απέκλεισαν τη περίπτωση της ληστείας, ενώ ανέδειξαν τη περίπτωση, το έγκλημα να ήταν προμελετημένο. Αρχικά πάντως, το πιο πιθανό κίνητρο της δολοφονίας έτεινε να θεωρείται πολιτικό.¹⁶⁵ Είναι δύσκολο το έγκλημα να πραγματοποιήθηκε ύστερα από κλοπή, καθώς πάνω στα πέντε θύματα βρέθηκαν ευρήματα και προσωπικά αντικείμενα αξίας.¹⁶⁶ Ο Συνταγματάρχης Πλατής εστίασε τη προσοχή του στο σημείο εκεί που παραφυλούσαν οι δράστες, έτσι ώστε να βρει ενδεικτικά στοιχεία της πορείας τους ή ακόμα και της προέλευσής τους, όπως αναφέρει στην έκθεσή του.¹⁶⁷ Ο αριθμός των δραστών, σύμφωνα με τα ευρήματα¹⁶⁸ υπολογίζεται σε οχτώ με δέκα άτομα, ενώ τα ίχνη τους συνεχίζονταν μέχρι την αρχή ενός μικρού δρόμου, ο οποίος τελείωνε εντός του αλβανικού εδάφους. Αν είχαν ακολουθήσει το άλλο μονοπάτι η πιθανότερη κατάληξη τους ήταν να γίνει αντιληπτή η παρουσία τους από τα ελληνικά φυλάκια και τους αγρότες, οι οποίοι

---

¹⁶³ Έκθεσις Πλατή: Περί της Δράσεως της Χωροφυλακής προς Ανακάλυψιν των Δραστών του Φόνου των Μελών της Ιταλικής Απόστολής, 1923, Φ. 29-2, σ. 2. 1) Στο πτώμα του Στρατηγού Τελλίνι βρέθηκε χαρτοφυλάκιο με 105 δραχμές, χαρτονομίσματα των 5 δολλαρίων, χαρτονομίσματα των 50 λιρρετών, ένα χρυσό ρολόι, ένας χρυσός κονδυλοφόρος, μία ασημένια τσιγαροθήκη, κλειδες, επιτελικός χάρτης και ασημένιο ρολόι χειρός, Τα υπόλοιπα τέσσερα μέλη της Ιταλικής Αντιπροσωπείας κουβαλούσαν πάνω τους, την ώρα του φόνου προσωπικά αντικείμενα αξίας, γεγονός το οποίο καταδεικνύει ότι η βασική πρόθεση των δραστών δεν ήταν η κλοπή.

¹⁶⁴ Τηλεγράφημα από τον Εισαγγελέα Ιωαννίνων προς τον Εισαγγελέα Εφετών στη Κέρκυρα, 1923, Φ. 29-2, σ. 1.

¹⁶⁵ Official Correspondence Relating to the Occupation of Corfu 1923, σ. 200. Η Επίσημη αλληλογραφία, που έχει να κάνει με τις απαιτήσεις της Ιταλίας ύστερα από το έγκλημα από το Υπουργείο Εξωτερικών, αναφέρει, μιλώντας πάντα βέβαια από την ιταλική πλευρά, ότι το συμβάν έγινε για πολιτικούς λόγους. Αναφέρει δε, πως αναμφίβολα τα κίνητρα του εγκλήματος ήταν πολιτικά και ως άμεσα υπεύθυνη θεωρείται η Ελλάδα. Επίσης Lasturel, 1925, σ. 56 και Wigmore 1923, σ. 131.

¹⁶⁶ Έκθεσις Πλατή: Περί της Δράσεως της Χωροφυλακής προς Ανακάλυψιν των Δραστών του Φόνου των Μελών της Ιταλικής Απόστολής, 1923, Φ. 29-2, σ. 1.

¹⁶⁷ Όπως και παραπάνω, σ. 1.

¹⁶⁸ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 42. Στο σημείο, που φαίνεται ότι παραφυλούσαν οι δράστες βρέθηκαν ίχνη από τσαρούχια και αρβύλες, υπολείμματα τσιγάρων τύπου Virginia, ένα μικρό κομμάτι από γραμματόσημο, καθώς και κάλυκες από φυσίγγια Mannlicher.

εργάζονταν στα χωράφια τους¹⁶⁹. Είναι σαφές, ότι η πρώτη εντύπωση στη Δυτική πλευρά της Αδριατικής ήταν ότι οι δράστες ήταν Έλληνες. Η Ελληνική πλευρά έσπευσε να εκφράσει προς τον Ιταλό πρέσβη τα συλλυπητήριά της, αμέσως μόλις έμαθε για το συμβάν, παράλληλα διαβεβαιώνοντάς τον, ότι θα ενεργήσει όλες τις απαραίτητες διαδικασίες για την ανακάλυψη των ενόχων.¹⁷⁰ Τώρα, το μόνο που έμενε ήταν να φτάσουν τα νέα στα αυτιά του Μουσσολίνι για τη δολοφονία της Ιταλικής Αντιπροσωπείας. Άλλωστε, είναι σαφές ότι για τον Μουσσολίνι, και ιδιαίτερα με το πρόσχημα της ανεύρεσης των θυμάτων σε ελληνικό έδαφος, οι δράστες ήταν ευθύς εξαρχής Έλληνες.

---

¹⁶⁹ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 82.

¹⁷⁰ Lastourel, 1925, σ. 64, καθώς επίσης και στο Δαφνής, 1955, σ. 69-70

Π.2. Ο Μουσολίνι Μαθαίνει για το Έγκλημα. Οι Πρώτες Ιταλικές Αντιδράσεις.

Ο Μουσολίνι έμαθε τα νέα για την εγκληματική ενέργεια της Ιταλικής Αντιπροσωπείας για τη διαχάραξη των Ελληνο-αλβανικών συνόρων από τον ανώτερο υπάλληλο του ιταλικού Προξενείου, τον Andrea Liverani, το τηλεγράφημα του οποίου έφτασε στις 27 Αυγούστου του 1923 στις 18:15 μ.μ.¹⁷¹. Ο Μουσολίνι, αφού έλαβε τρία τηλεγραφήματα έπεσε για ύπνο, ενώ το επόμενο πρωί έγραψε σε ένα χαρτί τις σκέψεις του. Είχε αποφασίσει από τότε για τη μοίρα της Κέρκυρας. Πολλοί πιστεύουν ότι η απόφαση της κατάληψης της Κέρκυρας είχε παρθεί από τον Μουσολίνι, ενώ άλλοι διαφωνούν με αυτό, όπως ο Barros, δεν δέχεται την άποψη ότι πίσω από τη δολοφονία του στρατηγού Τελλίνι κρυβόταν ο ίδιος ο Μουσολίνι¹⁷². Ο Ελληνικός Τύπος θεωρούσε τον Μοντάνια ως τον βασικό υπεύθυνο για την κατάληψη της Κέρκυρας. Ο Μουσολίνι είχε αποφασίσει τη κατάληψη του νησιού της Κέρκυρας ήδη από τη Πέμπτη διαπίστωση της πρώτης σημειώσεως του όταν έγραφε: *''έως ότου η Ιταλική κυβέρνηση διατυπώσει τα αιτήματα της για να λάβει έγγραφοί και άποψη μώσεις ως αντίποινα, η Ιταλία θα λάβει υπό την κατοχή της στρατιωτικώς το νήσι της Κερκώρας*¹⁷³.

Πιθανότατα λοιπόν, η κατάληψη της Κέρκυρας να επρόκειτο για ιδέα του ίδιου του Μουσολίνι. Ο Δαφνής αναφέρει ότι ο Κόμης Σφόρτζα, Υπουργός των Εξωτερικών της Ιταλίας πριν και ύστερα από τη κατάρρευση του φασισμού, στο βιβλίο του *''Σύγχρονος Ιταλία''*, έγραφε ότι ο υπάλληλος του Ιταλικού Υπουργείου Εξωτερικών τον είχε πληροφορήσει ότι ο ιταλικός στόλος ήταν αγκυροβολημένος στον Τάραντα αρκετές μέρες πριν τη δολοφονία της Ιταλικής Αντιπροσωπείας στη Κακαβιά.¹⁷⁴ Πιθανότατα λοιπόν, ο βομβαρδισμός της Κέρκυρας να είχε αποφασιστεί πριν το έγκλημα της Κακαβιάς. Άλλωστε, ο Μουσολίνι δεν είχε και τίποτα να χάσει, καθώς δεν εκτιμούσε ιδιαίτερα τον στρατηγό Τελλίνι. Ο Γρηγοριάδης αναφέρει ότι ο Τελλίνι ήταν

---

¹⁷¹ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 51.

¹⁷² Παπαφλωράτος, 2005, σ. 52.

¹⁷³ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 52.

¹⁷⁴ Δαφνής, 1955, σ. 68-69.

“*δηλωμένος αντιφασιστής και διατυπώθηκε ή έκδοχή ότι ο Μουσολίνι οργάνωσε τη δολοφονία του για να απαλλαγεί από αυτόν*”¹⁷⁵. Κάτι τέτοιο όμως για τον Γρηγοριάδη δεν αληθεύει. Αυτός θεωρεί ότι η δολοφονία του ήταν όντως οργανωμένη από τη πλευρά της Ιταλίας, δεν αφορούσε όμως προσωπικούς λόγους, αλλά ευρύτερα πολιτικούς.

Ακολούθησε η πρώτη συνάντηση του Υπουργού Εξωτερικών, Αλεξανδρή, με τον Μοντάνια, ύστερα από παρότρυνση του Μουσολίνι να έλθει σε μία πρώτη μεν, επιφυλακτική δε για την αποκάλυψη των ιταλικών αιτημάτων συνάντηση με την ελληνική κυβέρνηση.¹⁷⁶ Ο Μουσολίνι, γύρω στις 1:30 π.μ απέστειλε ενημερωτικά τηλεγραφήματα προς τις πρεσβείες του Λονδίνου και του Παρισιού, ζητώντας από τους πρέσβεις να ενημερώσουν τις κυβερνήσεις για το συμβάν και να εξασφαλίσουν την αλληλεγγύη τους προς τα προσεχή Ιταλικά διαβήματα.¹⁷⁷ Ακόμα απέστειλε ένα κατεπείγον τηλεγράφημα προς τους Νομάρχες του Bari και του Lecce ώστε να διακόψουν εντός ενός χρονικού περιθωρίου 48 ωρών κάθε τηλεγραφική επικοινωνία με την Ελλάδα, ακόμα και εκείνων των διπλωματικών αποστολών.¹⁷⁸ Λίγο μετά το Υπουργείο Ναυτικών απέστειλε τηλεγράφημα το οποίο προέβλεπε την αναχώρηση μιας ενισχυμένης ναυτικής μοίρας με προορισμό το Λακί της Λέρου έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η Δωδεκάνησος από πιθανές επιθέσεις ελληνικών στρατιωτικών μονάδων, ενώ την ίδια ώρα που θα έφταναν οι ναυτικές δυνάμεις στη Λέρο, μια άλλη ναυτική μοίρα θα καταλάμβανε την Κέρκυρα.¹⁷⁹

Ο Μοντάνια από την άλλη στην Αθήνα, το πρωί της Τετάρτης 29^{ης} Αυγούστου συνέταξε μια *note verbale*, στο οποίο κείμενο αναφερόταν σε μία ομάδα Ελλήνων άτακτων, οι οποίοι φέρονται ως δράστες, δίχως όμως να τεκμηριώνει τη γνώμη του, ενώ λίγο παρακάτω ισχυρίζεται πως πιθανός υπεύθυνος για τη δολοφονία ήταν ο Αντισυνταγματάρχης Μπότσαρης.¹⁸⁰ Το Βράδυ ο Μοντάνια θα συνέθετε μία δεύτερη *note verbale*, η οποία έμελλε να λάβει τη μορφή τελεσιγράφου με αιτήματα και διορία εκπλήρωσής τους από την ελληνική κυβέρνηση.¹⁸¹ Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη

---

¹⁷⁵ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 11.

¹⁷⁶ Αγάθος, 1924, σ. 60.

¹⁷⁷ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 53.

¹⁷⁸ Barros, 1965, σ. 40.

¹⁷⁹ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 53.

¹⁸⁰ Barros, 1965, σ. 262.

¹⁸¹ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 21.

διακοίνωση – τελεσίγραφο, η ελληνική κυβέρνηση όφειλε να εκπληρώσει επτά στο σύνολο όρους εντός πέντε ημερών¹⁸² : να ζητήσει συγγνώμη με τον πιο επίσημο τρόπο από την Ιταλική κυβέρνηση. Η συγγνώμη έπρεπε να ζητηθεί ενώπιον του πρεσβευτού της Ιταλίας στην Αθήνα εκ μέρους της ανώτατης ελληνικής αρχής. Ακόμα, να τελεστεί από την ελληνική πλευρά μνημόσυνο προς τιμήν των θυμάτων στον Καθεδρικό Ναό των Αθηνών, στον οποίο όφειλαν να παρευρεθούν όλα τα μέλη της ελληνικής κυβέρνησης. Ο επόμενος όρος ζητούσε να αποδοθούν τιμές στην ελληνική σημαία την ίδια μέρα που θα τελεστεί το μνημόσυνο. Ακολούθως, οι ελληνικές αρχές όφειλαν σε συνεργασία με τον ακόλουθο της Αυτού Μεγαλειότητός του, τον Συνταγματάρχη Περρόνε Ντι Σαν Μαρτίνο να ενεργήσουν αυστηρότατη ανάκριση στον τόπο σφαγής, ενώ η ελληνική κυβέρνηση θα είχε την απόλυτη ευθύνη για την ασφάλεια του Συνταγματάρχου Περρόνε και θα τον διευκολύνει με κάθε τρόπο στην αποστολή που του εμπιστεύτηκε η ιταλική κυβέρνηση. Η ανάκριση αυτή έπρεπε να είχε ολοκληρωθεί σε διάστημα πέντε ημερών, από της αποδοχής της εν λόγω διακοίνωσης.¹⁸³ Επιπροσθέτως, όλοι οι ένοχοι έπρεπε να καταδικαστούν σε θάνατο.¹⁸⁴ Άλλος ένας όρος της ιταλικής διακοίνωσης ήταν ακόμα να πληρώσει η ελληνική κυβέρνηση στην Ιταλία ως ποινή το ποσό των 50.000.000 ιταλικών λιρετών, ένα ποσό το οποίο έπρεπε να αποδοθεί εντός πέντε ημερών από τη παράδοση της εν λόγω διακοίνωσης. Τέλος, ο τελευταίος όρος είχε να κάνει με την απόδοση των στρατιωτικών τιμών στις σορούς των θυμάτων στην Πρέβεζα τη στιγμή της μεταφοράς τους στα ιταλικά πλοία. Εκ μέρους της κυβέρνησής της, η βασιλική πρεσβεία ανέμενε την απάντηση της ελληνικής κυβέρνησης το πολύ μέσα σε 24 ώρες.¹⁸⁵

Η Ελληνική κυβέρνηση δε φαίνεται να θορυβήθηκε από τη συγκεκριμένη διακοίνωση, ούτε και να την εξέλαβε ως τελεσίγραφο.¹⁸⁶ Η λήψη της ιταλικής διακοίνωσης από την ελληνική κυβέρνηση οδήγησε σε έκτακτη σύσκεψη του

---

¹⁸²Official Correspondence Relating to the Occupation of Corfu 1923, σ. 201. Η note verbale της Ιταλίας προς την Ελλάδα, η οποία θεωρήθηκε ως τελεσίγραφο είχε αριθμό 2323 και στάλθηκε στην Αθήνα στις 29 Αυγούστου του 1923.

Barros, 1965, σ. 40. Αρχικά η διωρία της ανταπόκρισης της ελληνικής κυβέρνησης ήταν 8 μέρες, αργότερα όμως μειώθηκε στις 5.

¹⁸³ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 21.

¹⁸⁴ Αγάθος, 1924. σ. 66.

¹⁸⁵ Jones 1923, σ. 157.

¹⁸⁶ Barros, 1965, σ. 272.

Υπουργικού Συμβουλίου στην Αθήνα, ενώ ο πρωθυπουργός μετά από το πέρας του Συμβουλίου φαινόταν πλήρως καθησυχαστικός, κάτι για το οποίο κατηγορήθηκε εκ των υστέρων.¹⁸⁷ Ακολούθησε το κυβερνητικό ανακοινωθέν, σύμφωνα με το οποίο, η κυβέρνηση προσοικονομούσε τις μελλοντικές απαντήσεις της: *''η κυβέρνηση, αλλά μόν έξ αὐτῶν (διδ τῶν αἰτημάτων) ἀπεδέχθη, ἄλλων ζητεῖ διὰ τῆς ἀπαντήσεως τῆς τήν τροποποίησιν καί ἄλλα δηλώνει ὅτι δε δύνανται νᾶ ἀποδεχθῆ''*¹⁸⁸. Ο Υπουργός Εξωτερικῶν μάλιστα σε μια δήλωσή του στους δημοσιογράφους, ὕστερα από την ανακοίνωση σε αυτούς της Ιταλικῆς διακοίνωσης καθυσόχασε πως δεν ενδέχεται καμία στρατιωτική ενέργεια εκ μέρους της Ιταλίας, καθώς η Ιταλία ἦταν φίλη χώρα¹⁸⁹. Ο Ιωάννης Μεταξάς αναφέρει στο Ημερολογιό του, στις 30 Αυγούστου του 1923, σχετικά με τα γεγονότα:

*''Ιταλική νότα. Προμηνύματα καταστροφῆς. Ὅπως καί πέρυσι. Θεία Δίκη {...} Εἰδήσεις δυσάρεστοι διὰ τήν ἰταλικήν ἐπέμβασιν. Κυβέρνησις ἀπέρριψεν ὄρους. Θα ἔχομεν πιθανώτατα τελεσίγραφον. Δολοφονία ἀποδίδεται εἰς ὄργανα κράτους''*¹⁹⁰.

Η ελληνική κυβέρνηση συνέταξε ως προς απάντηση στην Ιταλία δύο διακοινώσεις, τις οποίες και ἔδωσε στις 20:00 μ.μ στον γραμματέα της ιταλικῆς πρεσβείας από έναν υπάλληλο του Υπουργείου Εξωτερικῶν¹⁹¹. Η πρώτη αφορούσε τη πρώτη τη συνάντηση του Αλεξανδρή με τον Μοντάνια¹⁹², ενώ η δεύτερη ἦταν η απάντηση στη δεύτερη διακοίνωση, δηλαδή στο ιταλικό τελεσίγραφο. Η απάντηση της Ελλάδος στην Ιταλική διακοίνωση δόθηκε στο γραμματέα της ιταλικῆς Πρεσβείας, Σαν Σεβερίνο¹⁹³. Στην αρχή της ελληνικῆς διακοίνωσης προς την Ιταλία εκφράζονται τα συλλυπητήρια της ελληνικῆς κυβέρνησης και του ελληνικού λαοῦ, ενώ στη

---

¹⁸⁷ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 66.

¹⁸⁸ Γρηγοριάδης, 1976 σ. 21, Barros, 1965, σ. 58.

¹⁸⁹ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 67.

¹⁹⁰ Σιφναῖος, 1964, σ. 266.

¹⁹¹ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 68. Ο Πλαστήρας, αφού μετέβη στο Υπουργείο Εξωτερικῶν, συνεργάστηκε με τον Αλεξανδρή για τη σύνταξη της ελληνικῆς απάντησης. Επίσης, στο Παπαφλωράτο, σ. 69, καθώς και στον Γρηγοριάδη, σ. 24. Ο Υπουργός Εξωτερικῶν Αλεξανδρῆς ανακοίνωσε στους πολιτικούς συντάκτες την ελληνική απάντηση προς το ιταλικό τελεσίγραφο, ενώ διαβεβαίωσε πως οι ελληνοϊταλικές σχέσεις δεν ἐπρόκειτο να διαταραχθοῦν. Τότε ἕνας δημοσιογράφος τον ρώτησε αν γνώριζε για τις συγκεντρώσεις των ναυτικῶν δυνάμεων στο Τάραντα (τις οποίες ἀνέφεραν οι *''Times''* και η *''Le Matin''*) και ο Υπουργός ἀπάντησε ἀτάραχα πως πρόκειται για συνήθη γυμνάσια του ιταλικῶν στόλου.

¹⁹² Lasturel, 1925, σ. 65.

¹⁹³ Αγάθος, 1924, σ. 71.

συνέχεια αρνήθηκε όλες τις κατηγορίες για τις ευθύνες του εγκλήματος, καθώς όπως υποστήριξε, δεν είχε καμία ευθύνη, ούτε καν εξ' αμελείας από τη στιγμή που είχε διαθέσει στρατιώτες για την ασφάλεια του Στρατηγού Τελλίνι και ο ίδιος είχε αρνηθεί¹⁹⁴. Ύστερα τόνισε πως ο ανταγωνισμός μεταξύ του Στρατηγού Τελλίνι και του Αντισυνταγματάρχη Μπότοαρη ήταν δευτερευούσης σημασίας, ενώ έκανε αναφορά στην ύπαρξη αλβανικών συμμοριών, εννοώντας πως η ελληνική κυβέρνηση αυτές θεωρούσε ως υπεύθυνες για τη δολοφονία των μελών της Επιτροπής. Έτσι λοιπόν η ελληνική κυβέρνηση θεωρούσε ως άδικη αυτή τη διακοίνωση προς την Ελλάδα και αρνούταν να δεχθεί τις όλες ιταλικές απαιτήσεις.

Πιο συγκεκριμένα, η ελληνική κυβέρνηση, η οποία ανεγνώριζε ότι το έγκλημα έλαβε χώρα εντός των εθνικών συνόρων της και εναντίον υπηκόων μιας μεγάλης φιλικής χώρας, οι οποίοι ήταν επιφορτισμένοι με μια μεγάλη διπλωματική αποστολή, τη διαχάραξη των ελληνοαλβανικών συνόρων, δήλωσε την πλήρη αποδοχή από μέρους της των όρων 1, 2 και 7 του ιταλικού τηλεσίγγραφου.¹⁹⁵ Σύμφωνα με αυτούς τους όρους, η ελληνική κυβέρνηση δεχόταν τη μετάβαση του φρούραρχου των Αθηνών στην ιταλική πρεσβεία για να εκφράσει ο ίδιος τα συλλυπητήριά του στον Ιταλό πρεσβευτή. Επίσης δεχόταν τη τέλεση της νεκρώσιμης ακολουθίας στον καθολική Μητρόπολη των Αθηνών, κατά την οποία θα παρίσταντο όλα τα μέλη της κυβέρνησης. Ακόμα δεκτός γινόταν και ο έβδομος όρος του ιταλικού τηλεσίγγραφου, σύμφωνα με τον οποίο η κυβέρνηση θα απέδιδε στρατιωτικές τιμές κατά τη μεταφορά των σορών στη Πρέβεζα. Ακόμα, η ελληνική κυβέρνηση αποδεχόταν μερικώς το τρίτο αίτημα ότι θα απέδιδε τιμές στην ιταλική σημαία και θα απέστελλε ένα άγημα στην Ιταλική πρεσβεία, αλλά αποφεύγοντας τη ταπεινωτική για την Ελλάδα τελετή στο Φάληρο. Ακόμα, δεχόταν την απόδοση μιας δίκαιης αποζημιώσεως στις οικογένειες των θυμάτων. Ακόμα, δεχόταν τη συνεργασία του Συνταγματάρχη Περρόνε προς την ανεύρεση των δραστών.

Εν τέλει, η ελληνική κυβέρνηση δήλωνε πως στη περίπτωση που η Ιταλική κυβέρνηση δεν θεωρούσε επαρκείς τις συγκεκριμένες επανορθώσεις από την Ελληνική κυβέρνηση, τότε η τελευταία θα προσέφευγε στη ΚτΕ δεσμευόμενη να αποδεχθεί τις

---

¹⁹⁴ Official Correspondence Relating to the Occupation of Corfu 1923, σ. 203.

¹⁹⁵ Αγάθος, 1924, σ. 71.

όποιες αποφάσεις της.¹⁹⁶ Εκτός από τους όρους και τα σημεία, όπου η ελληνική κυβέρνηση ήταν διατεθειμένη να δεχθεί, τόνισε πως δε πρόκειται να δεχθεί τους όρους 4, 5 και 6, σημεία τα οποία θίγουν την τιμή και την κυριαρχία του ελληνικού κράτους.¹⁹⁷

Εν τω μεταξύ ο ιταλικός στόλος βρισκόταν σε ετοιμότητα, ενώ είχε ενημερωθεί από τον Μουσολίνι σχετικά με τη κατάληψη της Κέρκυρας και ο βασιλιάς Βίκτωρ Εμμανουήλ.¹⁹⁸ Ο στόλος βρισκόταν σε επιφυλακή ήδη από την επομένη της δολοφονίας, δηλαδή από τις 28 Αυγούστου. Ο Μουσολίνι, ακόμα, είχε προειδοποιήσει με τηλεγράφημα τις πρεσβείες του Λονδίνου και του Παρισιού σχετικά με τα αιτήματα προς την ελληνική κυβέρνηση, ζητώντας από τους πρέσβεις να προχωρήσουν προς την ενημέρωση της Αγγλικής και της Γαλλικής κυβέρνησης αντιστοίχως.¹⁹⁹ Τα μεσάνυχτα της 29^{ης} Αυγούστου, προτού δοθεί ακόμα το τελεσίγραφο στην Ιταλική κυβέρνηση, ναύτες είχε κατακλύσει τις πλατείες του Taranto, του Brindisi και του Saseno και ετοιμάζονταν για αναχώρηση η α' μοίρα του Ναυάρχου Frank με κατεύθυνση το Λακί της Λέρου.²⁰⁰ Ο ανταποκριτής της "Daily Mail" πρόσεξε τη συγκέντρωση του ιταλικού στόλου στον Τάραντα και τηλεγράφησε στο πρακτορείο "Star" στις 30 Αυγούστου ότι ο Ιταλικός στόλος ήταν έτοιμος να αποπλεύσει και να επιτεθεί κατά της Ελλάδος.²⁰¹

Τέλος, ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών, Αλεξανδρής, προέβη στην αποστολή προσωπικής επιστολής στον Μουσολίνι, στην οποία του διαβεβαίωνε πως οι δράστες δεν ήταν Έλληνες αλλά Αλβανοί ληστές. Προχώρησε σε μία υπενθύμιση στον Μουσολίνι, θυμίζοντάς του, όταν κατά την επίσκεψή του στη Ρώμη, ο Μουσολίνι τον είχε αποκαλέσει καθώς προχωρούσε προς την έξοδο ως "φίλο" του.²⁰² Η επιστολή

---

¹⁹⁶ Jones, 1923, σ. 157, καθώς επίσης και στο Παπαφλωράτος, 2004, σ. 69 και Official Correspondence Relating to the Occupation of Corfu 1923, σ. 204.

¹⁹⁷ Αγάθος, 1924, σ. 71.

¹⁹⁸ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 65. Barros, 1965, σ. 57-58.

¹⁹⁹ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 64, Barros, 1965, σ. 58.

²⁰⁰ Barros, 1965, σ. 70. Παπαφλωράτος, σ. 74. Ο Μοντάνια παρέλαβε την απάντηση της ελληνικής κυβέρνησης στις 20:00μ.μ και απέστειλε το τηλεγράφημα στις 3:00 π.μ στις 31 Αυγούστου, το οποίο κατέφθασε στη Ρώμη στις 6:30 π.μ. Άρα, όταν εξεδόθη η διαταγή της καταλήψεως της Κέρκυρας στις 23:35 μ.μ στις 30 Αυγούστου, η Ρώμη δε γνώριζε ακόμα την ελληνική απάντηση, ενώ η Ιταλία ισχυρίζεται ότι πρώτα έλαβε την ελληνική απάντηση και ύστερα κινητοποιήθηκε αναλόγως.

²⁰¹ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 74.

²⁰² Barros, 1965, σ. 70-71.

αυτή του Αλεξανδρή δεν ελήφθη καν υπόψιν από τη Ρώμη. Ούτε καν η ελληνική απάντηση στο Ιταλικό τηλεσίγραφο ελήφθη υπόψιν. Ο βομβαρδισμός της Κέρκυρας είχε αποφασιστεί. Βέβαια, την ίδια ώρα που άρχιζε ο βομβαρδισμός στη Κέρκυρα, στις 5 το απόγευμα στις 31 Αυγούστου ο Μοντάνια, ως πρεσβευτής της Ιταλίας στην Αθήνα, διαβεβαίωνε τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών πως πρόκειται για μια ειρηνική μορφή στρατιωτικής κατοχής (*pacific military occupation*, στη γλώσσα της Διεθνούς Διπλωματίας²⁰³) ως μέτρο της Ιταλίας για το έγκλημα που διεπράχθη σε ελληνικό έδαφος. Πιο συγκεκριμένα, ο Μοντάνια ανακοίνωνε πως *“Εδόθησαν διαταγές για την αποβάση στη νήσο Κέρκυρα ενός σώματος ιταλικών στρατευμάτων. Με αυτό το μέτρο που έχει χαρακτήρα προσωρινό, η Ιταλία δεν έχει την πρόθεση να εκτελέσει πολεμική πράξη, αλλά μόνο να προστατεύσει το δικό της γόητρο και να διαδηλώσει την αμετάτρεπτη θέληση της να επιτύχει τις επανορθώσεις οι οποίες της οφείλονται σύμφωνα προς τα ήθη και το δίκαιο των ανθρώπων. Η Ιταλική κυβέρνηση εϋχεται να μη προβεί ή Ελλάς σε άλλη πράξη που θα μπορούσε να μεταβάλλει την ειρηνική μορφή του μέτρου αυτού”* ²⁰⁴ . Όπως έγινε γνωστό και από τη συνέχεια, δε γνωρίζουμε κατά πόσο ανταποκρίνεται η επίθεση της Ιταλίας ενάντια στην Ελλάδα, το καλοκαίρι του 1923 στον όρο *“ειρηνική στρατιωτική κατοχή”*. Μάλλον ως πρόβα τζενεράλε των επεκτατικών σχεδίων του Μουσολίνι θα μπορούσε να χαρακτηριστεί.

---

²⁰³ Jones 1923, σ. 158. Σύμφωνα με τον Jones, η επίθεση του Μουσολίνι στην Ελλάδα το 1923 χαρακτηρίζεται ως στρατιωτική κατοχή σε καιρό ειρήνης, αν και δύσκολα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί έτσι μια τέτοια αιματηρή επίθεση.

²⁰⁴ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 17.

Π.3. 31 Αυγούστου 1923: Ο Βομβαρδισμός της Κέρκυρας.

Γύρω στις 11.30 π.μ. εμφανίστηκε ένα ιταλικό πηδαλιούχο πάνω από τη πόλη της Κέρκυρας το οποίο είχε νοτιοανατολική κατεύθυνση.²⁰⁵ Τότε ο Λιμενάρχης της Κέρκυρας ειδοποίησε τον Νομάρχη Πέτρο Ευρωπαϊό για την πτήση του πηδαλιούχου και ο Ευρωπαϊός έσπευσε να τηλεγραφήσει προς τον αρχηγό της Επανάστασης Πλαστήρα.²⁰⁶ Γύρω στις 12 μ.μ. έκανε την εμφάνισή του ο ιταλικός στόλος, ο οποίος προήλθε από τη Νότια πλευρά της Κέρκυρας.²⁰⁷ Τα 15 με 20 πλοία, τα οποία έφθασαν μπροστά από το λιμάνι της Κέρκυρας έπλεαν με χαμηλή ταχύτητα. Οι Ιταλοί, είχαν προτιμήσει να κάνουν το γύρο του νησιού για λόγους ασφαλείας με αποτέλεσμα να αιφνιδιάσουν με τη παρουσία των δυνάμεών τους τους Κερκυραίους.²⁰⁸ Και πράγματι εξ απήνης φαίνεται να πιάστηκαν οι Κερκυραίοι εκείνο το καλοκαιρινό μεσημεράκι, οι οποίοι συγκεντρώθηκαν στο λιμάνι κατά εκατοντάδες, απορημένοι για το λόγο της αφίξεως μιας τόσο μεγάλης ναυτικής μοίρας, αγνώστου χώρας προελεύσεως. Ήταν κατακαλόκαιρο, η ζέστη αφόρητη, οπότε οι Κερκυραίοι έκαναν τα μπάνια τους στις παραλίες γύρω από το κέντρο της πόλης. Στην αρχή κανένας δεν ανησούχησε. Όλοι νόμιζαν ότι πρόκειται για μια συνηθισμένη επίσκεψη του κάποιου στόλου. Όμως μετά από λίγο διαδόθηκε πως οι Ιταλοί είχαν έρθει για να καταλάβουν τη Κέρκυρα.²⁰⁹

---

²⁰⁵ Δαφνής, 1955, σ. 72. Αγάθος, 1924, σ. 72. Ο Αγάθος αναφέρει σε αυτό το σημείο, ότι όταν πλησίαζαν οι ιταλικές δυνάμεις στη Κέρκυρα, ακόμα η ελληνική απάντηση στο ιταλικό τηλεγράφο δεν είχε φτάσει στη Ρώμη, συνεπώς πρόκειται για μια απόφαση που είχε αποφασιστεί ανεξάρτητα από την απάντηση της Ελλάδας στην Ιταλία. Ο Βομβαρδισμός και η Κατάληψη της Κέρκυρας είχαν αποφασιστεί λοιπόν από τον Μουσολίνι όπως και να είχε.

²⁰⁶ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαϊού προς τον Υπουργό Εξωτερικών, "Περί της αιφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως, Φ.27-5, σ. 1. Όπως επίσης και στο Έκθεσις Αστυνομικού Διευθυντή Κερκύρας Ι. Σπύρου προς το Υπουργείο Εσωτερικών 1923, Φ. 27-5, σ. 1 και Γρηγοριάδης, 1976, σ. 33. Το μήνυμα τους Νομάρχη Κερκύρας Ευρωπαϊού προς τον Αρχηγό της Επανάστασης, Πλαστήρα ανέφερε τα εξής: *"Ιταλικός Στόλος κατέπλευσε άξιόσας παράδοσιν πόλεως εντός ήμισείας ώρας. Μή δυνάμενος μέχρι τοῦδε νᾶ ἐπικοινωνήσω μεθ' ὑμῶν καί μή διαθετῶν δύναμιν, ἠναγκάσθην νᾶ λάβω τήν πρωτοβουλίαν, ἀρνούμενος τωπικῶς τήν παράδοσιν, νᾶ μή προβάλλω ἀντίστασιν, συμφωνούντως καί τοῦ Φρουράρχου. Αναμένω διαταγᾶς"*.

²⁰⁷ Τζιμοπούλου, 1973, σ. 21. "Λίγο πριν της 12^{ης} πυκνά νέφη καπνού φάνηκαν προς τη νότια πλευρά του νησιού, προς τη Λευκίμμη. Όσοι τα είδαν αναταράχτηκαν. Σαν αστραπή διαδόθηκε η είδηση: "οι Ιταλοί!"

²⁰⁸ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 77, Barros, 1965, σ. 74. Οι Ιταλοί επέλεξαν να περιπλεύσουν το νησί για να αποφύγουν τυχόν νάρκες στο στενό της Κέρκυρας, οι οποίες στη πραγματικότητα δεν υπήρχαν αλλά και τον ελληνικός στόλο, ο οποίος βρισκόταν στο Αιγαίο.

²⁰⁹ Πατατζής, 1960, σ. 19.

Πιο νωρίς, μισή ώρα περίπου νωρίτερα είχε κάνει την εμφάνισή του στον καλοκαιρινό ουρανό της Κέρκυρας ένα πηδαλιούχο αερόστατο F-8, η κατεύθυνση του οποίου ήταν Νοτιοανατολική.²¹⁰ Ο Νομάρχης Κερκύρας Πέτρος Ευριπαίος, παραξενευμένος για την ύπαρξη του Ιταλικού αερόστατου, την προέλευση του οποίου είχαν αντιληφθεί από τη σημαία που ήταν ευδιάκριτη και γνωρίζοντας για τη δολοφονία των Ιταλών αντιπροσώπων της Επιτροπής, έσπευσε να ειδοποιήσει με τηλεγράφημα τον Νικόλαο Πλαστήρα.²¹¹ Λίγο πριν, ο Νομάρχης, αναπαύοταν με την οικογένειά του στα επάνω δωμάτια του τότε κτιρίου της Νομαρχίας.²¹²

Οι Κερκυραίοι ήταν αδύνατο να προβλέψουν αυτή την επέμβαση των Ιταλών. Από μαρτυρίες της εποχής, βλέπουμε πως ίσως υπήρχαν άνθρωποι, οι οποίοι να είχαν υποπτευθεί το σκοπό του Μουσολίνι, όπου και ήταν η κατάληψη της Κέρκυρας. Σύμφωνα με την έρευνα στα Αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών, ο Εισαγγελέας Κερκύρας, είχε ειδοποιηθεί για το έγκλημα της Κακαβιάς, ήδη από τις 28 Αυγούστου, μία μέρα μετά από το έγκλημα της Κακαβιάς, με τηλεγράφημα *''Απολότου Προτεραιότητος''* από τον Εισαγγελέα Ιωαννίνων.²¹³ Με συνεχείς εκθέσεις περιγράφει μέρα με τη μέρα τις ενέργειες των Ιταλών και τον τρόπο με τον οποίο κατέλαβαν την Κέρκυρα. Γράφει σε μια έκθεσή του στις 1 Σεπτεμβρίου του 1923 πως *''οί φόβοι μου έπηλήθευσαν και χτές στόλος ισχυρός ''των αδελφών Ιταλών'' κατέλαβεν ήρωϊ κώς την άνυπεράσπιστον νήσον''*²¹⁴. Ξεκινώντας έτσι την πρώτη του καταγεγραμμένη έκθεση με την εισβολή των Ιταλών μας δίνει να καταλάβουμε πως υποψιαζόταν τις κινήσεις των και φοβόταν.

Ύστερα από το πέρας μιάμιση ώρας, γύρω στις 13:50 μ.μ., ένα Ιταλικό αντιτορπιλικό εισέπλευσε στο λιμάνι και αγκυροβόλησε μπροστά από το Παλαιό Φρούριο, δίχως να χαιρετίσει την ελληνική σημαία όπως έπρεπε.²¹⁵ Λίγο πριν τις 15:00

---

²¹⁰ Αγάθος, 1924, σ. 73.

²¹¹ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευριπαίου προς τον Υπουργό Εξωτερικών, *''Περί της αφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως, 1923, Φ. 27-5, σ. 1. Παπαφλωράτος, 2004, σ.77.*

²¹² Αγάθος, 1924, σ. 73.

²¹³ Τηλεγράφημα προς τον Εισαγγελέα Εφετών στη Κέρκυρα εκ μέρους του Εισαγγελέα Ιωαννίνων, 1923, Φ. 29-2.

²¹⁴ Καζακοπούλου, 1998, σ. 213.

²¹⁵ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 77, καθώς επίσης και στο Δαφνής, 1955, σ. 3. Λίγο αργότερα ακολούθησε και η υπόλοιπη ομάδα, η οποία αποτελείτο από τα θωρηκτά *''Conte Di Cavour''*, το *''Giulio Cesare''*, το *''Duilio''*, τα βαριά καταδρομικά *''San Giorgio''* και *''San Marco''*, τα ελαφρά καταδρομικά *''G. Verdi''*,

μ.μ ο Πλοίαρχος Antonio Foschini και ο Υπασπιστής του Υποπλοίαρχος Tsordini κατευθυνόταν προς το λιμάνι με βασικό σκοπό να φθάσουν στη Νομαρχία του Νησιού και να ζητήσουν τη παράδοση αυτού²¹⁶. Όπως αναφέρει ο Νομάρχης Κερκύρας στην Έκθεσή του ύστερα από την απέλασή του στην Αθήνα *"Στις 3 μ.μ. μου άνηγγέλθη από τον κλητήρα της Νομαρχίας εις τό ιδιαίτερον διαμέρισμα μου τό όποιον εύρίσκεται άνωθεν της Νομαρχίας ότι δύο άξιωματικοί ζητοϋσαν νά με δουν"*²¹⁷. Σύμφωνα με το Ιταλικό τελεσίγραφο, η διαδικασία της κατάληψης του νησιού επρόκειτο να ξεκινήσει στο διάστημα των 30 λεπτών από τη στιγμή της αφίξεώς τους, αν ο Νομάρχης του νησιού πρόβαλε αντίσταση, τότε θα συνθλιβόταν δια της βίας. Ο Νομάρχης Ευρωπαϊός τότε, του ζήτησε ένα χρονικό περιθώριο ώστε να επικοινωνήσει με τη κυβέρνηση στην Αθήνα.²¹⁸ Όπως αναφέρει ο Ευρωπαϊός *"Διαμαρτυρήθην άμέσως εις τον Άρχηγόν τοϋ Έπιτελείου της Ιταλικής Ναυτικής Μοίρας ειπών εις αυτόν ότι έφ' όσον μου άπαγορεύει τήν μετά της Κυβερνήσεως τηλεγραφική έπικοινωνία, μου είναι αδύνατον νά παραδώσω τήν πόλιν"*.²¹⁹ Όσες προσπάθειες έκαναν οι αρχές της Κέρκυρας κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για να κερδίσουν έστω δύο ώρες, κατά τη διάρκεια των οποίων θα τους δίνονταν ο χρόνος να επικοινωνήσουν με την κυβέρνηση στην Αθήνα και να λάβουν μίαν απόφαση σχετικά με το αν θα παρέδιδαν τη πόλη στους Ιταλούς ή αν θα πρόβαλλαν αντίσταση. Ο Foschini τότε του είπε ότι δε του δίνει τη διορία που ζητά και ότι του απαγορεύει να έρθει σε επαφή με την Αθήνα.²²⁰

Ο Ευρωπαϊός κάλεσε όλους τους αξιωματικούς της πόλης με αποτέλεσμα ο Foschini ύστερα από πιέσεις παραχώρησε μια προθεσμία.²²¹ Μέσα σε αυτή τη λίγη ώρα

"V. Emmanuele", "G. Pepe", Premuda και άλλα πλοία, εκτιμώμενα από 17 έως 25, τα οποία συνοδεύονταν από ένα υποβρύχιο και τέσσερα υδροπλάνα.

²¹⁶ Αγάθος, 1924, σ. 75.

²¹⁷ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαϊού προς τον Υπουργό Εξωτερικών, "Περί της αιφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως, Φ. 27-5, σ. 2. Ο Ευρωπαϊός μάλιστα αναφέρει στην έκθεσή του, ότι προσποιούταν πως δε γνώριζε την ιταλική γλώσσα και τους ζήτησε να καλέσει για διερμηνέα τον Πρόξενο της Ιταλίας στην Κέρκυρα, τον κ. Σκιλίνι.

²¹⁸ Αγάθος, ό.π, σ. 77.

²¹⁹ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαϊού προς τον Υπουργό Εξωτερικών, "Περί της αιφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως, Φ. 27-5, σ. 2.

²²⁰ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαϊού προς τον Υπουργό Εξωτερικών, "Περί της αιφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως, Φ.27-5, σ. 1.

²²¹ Στο ίδιο, ό.π, σ. 1, όπως επίσης Αγάθος, 1924, σ. 75. Ο Νομάρχης Κερκύρας λέει ότι παράλληλα με τον Ιταλό Πρόξενο κάλεσε τον Φρούραρχο της Κέρκυρας Ταγματάρχη Πεζικού κ. Παναγόπουλο, τον Διευθυντή της Αστυνομίας των Πόλεων κ. Ι Σκύρου, τον Διοικητή της Χωροφυλακής Κερκύρας

η σύσκεψη πραγματοποιήθηκε και οι Αρχές του Τόπου αποφάσισαν να ζητήσουν από τους Ιταλούς τα εξής: 1) λίγη προθεσμία για να επικοινωνήσει τηλεγραφικώς με τη κυβέρνηση, 2) ζητούσαν να τους διατυπώσουν τους όρους με τους οποίους οι Ιταλοί εννοούσαν τη παράδοση της Πόλης 3) ακόμα ζητούσαν τη δήλωση από τις Ιταλικές δυνάμεις σχετικά με το είδος της κατάληψης, αν ήταν πολιτική ή στρατιωτική ή *''τι θα ήτο επιτέλους''*, 4) Τέλος αποφάσισαν ότι αν θα λάμβαναν αρνητική απάντηση σε αυτά τότε η Κέρκυρα θα αντέτασσε παθητική άμυνα, εφόσον το συγκεκριμένο διάστημα στερούταν στρατιωτικές Δυνάμεις στο νησί.²²² Ο Διευθυντής της Νομαρχίας, Σταθακόπουλος, ύστερα από διαταγή του Νομάρχου Ευρωπαϊού ήρθε σε επαφή με τον Υπουργό Εσωτερικών Γεώργιο Παπανδρέου, ο οποίος είπε πως θα επικοινωνούσε με τον πρωθυπουργό Γονατά.²²³ Η ώρα είχε πάει 4 μ.μ και οι Ιταλοί έδωσαν πάλι αρνητική απάντηση ενώ απέφυγαν επιμελώς να δηλώσουν τους όρους με τους οποίους θα πραγματοποιιόταν η κατάληψη της Κέρκυρας. Εν τω μεταξύ, στην Κέρκυρα είχε καταπλεύσει μεγάλος αριθμός του Ιταλικού στόλου με τηλεβόλα στραμμένα προς τη πόλη σε παράταξη μάχης.

Ο Foschini παρέδωσε ένα σημείωμα με τους όρους της παράδοσης της νήσου γύρω στις 4.30 μ.μ²²⁴, ενώ τόνισε πως αν μέχρι τις 17:00 μ.μ δεν είχε υψωθεί λευκή σημαία στον ιστό του Παλαιού Φρουρίου θα ρίπτονταν τρεις άσφαιροι κανονιοβολισμοί και θα άρχιζε η απόβαση των Ιταλικών στρατευμάτων, ενώ δεν ανέφερε σε αυτό το τηλεσίγραφο πουθενά για τον βομβαρδισμό της πόλης της

Μοίραρχου Παπαστεργίου, τον Λιμενάρχη κ. Ανδριτσόπουλο και των Δήμαρχο της Κέρκυρας κ. Μανιαρίζη. Καζακόπουλος, 1998, σ. 225. Εδώ αναφέρει ο αυτόπτης μάρτυρας και Γενικός Αντιεισαγγελέας Κερκύρας, Καζακόπουλος, ότι το βιβλίο του Αγάθου έχει πολλές ανακρίβειες, όπως όταν αναφέρει ποιους κάλεσε ο Ευρωπαίος στο γραφείο του. Ο ίδιος αναφέρει ότι εκείνον δεν τον κάλεσε κανείς, αλλά όταν έμαθε τα γεγονότα μετέβη έντρομος στη Νομαρχία για να δει τι συμβαίνει.

²²² Στο ίδιο, ό.π, σ. 3. Αγάθος, ό.π, σ. 80. Barros, ό.π, σ. 76-77.

²²³ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 78. Αγάθος, ό.π, σ. 79.

²²⁴ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 30, όπως επίσης και Παπαφλωράτος, 2004, σ. 79 και Αγάθος, 1924, σ. 74-75. Οι όροι παραδόσεως της Κέρκυρας περιλάμβαναν 1)την υποστολή της Ελληνικής σημαίας, 2)την ανύψωση της Ιταλικής στην οποία θα αποδιδόταν χαιρετισμός από τα ιταλικά πλοία με εικοσιένα κανονιοβολισμούς, 3) την ανάθεση της διοικήσεως της νήσου στον αντιναύαρχο Belleni, 4)την παράδοση στρατώνων καθώς και των στρατιωτικών, καθώς και των χωροφυλακών, οι οποίοι θα κατέθεταν επίσης και τον οπλισμό τους, 5)την παράδοση των όπλων του στρατού, των αποθηκών του και όλων των εφοδίων και των στρατιωτικών ειδών, 6)τη συγκέντρωση των Ελλήνων στρατιωτών δίχως όπλα σε ένα μοναστήρι ή σ' έναν στρατώνα, 7)την απαγόρευση κυκλοφορίας των αξιωματικών αλλά και των στρατιωτών, 8)την εύρεση στρατώνων για την εγκατάσταση των κατοχικών δυνάμεων, 9)την άμεση διακοπή κάθε τηλεγραφικής, τηλεφωνικής και ταχυδρομικής επικοινωνίας με την Ελλάδα και 10)την επιβολή ιταλικού ελέγχου επί των συγκοινωνιών και μεταφορών.

Κέρκυρας.²²⁵ Ο Ευρωπαίος εντόνως διαμαρτυρόμενος του τόνισε τότε ότι βάση της Συνθήκης της 29^{ης} Μαρτίου του 1864, η Κέρκυρα αποτελεί ουδέτερη περιοχή και του ζητούσε να το σεβαστεί αυτό.²²⁶ Ακόμα, τους δήλωσε, ότι εντός του Φρουρίου της Κέρκυρας έχουν εγκατασταθεί περίπου 6-7 χιλιάδες άμαχοι και άοπλοι πρόσφυγες και ότι όλες, οι ελάχιστες στον αριθμό στρατιωτικές δυνάμεις της Κέρκυρας, είναι όλες εγκατεστημένες σε ένα μικρό στρατόνα, μέσα στον οποίο στρατόνα επίσης είχαν εγκατασταθεί πρόσφυγες και ότι εντός του Παλαιού Φρουρίου ευρίσκοντο 350 ορφανά, τα οποία ήταν υπό την προστασία του Άγγλου Δημάρχου του Λονδίνου, ενώ μέσα στο Παλιό Φρούριο βρίσκεται το Στρατιωτικό Νοσοκομείο με ασθενείς, ακόμα ότι στο Νέο Φρούριο διέμεναν κάποιες οικογένειες προσφύγων ενώ επίσης εκεί στεγάζεται το οίκημα της Σχολής των μαθητών της Αστυνομίας των Πόλεων, η οποία διατελεί υπό αγγλική οργάνωση.²²⁷ Στη πόλη όλη και όλη η στρατιωτική δύναμη της Κέρκυρας ανερχόταν σε 150 στρατιώτες.²²⁸

Συνεπώς, από την έκθεση του Ευρωπαίου προς τον Υπουργό των Εξωτερικών, ύστερα από την απέλασή του στην Αθήνα, είναι εμφανές το γεγονός ότι οι ναυτικές Ιταλικές δυνάμεις, γνώριζαν πριν ξεκινήσουν τη διαδικασία του βομβαρδισμού ότι

---

²²⁵ Καζακόπουλος 1998, σ. 212, όπως και επίσης Αγάθος, 1924, σ. 78-79. Πράγματι, το τηλεγράφο του Σολάρι ανέφερε "Κατά διαταγήν της Κυβερνήσεως της Α,Μ του Βασιλέως της Ιταλίας, θα προβώ εις την κατάληψιν ειρηνικώς της νήσου Κέρκυρας (...) Αν εκ μέρους σας ή οιασδήποτε άλλης πολιτικής ή στρατιωτικής αρχής προβληθή αντίσταση ή δυσχερείες θα προβώ εις την κατάληψιν της δια της βίας (...) Η Κατάληψιν θα αρχίσει σε 30 λεπτά της ώρας (Στο σημείωμα έγραφε ενενήντα κανονικά λεπτά, όμως είχε σβηστεί), μετά την επίδοσιν του παρόντος και αφού εκπνεύσει αυτή η προθεσμία αν ο απεσταλμένος μου δε επιστρέψει στο πλοίο μου, ή αν δε γίνουν δεκτές στο ακέραιο όλες οι αξιώσεις που διατυπώνω, θα αρχίσω δράσιν με τα μέσα και τις δυνάμεις που διαθέτω"

²²⁶ Wright 1924, σ. 104, όπως επίσης και στο Γρηγοριάδης, 1976 και σ. 30. Δαφνής, 1955, σ. 78. Η Διάταξη της Συνθήκης Ένωσης του 1864 καθιστούσε τη Κέρκυρα ουδέτερη. Η συγκεκριμένη διάταξη της Συνθήκης έχει ως εξής: *"Η Μεγάλη Βρετανία, ή Γαλλία και ή Ρωσία, υπό την ιδιότητα των ως προστατιδων Δυνάμεων της Ελλάδος, από συμφώνου μετά της Αυστρίας και της Πρωσίας, διακηρύττουσιν ότι αι νήσοι Κέρκυρα, Παξοί, ως και τά εξαρτήματα των, εϋθύς μετά την ένωσιν των με τό Βασίλειο της Ελλάδος, θα απολαύουν τοϋ εϋεργετήματος της διαρκούς ουδετερότητος. Η Α. Μ' Βασιλεύς της Ελλάδος αναλαμβάνει την υποχρέωσιν νά σεβασθή και αυτός την τοιαύτην ουδετερότητα"*.

²²⁷ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαίου προς τον Υπουργό Εξωτερικών, "Περί της αιφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως, Φ. 27-5, σ. 4, όπως επίσης και στο Αγάθος, 1924, σ. 79. Πατατζής, 1960, σ. 19. Δαφνής, 1955, σ. 74 και Wigmore, 1923, σ. 134.

²²⁸ Έκθεσις Αστυνομικού Διευθυντή Κερκύρας Ι. Σπύρου προς το Υπουργείο Εσωτερικών, 1923, Φ.27-5, σ. 2. Τζιμοπούλου, 1973, σ. 81. Και η Τζιμοπούλου αναφέρει ότι όλη και όλη η στρατιωτική δύναμη του νησιού απαρτιζόνταν από 150 στρατιώτες. Καζακόπουλος, 1998, σ. 216. Ο Καζακόπουλος, Γενικός Εισαγγελέας στο νησί της Κέρκυρας αναφέρει στις προσωπικές του σημειώσεις πως οι στρατιωτικές δυνάμεις του νησιού απαρτιζόνταν από 200 άντρες, όπως τους είδε να έχουν συγκεντρωθεί έξω από το κτίριο της Νομαρχίας την ώρα της ιταλικής επίθεσης.

έστρεψαν τα κανόνια τους, σε μια πόλη εντελώς άοπλη, με ελάχιστες στρατιωτικές δυνάμεις και με φόρτο άμαχων θυμάτων προσφύγων. Φεύγοντας, ο Ιταλός αξιωματικός, όπως αναφέρει ο Γενικός Αντισταγγελέας Κερκύρας Καζακόπουλος, ο Νομάρχης Ευρωπαίος του έσφιξε το χέρι με χειραψία με αποτέλεσμα να ενοχληθεί ο Αντισταγγελέας: *''λυποῦμαι μόνον ὅτι μετὰ τήν ἀναχώρησιν τοῦ ὀ Κ. Νομάρχης τόν χαιρέτησε διά χειραψίας. Ἐννοεῖται κατ' ἐκείνην τήν ὄραν τι μᾶς απησχόλει''*²²⁹.

Από την άλλη, τα νέα για την κατάληψη της Κέρκυρας είχαν διασκορπιστεί σε όλη τη πόλη, οι άνθρωποι όμως έτρεχαν προς τη παραλία για να θαυμάσουν το μέγεθος του Ιταλικού στόλου, χωρίς να τους περάσει από το μυαλό ότι σύντομα θα βομβαρδίζονταν, άλλωστε η Ελληνική σημαία συνέχιζε να κυματίζει πάνω στο Παλιό Φρούριο και αυτό έδινε στο λαό μια αίσθηση σιγουριάς και ασφάλειας.²³⁰ Ο στόλος είχε απλωθεί σε ευρύτατο τόξο μεταξύ της νησίδας Βίδο και της Κερκυραϊκής ακτής.²³¹ Με το που έφυγε ο Foschini οι τοπικές αρχές ήταν σε κατάσταση συναγερμού. Πρώτα- πρώτα, διατάχθηκε η ελληνική φρουρά να αποχωρήσει στο εσωτερικό της νήσου για να αποφύγει την αιχμαλωσία. Στη συνέχεια, ο Κερκυραϊκός λαός ενημερώθηκε από τον Δήμαρχο της πόλης Μανιαρίζη για τη προσωρινή κατάληψη της πόλης και τους καλούσε να μη δώσουν αφορμές που θα διατάρασσαν τη τάξη και την ασφάλεια ο Δήμαρχος ειδοποιούσε τους κάτοικους της πόλης *''Ἐπικειμένης τῆς προσωρινῆς καταλήψεως τῆς πόλεως παρά τοῦ καταπλεύσαντος εἰς τόν λιμένα μᾶς Ἰταλικοῦ στόλου καί στρατοῦ, παρακαλοῦμεν τοὺς συμπολίτας μᾶς νᾶ μὴ δώσουν ἀπολότως ἀφορμὴν τινὰ πρὸς διατάραξιν τῆς τάξεως καί γαλήνιοι καί ψύχραιμοι νᾶ ἔχουν πεποίθησιν εἰς τὰ νομίμους ἀρχάς τοῦ Κράτους''*²³².

Στις 17:00 μ.μ το απόγευμα τρεις άσφαιροι κανονιοβολισμοί κατά διαστήματα τριών λεπτών.²³³ Η Ελληνική σημαία συνέχιζε να κυματίζει στη θέση της, ενώ δεν είχε αναρτηθεί η λευκή σημαία, όπως είχε υποδείξει το ιταλικό τηλεσίγραφο και έτσι στις

---

²²⁹ Καζακόπουλος, 1998, σ. 218.

²³⁰ Marder 1977, σ. 29.

²³¹ Γρηγοριάδης, 1976, σ 32. Η δύναμη που είχε καταπλεύσει στη Κέρκυρα περιλάμβανε τον όγκο του ιταλικού στόλου της Κεντρικής Μεσογείου και της Αδριατικής.

²³² Τζιμοπούλου, 1973, σ. 127. Απόσπασμα από την εφημερίδα *''Συνταγματική''*, 3 Σεπτεμβρίου 1925. Παπαφλωράτος, 2004 σ. 81, όπως επίσης και στο *Αγάθος*, 1924, σ. 80

²³³ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαίου προς τον Υπουργό Εξωτερικών, *''Περί της αιφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως, Φ. 27-5, σ. 5.* Στις 5 παρά τέσσερα λεπτά, όπως αναφέρει ο Νομάρχης Κέρκυρας Ευρωπαίος προς την Έκθεσή του ξεκίνησαν οι πρώτοι τρεις κανονιοβολισμοί, όπως επίσης και στο Barros, 1965, σ 79.

πέντε και πέντε λεπτά ακριβώς άρχισε ο βομβαρδισμός της Πόλης, ο οποίος κράτησε 20 λεπτά.²³⁴ Τότε οι πυροβολητές της ναυαρχίδας και του ' 'Premuda' ' ²³⁵ διατάχθηκαν να στοχεύσουν οι μεν κατά του Παλαιού και οι δε κατά του Νέου Φρουρίου. Μάλιστα, το πρωραίο τηλεβόλο του μετά τη δέκατη ακριβώς βολή κατεστράφη, , ενώ μετά τον βομβαρδισμό ήταν αδύνατο να πλεύσει προς το λιμάνι ύστερα από αφνιδια βλάβη των μηχανών του.²³⁶ Ο λαός της Κέρκυρας απέδωσε αυτά τα ατυχή γεγονότα για τον Ιταλικό στόλο στη Θεία Πρόνοια και στη προστασία του Πολιούχου του νησιού του Αγίου Σπυριδώνα.²³⁷

Στις επάλξεις του Παλαιού Φρουρίου προχωρούσαν παιδιά και γυναίκες, η απόσταση του στόλου ήταν το πολύ τριακόσια μέτρα μακριά, οπότε είναι και δύσκολο να μη τα είδαν και συνέχισαν, όπως συνέχισαν να ρίχνουν στο Νέο Φρούριο, το οποίο επίσης ήταν κατάμεστο από πρόσφυγες.²³⁸ Με τη καταστροφή της Σμύρνης, η Ελλάδα καθ' όλη τη διάρκεια του 1922 είχε ενσωματώσει 1.500.000 πρόσφυγες, ενώ η Κέρκυρα είχε δεχθεί 26.000 πρόσφυγες, ενώ στα τέλη Αυγούστου είχε ενσωματώσει άλλους 6000, οι οποίοι κάποιιοι από αυτούς ήταν Έλληνες, ενώ κάποιιοι άλλοι Αρμένιοι.²³⁹ Κάποιιοι, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Γάλλου ανταποκριτή στο νησί, είχαν προσβληθεί από εξανθηματικό τύφο και οι Κερκυραίοι επειδή ανησύχησαν μήπως εξελισσόταν σε λοιμό, τους απομόνωσαν εντός του παλαιού φρουρίου, όπου υπήρχαν και διαθέσιμα κτίρια.²⁴⁰

Ο Βομβαρδισμός δεν ήταν συνεχής, αλλά ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Ο κανονιοβολισμός διήρκεσε για περίπου 25 λεπτά και 30-35 ²⁴¹ ένοσφαιροι

---

²³⁴ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαϊού προς τον Υπουργό Εξωτερικών, "Περί της αφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως", Φ. 27-5, σ. 5

²³⁵ Ο Κατσαρός αναφέρει πως αυτό το οποίο στόχευσε προς το νέο φρούριο ήταν το ' 'San Giorgio' '.

²³⁶ Έκθεση Πλοίαρχου του Ατμόπλοιου "Ατρόμητος", Φ. 27-5, 1923, σ. 2. Το συγκεκριμένο αντιτορπιλικό είναι και εκείνο που βομβάρδισε και φόνευσε τα προσφυγόπαιδα έχει πάθει σοβαρή βλάβη ενώ σκέφτονταν να το ρυμουλκήσουν πίσω στον Τάραντα.

²³⁷ Τζιμοπούλου, 1973, σ. 97. Απόσπασμα από την εφημερίδα "Ελεύθερος Λόγος", 14 Σεπτεμβρίου 1923.

²³⁸ Τζιμοπούλου, 1973, σ. 22.

²³⁹ Τζιμοπούλου, 1973, σ. 9. Μεγάλος αριθμός προσφύγων καταφεύγει τότε στη Κέρκυρα. Στεγάζεται στις αποθήκες και στα υπόγεια του Παλαιού Φρουρίου. Όπως αναφέρει η Τζιμοπούλου "εύλογον τον Θεό, που τούς έσωσε από τό τούρκικο μαχαίρι, και με κάποια άπαντοχή, όραματίζονται ένα καλό άβριο. Άλλ' ' άν σώθηκαν από τό σφάγανο ενός Άσιάτη, ήταν πελωμένο νά σκοτωθούν από τις όβίδες ενός πολιτισμένου χριστιανικού κράτους".

²⁴⁰ Επιστολή Γάλλου ανταποκριτή, Φ. 216, σ. 4.

²⁴¹ Αγάθος, 1924, σ. 82.

κανονιοβολισμοί ρίπτονταν στη συνοικία του Σαν Ρόκκο, καθώς και στο Δημοτικό Θέατρο της Κερκύρας στη μέση της Πλατείας, το οποίο οι Ιταλοί δε κατάφεραν να γκρεμίσουν με τον βομβαρδισμό του 1923, όμως το κατέρριψαν ολοσχερώς το 1940, ύστερα από ανελέητους βομβαρδισμούς.²⁴² Τραγική ειρωνεία αποτελεί το γεγονός ότι μέχρι τότε συνεχώς έδιναν παραστάσεις Ιταλικοί θίασοι, λόγω φυσικά των βαθύτατων πολιτισμικών δεσμών του νησιού με την Ιταλία.²⁴³

Κατά τη διάρκεια του βομβαρδισμού, ο Νομάρχης της πόλης διέταξε όσους στρατιώτες βρίσκονταν εντός του Φρουρίου αλλά και τους μαθητές της σχολής της Αστυνομίας να φύγουν αμέσως εκτός πόλεως, ενώ όσοι στρατιώτες ήταν σε άδεια διατάχθηκαν να κατευθυνθούν προς τα χωριά ή να αποφύγουν με κάθε τρόπο την εμφάνισή τους με στολή εντός της πόλεως.²⁴⁴ Ακόμα προσπάθησε να έρθει εκ νέου σε επαφή με τη κυβέρνηση στέλλοντας το δεύτερο τηλεγράφημά του στο οποίο έλεγε : *''Όλος αιφνιδίως και άναίτιως, μονολότι ειδοποίησα υπευθύνως τόν Ιταλόν στόλαρχον ὅτι δε θα προσβληθεί αντίστασις, άρχισε ὁ βομβαρδισμός τῆς πόλεως. Σφοδρά πυρά ὀλοκλήρου τοῦ στ ὄλου. Βάλλονται ισχυρῶς φρούρια καί γύρω περιοχαί. Θωρηκτά συμμετέχουν διά βαρέων πυρο βόλων των''*²⁴⁵. Στις 17:15 ξεκίνησε να έρχεται το πολυαναμενόμενο τηλεγράφημα με τις οδηγίες από Αθήνα: *''Πρός ὄλας τὰς άρχάς τῆς Κερκύρας, στρατιωτικάς καί πολιτικάς. Έπείγουσα, άπόρρητος νᾶ έκτελεσθῆ κατά γράμμα. Λαβών γνώσιν τοῦ βομβαρδισμοῦ τῆς νήσου παρά τοῦ ἰταλικοῦ στόλου, δίδω ὑμῖν διαταγήν ὅπως..''*²⁴⁶.

Το τηλεγράφημα διακοπτόταν ακριβώς στο κρίσιμο σημείο. Από τη στιγμή που δε μπορούσε να περιμένει απάντηση άλλο, ενώ παράλληλα οι βομβαρδισμοί συνεχίζονταν ασταμάτητα, ο Νομάρχης Ευρωπαϊός έπρεπε να αποφασίσει μόνος του και η απόφαση αυτή ήταν μία αναπόφευκτη ευθύνη, που για τη στιγμή βάραινε μόνο εκείνον. Οι Κερκυραίοι ανώτατοι υπάλληλοι θεωρούσαν ότι ο τηλεγράφος είχε καταληφθεί από τους Ιταλούς και γι' αυτό δεν έλαβαν την υπόλοιπη διαταγή από το

²⁴² Πατατζής, 1960, σ. 19, καθώς επίσης και στο Αγάθος, 1924, σ. 83.

²⁴³ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαϊού προς τον Υπουργό Εξωτερικών, ''Περί της αιφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως, Φ. 27-5, σ. 5, όπως επίσης και στο Τζιμοπούλου, 1973, σ. 91.

²⁴⁴ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 83. Ο Νομάρχης Ευρωπαϊός στην έκθεσή του, σ. 5, αναφέρει ότι κράτησε 20 λεπτά.

²⁴⁵ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 35.

²⁴⁶ Παπαφλωράτος, 2004σ. 83, όπως επίσης και στο Γρηγοριάδης, 1976, σ. 39.

τηλεγράφημα της αθηναϊκής κυβέρνησης. Στις Δύο Σεπτέμβρη, ο Γενικός Αντιεισαγγελέας έγραφε στις προσωπικές σημειώσεις του *''Ούδεμίαν ήμεϊς τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἔχομεν εἶδησιν (...)'Ἐστὲίλαμεν τηλεγραφήματα πρὸς τὴν κυβέρνησιν διὰ τοῦ τηλεγραφείου μᾶς, διὰ τοῦ ἀσυρμάτου, διὰ τοῦ ἀγγλικοῦ τηλεγραφείου. Μετ' ὀλίγον κατελήφθην καὶ αὐτὰ καὶ ἔπαψε πᾶσα συνεννόησις μεταξὺ τῶν ἀρχῶν τῆς νήσου καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου''*²⁴⁷. Το τι ακριβώς θα απαντούσε η κυβέρνηση και τις οδηγίες που θα έδινε το τηλεγράφημα ο οποίο διακοιπόταν μας το πληροφορεί ο Γρηγοριάδης ο οποίος παραθέτει ότι το τηλεγράφημα θα συνεχιζόταν με τη καταληκτική φράση *''ἀντισταθῆτε διὰ τῶν ὀπλῶν''*²⁴⁸. Το χέρι που υπαγόρευε την ένοπλη αντίσταση της Κέρκυρας ήταν εκείνο του αρχηγού της Επανάστασης, Νικόλαου Πλαστήρα, ο οποίος ύστερα από τη πληροφορία σχετικά με τη κατάληψη της Κέρκυρας επέμενε σε επίθεση από τη μεριά των Κερκυραίων. Τότε, το χέρι του το τράβηξε ο πρωθυπουργός και συναρχηγός, Στυλιανός Γονατάς. Μια στιγμιαία αντίδραση άλλαξε τον ρου της ιστορίας.²⁴⁹ Αν οι κυβερνητικές εντολές πήγαιναν ακέραιες στο γραφείο του Νομάρχη ίσως και να υπήρχαν καταστροφικές συνέπειες.

Όπως αναφέρει και ο ίδιος ο Ευρωπαίος στην Έκθεσή του προς τον Υπουργό Εξωτερικών, αναγκάστηκε να διατάξει την άρση της λευκής σημαίας όταν πληροφορήθηκε ότι από τις ρίψεις των οβίδων υπήρχαν ήδη θύματα, οι περισσότεροι πρόσφυγες στη περιοχή του Παλαιού Φρουρίου.²⁵⁰ Στις 17:27 μ.μ, έδωσε τηλεφωνικώς διαταγή στον σηματογράφο του Παλαιού Φρουρίου να υψώσει την λευκή σημαία και με το που κομάτισαν λευκά πανιά στο Παλαιό Φρούριο αμέσως έπαψαν οι κανονιοβολισμοί από τα Ιταλικά πλοία, ενώ εντός ολίγων λεπτών είχε αποβιβαστεί στο λιμάνι της Κέρκυρας ένα ολόκληρο Σύνταγμα και οι Ιταλοί στρατιώτες είχαν παραταχθεί σε διάταξη μάχης.²⁵¹ Αμέσως άρχισαν την κατάληψη των δύο φρουρίων,

---

²⁴⁷ Καζακόπουλος, 1998, σ . 215-217.

²⁴⁸ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 38.

²⁴⁹ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 38, όπως και επίσης Barros, 1965, σ. 88. Ο Γρηγοριάδης σε αυτό το σημείο αναφέρει ότι τη σκηνή αυτή που ο Γονατάς τράβηξε το χέρι του Πλαστήρα από το τηλέγραφο όταν διέτασε επίθεση στους Ιταλούς σώθηκε μέσω της μαρτυρίας του Γονατά προς τον Ιστορικό Γρηγόριο Δαφνή.

²⁵⁰ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαίου προς τον Υπουργό Εξωτερικών, ''Περί της αιφνιδιαστικής κατάληψης της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως, Φ. 27-5, σ. 5.

²⁵¹ Αγάθος, 1924, σ. 42, Όπως και στο Γρηγοριάδης, 1976, σ. 42 και Παπαφλωράτος, 2004, σ . 85. Ο Παπαφλωράτος μάλιστα περιγράφει με γλαφυρό τρόπο, από πληροφορίες που άντλησε από την κόρη του Νομάρχου Ευρωπαίου, τη Σαββίνη, το τι σκαρφίστηκαν για να υψωθεί γρήγορα η λευκή σημαία,

των δύο τηλεγραφείων και της Νομαρχίας, όπου και συνελήφθη ο Νομάρχης Ευρωπαϊός, μαζί του κ ο δήμαρχος Μανιαρίζης, όπου αμφότεροι οδηγήθηκαν στο καταδρομικό "G. Pepe"²⁵². Στις 6 μ.μ ο Ναύαρχος Σολάρι διακοίνωσε στο Νομάρχη Κερκύρας Ευρωπαϊό το δίλημμα είτε να τον στείλουν στην Ιταλία είτε να εγκατέλειπε την Κέρκυρα απευθυνόμενος στην Αθήνα. Ο Νομάρχης Ευρωπαϊός απάντησε ότι προτιμούσε να μεταβεί στην Αθήνα και ο Σολάρι συμφώνησε και έτσι την επόμενη μέρα στις 1 μ.μ απέπλευσε με προορισμό την Αθήνα με το ελληνικό ατμόπλοιο "Ισμήνη"²⁵³. Στις 7:30 μ.μ άφησαν ελεύθερο τον Δήμαρχο Κερκυραίων Μανιαρίζη, για να μεριμνήσει, όπως του είπαν για την τάξη και την ασφάλεια του λαού.²⁵⁴

Ως θύματα μετά το πέρας του βομβαρδισμού έχουν επικρατήσει 16 νεκροί, τριάντα τραυματίες και δύο ακρωτηριασμένοι.²⁵⁵ Ως επί το πλείστο, οι νεκροί προέρχονταν από τους πρόσφυγες και πολλοί από τους τραυματίες επίσης, οι οποίοι εκείνες τις μέρες στεγάζονταν στο νησί της Κέρκυρας. Οι υπόλοιποι πρόσφυγες διανυκτέρευσαν στην ύπαιθρο, ενώ θρηνούσαν για τις απώλειές τους. Γι' αυτή τους τη θηριωδία οι Ιταλικές αρχές ήθελαν να ρίξουν τις ευθύνες τους στη στάση που κράτησε η Ελληνική κυβέρνηση κατά τη διάρκεια της αποδόσεως του Ιταλικού τελεσιγράφου. Ο Ιταλός Φρούραρχος της Κέρκυρας Ταγματάρχης του Πυροβολικού

ώστε να παύσουν τα άκρως καταστροφικά πυρά. Επειδή δεν έβρισκαν λευκή σημαία στο Παλαιό Φρούριο, τα παιδιά του Νομάρχη ύψωσαν ένα τεράστιο άσπρο σεντόνι στο μπαλκόνι της Νομαρχίας. Λίγα λεπτά αργότερα υψώθηκε ένα δεύτερο σεντόνι, το οποίο προερχόταν από τα κλινοσκεπάσματα των προσφύγων και υψώθηκε προς την αντικατάσταση της ελληνικής σημαίας. ΓΑΚ, Επιστολή Γάλλου ανταποκριτή, σ. 10. Από την άλλη, ο Γάλλος ανταποκριτής Ludovic Naudeau ισχυρίζεται ότι ο βομβαρδισμός θα διαρκούσε περισσότερο, αν ένας υπαξιωματικός νοσοκόμος, ο οποίος έβλεπε αυτή τη σφαγή είχε την "ετοιμότητα να θέσει τέρμα και 'επήρε μίαν άσπρη κουβέρτα και έτρεξε να την κρεμάσει στο κοντάρι της σημαίας που υψώνεται στην κορυφή του Φρουρίου. Οι Ιταλοί βλέποντας αυτό το εξάρτημα κλινοστρωμένης το πήραν για λευκή σημαία και σταμάτησαν όσων ούπω το πυρ. Ήταν περίπου 5:20 μ.μ".

²⁵² Παπαφλωράτος, 2004 σ. 85, καθώς επίσης και στο Καζακοπούλου, 1998, σ. 215 και Αγάθος, 1924, σ. 79-80. Ο Μανιαρίζης απελευθερώθηκε, ενώ ο Ευρωπαϊός διεκπεραιώθηκε σε άλλο πλοίο, όπου κ κρατήθηκε φρουρούμενος, μέχρι να του επιτραπεί να αναχωρήσει για την Ελλάδα στις 2 Σεπτεμβρίου με το επιβατικό πλοίο "Ισμήνη", του οποίου ο απόπλους είχε απαγορευθεί από την ημέρα της αποβίβασης των Ιταλών στη Κέρκυρα.

²⁵³ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαϊού προς τον Υπουργό Εξωτερικών, "Περί της αφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως, Φ. 27-5, σ. 8, όπως επίσης και στο Καζακόπουλος, 1998, σ. 218-219.

²⁵⁴ Καζακόπουλος, 1998, σ. 219.

²⁵⁵ Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαϊού προς τον Υπουργό Εξωτερικών, "Περί της αφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του Βομβαρδισμού της Πόλεως, Φ. 27-5 σ. 8, καθώς επίσης και στο Marger 1977 σ. 29 και Καζακοπούλου, ό.π, σ. 213. Ο Εισαγγελέας Καζακόπουλος αναφέρει στις εκθέσεις του πως τα θύματα πρέπει να ήταν γύρω στα δέκα και μάλιστα τα περισσότερα από αυτά ήταν πρόσφυγες.

Morfone Anselmo έφερε διαταγή να συλλέξει υπογεγραμμένες δηλώσεις από τους πρόσφυγες του Φρουρίου, οι οποίες θα πιστοποιούσαν την ευθύνη του Νομάρχη και του Φρούραρχου της Κέρκυρας για τον βομβαρδισμό και τα νεκρά θύματα²⁵⁶. Αυτή η πληροφορία, η οποία προέρχεται από το βιβλίο του Αγάθου *''Οί Ιταλοί έν Κέρκυρα''* πιστοποιείται από ένα τηλεγράφημα του Φλωριά στις 5 Σεπτεμβρίου του 1923 από τα Ιωάννινα προς το Υπουργείο Εξωτερικών, στο οποίο αναφέρει *''Εντάθθα Ιταλίκόν Προξενικόν Κατάστημα δημοσιεύει επί τής θύρας άνακοινωθέν άναφέρον άκόλουθα. Συνέπεια όλίγων βολίδων μικράς όλκῆς τās όποίας ιταλικά πλοία ήναγκά σθησαν ρίξουν κατά Φρουρίου κατόπιν άρνήσεως άνυψωθῆ λευκή σημαία παρ' όλας τās προβλ επομένας προσκλήσεις τών διεθνών έκτοπήθησαν δέκα άτομα εύρισκόμενα έντός τοῦ Φρουρίου . Η εύθύνη τών συμβάντων είναι όλόκληρος Έλληνικών Αρχών αίτινες δέν έλαβον ύπ' όφιν τās προκλήσεις τών ιταλικών πλοίων και δέν έφρόντισαν διά τήν απομάκρυνσιν τών πολιτῶν έκ τών κυριωτέρων στρατιωτικῶν όχυρωμάτων τής Κέρκυρας''*²⁵⁷.

Οι Ιταλοί για να καλύψουν τα εγκλήματά τους, στις 6 Σεπτεμβρίου, ο Αντιναύαρχος Σιμμωνέττι έστειλε στη Μητρόπολη ένα φάκελο με 10,000 λιρέτες, τα οποία προορίζονταν για τους πρόσφυγες. Η Αρμόδια Επιτροπή, δεν ανέχθηκε αυτή την αγαθοεργία των Ιταλών με το πρόσχημα ότι δε μπορούν να δεχθούν εράνους χωρίς την έγκριση του Υπουργείου Εξωτερικών, ενώ δε παρέλειψαν να ευχαριστήσουν τυπικά ²⁵⁸. Όπως έγραψε και η Τζιμοπούλου *''Εκάπνιζαν άκομα τά έρείπια τής Μικράς Ασίας, όταν στην Κέρκυρα χονότανε προσφυγικό αί μα..''*²⁵⁹.

---

²⁵⁶ Αγάθος, 1924, σ. 108-109.

²⁵⁷Τηλεγράφημα Φλωριά από Ιωάννινα προς Υπουργείο Εξωτερικών, 1923, Φ.27-5.

²⁵⁸ Αγάθος, 1924, σ. 123.

²⁵⁹ Τζιμοπούλου, 1973, σ. 25.

Π.4. Οι Ιταλοί καταλαμβάνουν την Κέρκυρα. Η Περίοδος της Ιταλικής Κατοχής του νησιού.

Ήδη από τις 6.30 μ.μ, μία ώρα μετά τη παύση των πυρών ενάντια στην άμαχο πόλη της Κέρκυρας, οι Ιταλοί είχαν καταλάβει όλα τα καίρια σημεία της πόλης και ο Ναύαρχος Σολάρι τοιχοκόλλησε την εξής προκήρυξη προς ενημέρωση του κερκυραϊκού λαού.²⁶⁰ Η Προκήρυξη ανέφερε

''Κάτοικοι τῆς Νήσου Κερκύρας, Κατ' ἀκολουθίας τῆς βαρβάρου σφαγῆς τῶν μελῶν τῆς Στρατιωτικῆς Ἰταλικῆς ἀποστολῆς τῆς συντελεθείσης ἐν ἐδάφει ἑλληνικῶ καὶ τῆς ἀποποιήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως νᾶ ὑπογράψει τὰς δικαίας ἀπαιτήσεις τὰς προβληθείσας παρὰ τῆς Ἰταλίας, διαταγαί κατηγορηματικαὶ τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως ἐπιβάλλουν τὴν κατάληψιν τῆς ὕμετέρας νήσου. Διὰ ταύτης ἡ Ἰταλία δὲν ἐννοεῖ νᾶ συντελέσῃ πρᾶξιν πολεμικὴν, ἀλλὰ μόνον νᾶ καταδείξῃ τὴν ἄκαμπτον θέλησιν τῆς ὅπως τὴν ὀφειλομένων αὐτῇ ἐπανορθώσεων. Ἡ κατοχὴ εἶναι χαρακτηρὸς προσκαίρου καὶ εἰρηνικοῦ καὶ τοιαύτη θα διατηρηθῇ, ἐὰν ἡ διαγωγὴ σὰς δέ ν ἐξαναγκάσῃ τὴν διοίκησιν εἰς λήψιν εἰδικῶν μέτρων προνοίας τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων''

²⁶¹.

Οι στρατιωτικές δυνάμεις των Ιταλῶν ἀνέρχονταν στις δεκαπέντε χιλιάδες²⁶². Ὁ Πλοίαρχος του Ατμόπλοιου *''Ατρόμητος''*, ἀνέφερε ὅτι οἱ Δυνάμεις του Ἰταλικοῦ στρατοῦ κατοχῆς ἀνερχόταν στις 16-17 περίπου χιλιάδες, ὕστερα ἀπὸ τον περίπλου του πλοίου του κοντὰ στους Παξοὺς στις 11 Σεπτεμβρίου του 1923.²⁶³ Ὅταν ἐπιβιβάστηκαν οἱ στρατιωτικές δυνάμεις των Ιταλῶν στο νησί της Κέρκυρας, ὅπως εἶδαμε καὶ παραπάνω, οἱ Ιταλοὶ ἐδειχναν σαν να βρίσκονταν σε πραγματικό πεδίο μάχης, ἀρχισαν να σκάβουν χαρακῶματα, ἔστησαν πυροβολεῖα, παρέταξαν τα κανόνια τους στις πλατεῖες καὶ ἔστειλαν περιπόλους για να καταλάβουν δύο φρουρία.²⁶⁴ Οἱ Ιταλοὶ διασχίζοντας τους ερημωμένους δρόμους, κατέκλυσαν τη Σπιανάδα, ἐνῶ ἀνέσκαψαν ἀμέσως χαρακῶματα, ἔστησαν πολυβολεῖα, παρέταξαν τα

²⁶⁰ Barros, 1965, σ. 81.

²⁶¹ Τζιμοπούλου, 1973, σ. 128, καθὼς ἐπίσης καὶ στα Αγάθος, 1924, σ. 104, Γρηγοριάδης, 1976, σ. 44. Δαφνῆς, 1965, σ. 76.

²⁶² Τηλεγράφημα ἀπὸ τα Ἰωάννινα, του Μπαλμπή ἀπὸ το Ἐ Σῶμα Στρατοῦ πρὸς το Ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν, Γενικὸ Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ, 1923, Φ.27-5, σ. 1.

²⁶³ Ἐκθεση Πλοίαρχου του Ατμόπλοιου *''Ατρόμητος''*, 1923, Φ. 27-5, σ. 1.

²⁶⁴ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 43.

κανόνια τους στο κέντρο, και έστειλαν περιπόλους στη γέφυρα και στη τάφρο, δίνοντας την εικόνα προετοιμασίας μεγάλης μάχης, ενάντια στον εχθρό.²⁶⁵

Ακόμα, είχε κατέβει ο καθολικός αρχιεπίσκοπος στο νησί, Μπρίντιζι, ο οποίος ευλογούσε τα ιταλικά στρατεύματα υπό τις επευφημίες της ολιγάριθμης Ιταλοκερκυραϊκής κοινότητας.²⁶⁶ Ακόμα, οι Ιταλοί κατά την απόβασή τους στην Κέρκυρα δεν έπαψαν στιγμή να φέρονται ως κυρίαρχοι, φερόντουσαν απρεπώς σε όποια γυναίκα έβρισκαν στο δρόμο τους, ενώ ένας λόχος, οποίος βρήκε μια γυναίκα στο δρόμο του, τη κρέμασε σε μία ξιφολόγχη και τη περιέφερε στη πόλη, χωρίς την παρεμπόδιση από κανέναν αξιωματικό.²⁶⁷

Ο Κερκυραϊκός λαός από την άλλη, έδειχνε με κάθε δυνατό τρόπο τη δυσαρέσκειά του προς τους Ιταλούς κατακτητές και ας διατεινόνταν αυτοί πως η κατοχή έχει πρόσκαιρο χαρακτήρα και ειρηνικούς σκοπούς. Από την πρώτη μέρα που εισήλθαν στη νήσο της Κέρκυρας, οι κάτοικοι της πόλης έκλεισαν τα καταστήματά τους και τα άνοιξαν μόνο ύστερα από διαταγή των Ιταλικών κατοχικών δυνάμεων, ενώ καθ' όλη τη διάρκεια της Ιταλικής Κατοχής πολλές φορές αρνούνταν να πουλήσουν τα είδη τους σε Ιταλούς.²⁶⁸ Ο Υποπλοίαρχος του Ατμόπλοιου "Ατρόμητος" γράφει στην έκθεσή του "*συμπεριφορά κατοίκων κυριολεκτικῶς ὑπέροχος γενική περιφρόνησις οὐδενός χαιρετουμένον*"²⁶⁹. Τα απογεύματα ακόμα, πολλές φορές, η Ιταλική μπάντα έπαιζε στη Σπιανάδα μουσική, όμως κανένας Κερκυραϊός δε καταδεχόταν να παρακολουθήσει.²⁷⁰ Στις 10 Σεπτεμβρίου, ημέρα Δευτέρα, μάλιστα έκαναν σαμποτάζ, βασικό παραδοσιακό μέσο αντίστασης των Ελλήνων κατά τη

---

²⁶⁵Τηλεγράφημα Λοχαγού Ι. Βελιανίτη από Σύρο προς Γραφείου Τύπου της Επανάστασης, 1923, Φ. 27-5. Ο Λοχαγός Βελιανίτης στο συγκεκριμένο εμπιστευτικό τηλεγράφημα δίνει μια πρώτη εικόνα για την Κέρκυρα, που ήταν σε ιταλική κατοχή, μεταφέροντας νέα της στη κυβέρνηση. Αναφέρει ότι σε πολλά σημεία οι Ιταλοί άνοιξαν χαρακώματα "*αναστήματος ενός ανθρώπου*". Γρηγοριάδης, 1976, σ. 43.

²⁶⁶Αγάθος, 1924, σ. 84, όπως επίσης και στο Παπαφλωράτος, 2004, σ. 108.

²⁶⁷Επιστολή του Γαλλου Ανταποκριτού, 1923, Φ. 216, σ. 1. Ο Γάλλος ανταποκριτής σε αυτό το σημείο έχει διαφορετική άποψη, με τις περισσότερες πηγές της εποχής, σχετικά με τη συμπεριφορά των Ιταλών στην Κέρκυρα. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει: "*Κανένα επεισόδιο δέν ετάραζε ποτέ αὐτὴ τὴν ἀπόλυτη γαλήνη καὶ θέλω, ἐξ ' ἀρχῆς, νᾶ ἀπονείμω ἓνα δίκαιον ἔπινον εἰς τὴν καλὴν καὶ μετρημένην συμπεριφορὰν τῶν Ἰταλῶν στρατιωτικῶν οἰουδήποτε βαθμοῦ. (...) Αὐτὲς αἱ π ἐρίπολοι δέν πείραζαν κανέναν καὶ δέν περιόριζαν τὴν ἐλευθερία οὐδενός πολίτου καὶ, συνελπῶς, δέν ὑπῆρχε κανέν α κακό στο νᾶ κυκλοφοροῦν*".

²⁶⁸Αγάθος, 1924, σ. 129.

²⁶⁹Έκθεση Υποπλοίαρχου Ατμόπλοιου "Ατρόμητος", 1923, Φ. 27-5, σ. 2.

²⁷⁰ Τηλεγράφημα Νομάρχη Πατρών Μαυρίδη, 121923, Φ. 27-5. Ο Νομάρχης Μαυρίδης αναφέρει "*κάτοικοι αντιτάσσουσι πατριαρχικῆς παθητικῆς ἄμυναν – ἀναφέρω χαρακτηριστικόν γεγονός ὅτι ἄμα ἀφίξει Ἰταλ κῆς μουσικῆς εἰς πλατεῖαν πάντες ἀνεχώρησαν*", καθώς επίσης και Αγάθος, 1924, σ. 130.

διάρκεια κατοχής, κάποιοι ντόπιοι Κερκυραίοι κατέστρεψαν τον φωτισμό της εξέδρας τη στιγμή που έπαιζε η Ιταλική μπάντα με αποτέλεσμα λόγω του σκότους οι Ιταλοί να αναγκαστούν να αναχωρήσουν.²⁷¹ Στο θέατρο της Κέρκυρας, όπου συχνά ανέβαιναν Ιταλικές παραστάσεις, από την ημέρα της Ιταλικής κατοχής και ύστερα κανένας Κερκυραίος δε καταδέχτηκε να πάει, παρά μόνο κάποιοι από τους Ιταλούς πήγαν, με αποτέλεσμα οι Ιταλικοί θίασοι να αναγκαστούν να κατεβάσουν τις παραστάσεις τους και να αποχωρήσουν με άδεια ταμεία για Ιταλία²⁷². Ακόμα και οι ιερόδουλες αρνήθηκαν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στους Ιταλούς, επιδεικνύοντας ιδιαίτερο πατριωτικό ζήλο.²⁷³

Ακόμα, για να ξεκινήσει αισίως η κατά τα λεγόμενά τους Ιταλική κατοχή, οι Ιταλοί ιθύνοντες είχαν την υποχρέωση να κηδέψουν τα θύματα του βομβαρδισμού. Στις 31 Αυγούστου, το βράδυ ο νέος διοικητής του νησιού Αντιναύαρχος Μπελλίνι κάλεσε τον Δήμαρχο Μανιαρίζη και των διέταξε να προχωρήσει στην ταφή των θυμάτων πριν ξημερώσει η νέα μέρα.²⁷⁴ Ο Δήμαρχος Μανιαρίζης έσπευσε να βρει γιατρούς για να πραγματοποιηθεί η διαδικασία της νεκροψίας, μία διαδικασία, η οποία ύστερα από τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν, ήταν δριμύ κατηγορώ στην απεχθή πράξη του ξαφνικού βομβαρδισμού των Ιταλών. Αφού πραγματοποιήθηκε η νεκροψία, όλα τα πτώματα, εκτός από ένα, ρίχτηκαν σε ένα λάκκο και από πάνω τοποθετήθηκε ένας απλός ξύλινος σταυρός.²⁷⁵ Το πτώμα το οποίο δε θάφτηκε, ήταν εκείνο του μικρού κοριτσιού, το οποίο δεν ήταν πρόσφυγας, αλλά κόρη του Λοχαγού

---

²⁷¹Εκθεση Υποπλοίαρχου Ατμόπλοιου "Ατρόμητος", 1923, Φ. 27-5, σ. 2.

²⁷² Αγάθος, 1924, σ. 129-130.

²⁷³ Αγάθος, 1924, σ. 132, όπως επίσης και Επιστολή του Γάλλου Ανταποκριτού, Φ. 27, 1923, σ. 2.

²⁷⁴Αγάθος, 1924, σ. 91-91. Ο Μπελλίνι ανέλαβε καθήκοντα "πολιτικού και στρατιωτικού διοικητού της νήσου ταύτης με απόλυτη πληρεξουσιότητα". Παπαφλωράτος, 2004, σ. 109, καθώς επίσης και Τζιμοπούλου, 1973, σ. 25. Η ταφή νεκρών πριν από την Ανατολή του ηλίου απαγορεύεται και από την Ορθόδοξη, αλλά και από την Καθολική Εκκλησία.

²⁷⁵ Τζιμοπούλου, 1973, σ. 25, όπως επίσης και Επιστολή του Γάλλου Ανταποκριτού 1923, Φ. 27, σ. 5. Παράλληλα με τη νεκροψία, όπως περιγράφει η Τζιμοπούλου, οι Έλληνες αξιωματικοί "με απίστευτη ψυχραιμία και θάρρος, κατορθώσανε και καταγράψανε τὰ θύματα προτού θαρτούν". Τα καταγεγραμμένα θύματα ήταν τα εξής: 1)Κωνσταντίνος Αθανασίου, ετών 12 εκ Μ. Ασίας, 2)Χαράλαμπος Γ. Πρασίνης, ετών 14 εκ. Μ. Ασίας, 3)Κυριακούλα Ψηφτογιάννενα, ετών 65 εκ Μ. Ασίας, 4)Καραμπέτ Οτογιάν ετών 55 εκ Μ. Ασίας. 5)Θεόδωρος Φράγκος, ετών 60 εκ Μ. Ασίας, 6) Αικατερίνη Θ. Λεπιτίδη, ετών 50 εξ' Ικονίου, 7)Μαρία Γ. Λεπιτίδη, ετών 30 εξ' Ικονίου, 8)Θεοδοσία Δ. Τσακατζόγλου, ετών 45 εξ' Ικονίου, 9)Γιαννόφ Ναζαριάν, ετών 52 εξ' Ικονίου, 10) Καβάζ Σοκόγλου, ετών 12 εξ' Ικονίου, 11) Αγαθή (αγνώστου επιθέτου), ετών 50 εκ Πατρών (γκουβερνάντα της μικρής Μαρίκας Βρυώνη), ενώ τρεις μέρες ύστερας υπέκυψαν στα τραύματά τους οι 12) Χαράλαμπος Κ. Δασκαλόπουλος, ετών 15 εξ' Ικονίου, 13) Διαμάντω Κυρίλου, ετών 40 εκ Μ. Ασίας, 15)Μαρίκα, Γ. Βρυώνη, ετών 6 εκ Κερκύρας.

Βρυώνη, ο οποίος είχε χαθεί στη Μικρασιατική Εκστρατεία.²⁷⁶ Το παιδί, ενώ μπορούσε να σωθεί, καθώς μια οβίδα το τραυμάτισε την ώρα που έπαιζε δίπλα από το Φρούριο, στο Μποςκέτο, οι Ιταλοί δεν άφηναν την είσοδο γιατρών, με αποτέλεσμα το παιδί να ξεψυχήσει.²⁷⁷ Οι Ιταλοί, για να καλύψουν αυτή τους την απάνθρωπη και αμελή πράξη, δήλωναν ψευδώς ότι εκείνοι πλήρωσαν τα έξοδα της κηδείας της μικρούλας, τα ιατρικά έξοδα και τον τάφο της, ενώ προσέφεραν αποζημίωση στη μάνα του παιδιού, η οποία και αρνήθηκε να τη λάβει. Στις 4 Σεπτεμβρίου έλαβε χώρα η κηδεία του μικρού κοριτσιού, σύμβολο της ιταλικής καταπάτησης της εθνικής κυριαρχίας του νησιού, μετατράπηκε σύντομα σε παν-κερκυραϊκό αντι-ιταλικό συλλαλητήριο διαμαρτυρίας. Πάνω από 15.000 κερκυραίοι παρακολούθησαν τη κηδεία, πηγαινόντας αντίθετα στις ιταλικές διαταγές, οι οποίες είχαν επιβάλει απαγόρευση της κυκλοφορίας.²⁷⁸

Αμέσως μετά τη κατάληψη της Κέρκυρας, ο Ναύαρχος Σολάρι, κοινοποίησε μια προκήρυξη, η οποία απευθυνόταν στον λαό της Κέρκυρας και εξηγούσε τους λόγους, που οδήγησαν την Ιταλία στη κατάληψη του νησιού, ενώ χαρακτήριζε τη κατοχή ως *''χαρακτήριος προσκαιρού και ειρηνικού''* ²⁷⁹. Ο Μπελλίνι ανέλαβε τα καθήκοντα Νομάρχου, ενώ όρισε ως νέο Φρούραρχο της Πόλης τον Ταγματάρχη Morfone.²⁸⁰ Ακολούθως συνελήφθη ο διοικητής της Αστυνομίας Σπύρου όπως και περίπου πενήντα στρατιώτες και χωροφύλακες. Όπως αναφέρει και ο Κ. Ν Δαφνής στις προσωπικές του σημειώσεις η κατάληψη της Κέρκυρας από τους Ιταλούς υπήρξε μια σκληρή δοκιμασία για τους Έλληνες Χωροφύλακες *''και εις περίπτωσιν ὅμως αὐτήν ἀνεδείχθη τό ἀνώτερον πατριωτικόν φρόνημα τῶν ἀξιωματικ*

---

²⁷⁶Βεβαίωση Νομάρχη Κερκύρας Ευρωπαίου για τον θάνατο του Λοχαγού Γεράσιμου Βρυώνη και της κόρης του Μαρίας Βρυώνη, 1922, Φ. 26-2. Η Μαρία Βρυώνη κατέληξε από τα τραύματά της στις 4 Σεπτεμβρίου του 1923, ύστερα από τον βομβαρδισμό των Ιταλών, στις 1 Οκτωβρίου 1923. Αγάθος, 1924, σ. 130, καθώς επίσης και στο Τζιμοπούλου, 1973, σ. 25 και Γρηγοριάδης, 1976, σ. 47.

²⁷⁷ Τζιμοπούλου, 1973, σ. 51. Η Τζιμοπούλου αναφέρει ότι δύο είναι οι επικρατούσες εκδοχές για το θάνατο της μικρής. Η μία είναι ότι νόμιζαν πως το παιδί ήταν νεκρό και το φόρτωσαν μαζί με τα άλλα πτώματα στο κάρο, όταν κατά τύχη το αναγνώριζε ένας αξιωματικός από εκείνους που το έβλεπαν καθημερινά να μπαινοβγαίνει στο Φρούριο για το καθημερινό του περίπατο με τη συνοδεία της γκουβερνάντα του, ο οποίος το πήρε και το παρέδωσε αναισθητο στη μάνα του. Η δεύτερη εκδοχή είναι ότι η μάνα του το άρπαξε και προχώρουσε προς την έξοδο του Φρουρίου, την οποία είχαν καταλάβει οι Ιταλοί και παρά τα παρακαλετά της δεν την άφησαν να βγει έξω από το φρούριο και να ζητήσει τη βοήθεια γιατρού.

²⁷⁸Τηλεγράφημα Νομάρχη Πατρών Μαυριδίη, 121923, Φ. 27-5.

²⁷⁹ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 16.

²⁸⁰Αγάθος, 1924, σ 92.

ὄν καὶ ἀνδρῶν τῆς''²⁸¹. Τὴν ἴδια μέρα τῆς κατάληψης τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς , ο τότε διευθυντὴς τῆς Αστυνομίας Ι. Σπύρου, ἐκλήθη νὰ μεταβεῖ στὴ ναυαρχίδα τῆς Ἰταλικῆς Μοίρας, προκειμένου, ὅπως τοῦ εἶπαν, νὰ συνεννοηθεῖ με τὸν ναύαρχο Σολάρι γιὰ τὴν τήρηση τῆς τάξης τῆς πόλης. Μόλις ὅμως ἀνέβηκε στὴ ναυαρχίδα τοῦ δήλωσαν ὅτι ἦταν ὑπὸ κράτησι.²⁸² Ἀμέσως μετὰ τὴ σύλληψη τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Αστυνομίας διατάχθηκε ἡ ἐκκένωσι τοῦ Α΄ Αστυνομικοῦ τμήματος, καὶ ἀφοῦ ἐκκενώθηκε τὸ οἶκημα, οἱ αστυνομικοὶ στεγάσθησαν σὲ διάφορες ἰδιωτικὲς οἰκείες, διατηρῶντας συνεχῶς τὴ μεταξὺ τοὺς ἐπαφὴ καὶ λαμβάνοντας διαταγὰς ἀπὸ τὸν Ὑποδιευθυντὴ Τριανταφύλλου.²⁸³ Ὁ Ἰταλὸς Ναύαρχος Σολάρι πρότεινε στὴν αστυνομία νὰ ἀναλάβει ἐκ νέου τὰ καθήκοντά της. Ἡ πρότασι αὐτὴ ἀπερρίφθη κατηγορηματικὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας αστυνομικοὺς, καθὼς ὅπως ὑποστήριξαν *''σε καμία περίπτωση οἱ Ἕλληνες ἀστυνομικοὶ δε δεχόταν νὰ ὑπηρετήσουν με πολιτικὴ περιβολὴ καὶ ὑπὸ τὸν ἐλεγχὸ τῶν Ἰταλῶν αξιωματικῶν''*²⁸⁴. Στὴ συνέχεια ἀσκήθηκε πιέσι γιὰ τὴν ἀνάληψη καθηκόντων ἀπὸ τὴν αστυνομία ὑπὸ περιορισμοὺς, τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν ἔφερε κάποιο ἀποτέλεσμα.

Μόνο δώδεκα μέρες μετὰ τὴν κατάληψη, καὶ πιο συγκεκριμένα στὶς 11 Σεπτεμβρίου ἡ αστυνομία δέχθηκε νὰ ἐπανέλθει στὰ καθήκοντά της, ἀφοῦ προηγουμένως γίνονταν δεκτὲς ὅλες οἱ ἀπόψεις της. Τραγικὴ εἰρωνεία στὸ ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα πράγματα ποὺ ἡ Κερκυραϊκὴ Αστυνομία κλήθηκε νὰ ἀντιπαλέψει ἦταν ἡ κατάληψη τῶν Ἰταλῶν τὸ 1923, ἦταν ὅτι ὁ πρῶτος ποὺ ὑπέδειξε στὴν Ελλάδα τὴ σύστασι ἐνὸς ἐιδικοῦ σώματος, τὸ ὁποῖο θὰ ἀναλάμβανε τὴν αστυνομικὴ ἐξουσία στὶς πόλεις, ἐνῶ θὰ διέφερε ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ σῶμα στὴν οργάνωσι καὶ στὴ νοοτροπία, ἦταν ὁ Ἰταλὸς οργανωτὴς Garigliota τὸ 1911.²⁸⁵ Βέβαια, ἡ κυβέρνησι δε κατάφερε νὰ υλοποιήσει τὴν πρότασι τοῦ Ἰταλοῦ οργανωτὴ, καθὼς ετοιμαζόταν γιὰ τὴν εἰσοδὸ τῆς στους

---

²⁸¹ Ἀρχεῖο Δαφνὴ\Σημειώσεις τοῦ ἴδιου, Φ.249.

²⁸² Ἐκθεσι Αστυνομικοῦ Διευθυντὴ Κερκύρας Ι. Σπύρου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν 1923, Ἀθῆνα, Φ. 27- 5, σ. 4.

²⁸³ Στὸ ἴδιο, σ.4,

²⁸⁴ Ἀρχεῖο Δαφνὴ\Σημειώσεις τοῦ ἴδιου, Φ.249. Σύμφωνα με τὶς σημειώσεις τοῦ Δαφνὴ, ἡ Αστυνομία τῆς Κέρκυρας, κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἰταλικῆς Κατοχῆς ἡ αστυνομία τῆς πόλης, οὐδέποτε δὲν ἀπείχε ἀπὸ τὰ καθήκοντά της, ἐνῶ συνέχισε καὶ κατὰ τὶς ἡμέρες ποὺ δὲν εἶχε στέγη καὶ ἐμφανὴ ἀρμοδιότητα νὰ μεριμνᾷ γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν κατοικῶν. Πολλὲς κλοπὲς μάλιστα καὶ ἀδικήματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβαν χώρα κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς, ἐπεσημάνθησαν ἀμέσως καὶ οἱ δράστες συνελήφθησαν.

²⁸⁵ Ἀρχεῖο Δαφνὴ\Σημειώσεις τοῦ ἴδιου, Φ.249.

Βαλκανικούς Πολέμους. Αργότερα, μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, με το άρθρο 12 του Ν. 1370 του 1918, προέβλεψε την ίδρυση αστυνομικού σώματος και στη συνέχεια μετακάλεσε έναν Άγγλο οργανωτή, τον Σέρ Φέντερικ Χάλιντέν. Για την εγκατάσταση του νέου σώματος και της αστυνομικής σχολής δοκιμαστικά προεκρίθη, το νησί της Κέρκυρας, το οποίο ήταν και το πρώτο πανελλαδικά που απέκτησε αστυνομία.²⁸⁶ Μάλιστα, ο Υπομοίραρχος Διοικητής της Υποδιοίκησης της Τριχωνίας, σε εμπιστευτικό τηλεγράφημα προς Ταγματάρχη Διοικητή της Χωροφυλακής Αιτωλοκαρνανίας Δ. Σκιαδά, διατείνεται, πως όταν είχε διατελέσει ως διερμηνέας στην Ιταλική Οργανωτική Αποστολή αντιλήφθηκε ότι τα μέλη της Χωροφυλακής της Ιταλικής Οργανωτικής αποστολής είχαν θορυβηθεί όπου η Αγγλία θα αναλάμβανε την ίδρυση της αστυνομίας και της αστυνομικής σχολής στη Κέρκυρα εντός του Νέου Φρουρίου και είχε ακούσει μάλιστα, να συζητούν εντόνως ότι ανέλαβαν οι Άγγλοι αυτό το καθήκον, γιατί είχαν βλέψεις επί της νήσου Κέρκυρας λέγοντας σε ελληνική μετάφραση *“Οι Άγγλοι θέλουν νᾶ θέσουν πόδα ἐπί τῆς Κέρκυρας”*²⁸⁷. Στην επόμενη σελίδα του τηλεγραφήματος, θεωρεί ότι ο μόνος λόγος για να πυρπολήσουν και να καταστρέψουν ολοσχερώς την αστυνομική σχολή στο Νέο Φρούριο, κατά τη διάρκεια του βομβαρδισμού, έκρυβε τη δυσαρέσκεια των Ιταλών για την ύπαρξη των Άγγλων στο νησί της Κέρκυρας.²⁸⁸

---

²⁸⁶ Αρχείο Δαφνή\Σημειώσεις του ίδιου, Φ.249. Σύμφωνα με τον Δαφνή η επιλογή της Κέρκυρας για την εγκατάσταση του πρώτου Αστυνομικού Σώματος εν Ελλάδα δε πραγματοποιήθηκε μόνο για τις κτιριακές εγκαταστάσεις της, αλλά κυρίως λόγω της πολιτιστικής της παράδοσης, της πνευματικής καλλιέργειας των κατοίκων της και της ευρωπαϊκής επίδρασης, προσέφερε περισσότερο από κάθε άλλη πόλη στην Ελλάδα για την επιτυχή εφαρμογή του νεοσύστατου για τα ελληνικά δεδομένα θεσμού. Στη συνέχεια, και πριν την Ιταλική εισβολή το 1923, η αστυνομία της Κέρκυρας, η οποία είχε αναλάβει επίσημα καθήκοντα ήδη από το 1921, ως πρώτη δοκιμασία του νεοσύστατου αυτού σώματος ήταν το συλλαλητήριο διαμαρτυρίας των ελαιοπαραγωγών του νησιού, όταν 10.000 ελαιοπαραγωγοί κατέκλυσαν τη πόλη της Κέρκυρας απαιτώντας από την κυβέρνηση ικανοποιητική πώληση στη τιμή του λαδιού. Εκεί η αστυνομία είχε δείξει τις ικανότητές της, όταν παρά τα επεισόδια και τις συγκρούσεις η κατάσταση εξομαλύνθηκε γρήγορα χάρη στην επέμβαση της αστυνομίας, γι’ αυτό από τότε το αστυνομικό σώμα έχαιρε εμπιστοσύνης από τον κερκυραϊκό λαό.

²⁸⁷ Τηλεγράφημα από τον Υπομοίραρχο Διοικητή της Υποδιοίκησης της Τριχωνίας προς τον Ταγματάρχη Διοικητή της Χωροφυλακής Αιτωλοκαρνανίας Δ. Σκιαδά, 1923, Φ. 27-5.

²⁸⁸ Στο ίδιο, ό.π, σ. 2, καθώς επίσης και στο Αγάθος, 1924, σ. 82. Ο Αγάθος αναφέρει ότι από τον ιταλικό στόλο το αντιτορπιλικό *“Κόμης Ντε Καβούρ”* είναι αυτό που στόχευε στο Νέο Φρούριο, εκεί που στεγαζόταν, και οι Ιταλοί το γνώριζαν αυτό, η Αγγλική Οργανωτική Αποστολή της Αστυνομίας των Πόλεων, ενώ οι Ιταλικές δυνάμεις έριχναν ένσφαιρους κανονιοβολισμούς μόνο από απόσταση 500 μέτρων.

Ακολούθως, στις 2 Σεπτεμβρίου αποφασίστηκε από τη Ρώμη η αντικατάσταση του Μπελλίνι από τον ομοιόβαθμό του ναύαρχο Diego Simonetti ως επικεφαλής της διοίκησης του νησιού.²⁸⁹ Όλες οι κινήσεις εγκατάστασης των Ιταλών στο νησί έδειχναν πως είχαν βλέψεις μια μόνιμης κατοχής του νησιού. Την ίδια μέρα, σύμφωνα με τη μαρτυρία του ανταποκριτού της Γαλλικής εφημερίδας '*L' Illustration*' έφθασαν στη Κέρκυρα δύο Υπερωκεάνια υπερπλήρη με στρατεύματα και ένας τρομερός σωρός από εφόδια όλων των ειδών γέμισε τις αποβάθρες κοντά στο τελωνείο, ενώ ακόμα ένα πλοίο φορτωμένο με τσιμέντο και ανελήφθησαν έργα μόνιμου χαρακτήρος, ενώ ακόμα και ντόπιοι εργάτες προσελήφθησαν για να εργαστούν σε αυτά.²⁹⁰ Ακόμα, ο Λοχαγός Βελλιανίτης στη Σύρο σε τηλεγράφημά του προς το Γραφείο Τύπου της Επαναστάσεως στις 12 Σεπτεμβρίου αναφέρει ότι οι Ιταλοί συνεχίζουν να τοποθετούν τηλεφωνικά σύρματα.²⁹¹

Λίγες μέρες μετά τη κατάληψη της Κέρκυρας, έφθασαν στο νησί ο Υφυπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας και ο Γενικός Διοικητικός Επιθεωρητής από τη Ρώμη για να οργανώσουν το νέο διοικητικό σύστημα κατά τα Ιταλικά πρότυπα. Η Ιταλική σημαία είχε ανυψωθεί σε όλα τα δημόσια καταστήματα και στα φρούρια στα οποία είχαν εγκατασταθεί πλέον ισχυρές Ιταλικές στρατιωτικές δυνάμεις.²⁹² Στις 7 Σεπτεμβρίου έφθασαν λοιπόν στη Κέρκυρα μεγάλες προσωπικότητες από τη Ρώμη και συγκεκριμένα ο Υπουργός Ταχυδρομείων.²⁹³ Έτσι λοιπόν εγκατέστησαν στο νησί στο κτίριο της Νομαρχίας το Ιταλικό Κατοχικό Αρχηγείο (Commando Occupazione) και Ιταλικό Ταχυδρομείο (Poste Italiane)²⁹⁴. Πράγματι, ένα Ιταλικό Ταχυδρομείο άνοιξε στις 11 Σεπτεμβρίου του 1923 ενόψει της ιταλικής κατοχής του νησιού.²⁹⁵ Στις 20 Σεπτεμβρίου βγήκαν προς πώληση τα οχτώ πρώτα γραμματόσημα, τα οποία είχαν

---

²⁸⁹Αγάθος, 1924, σ. 104-105, καθώς και στο Παπαφλωράτος, 2004, σ 111.

²⁹⁰Επιστολή του Γαλλου Ανταποκριτού 1923, Φ. 27, σ. 12.

²⁹¹Τηλεγράφημα Λοχαγού Βελλιανίτη από τη Σύρο, προς το Γραφείο Τύπου Επαναστάσεως, 1923, Φ. 27-5.

²⁹²Τηλεγράφημα Λοχαγού Ι. Βελλιανίτη από τη Σύρο προς το Γραφείο Τύπου Επαναστάσεως, 1923, Φ. 27-5. Ο Λοχαγός Βελλιανίτης από τη Σύρο αναφέρει διάφορα νέα σχετικά με την ιταλική κατοχή, τα οποία μας πληροφορεί ότι τα έμαθε ύστερα από την επικοινωνία που είχε με το νησί στις 7 Σεπτεμβρίου του 1923.

²⁹³Επιστολή του Γαλλου Ανταποκριτού 1923, Φ. 27, σ. 12.

²⁹⁴Παπαφλωράτος, 2004, σ. 112 καθώς επίσης και Επιστολή του Γαλλου Ανταποκριτού 1923, Φ. 27, σ. 12. Μία από τις πρώτες κινήσεις των Ιταλών, όταν κατέλαβαν τη Κέρκυρα, ήταν η ανάρτηση επιγραφών στη γλώσσα τους σε όλα τα δημόσια κτίρια, ασχέτως αν οι κερκυραίοι μιλούσαν ή όχι την ιταλική.

²⁹⁵Τζιμπούλου, 1973, σ. 102-103.

εντυπωμένη τη μορφή του αρχηγού του ιταλικού κράτους, Μπενίτο Μουσολίνι, ενώ είχαν φτιαχτεί ειδικά για το νησί αφού πάνω σε αυτά υπήρχε στάμπα με το λογότυπο "Corfu" (βλ. το φωτογραφικό παράρτημα σ. 116) . Ακόμα εξέδωσαν αναμνηστικά γραμματόσημα με την επιγραφή "Κέρκυρα-Φιούμε"²⁹⁶. Το ιταλικό Ταχυδρομείο έμεινε ανοιχτό μόνο για τη διάρκεια δεκαπέντε ημερών, καθώς έκλεισε στο μεσημέρι της 26^{ης} Σεπτεμβρίου του 1923.

Την επιθυμία των Ιταλών να παραμείνουν μόνιμα στο νησί ως κατακτητές, καταδεικνύει το γεγονός, ότι ο Ιταλός διοικητής του νησιού είχε παραγγείλει εκατοντάδες γραμματόσημα, τα οποία εξέδωσε ειδικώς για τη Κέρκυρα, τα οποία μετά το πέρας της κατοχής πωλήθηκαν στο Ταχυδρομείο της Ρώμης.²⁹⁷ Ο Αγάθος έχει υποστηρίξει μάλιστα ότι ήρθε από τη Ρώμη ο Ιταλός Υπουργός Οικονομικών μαζί με ανώτερους διοικητικούς υπαλλήλους για να επιβλέψουν την οικονομική εγκατάσταση των Ιταλών στο νησί και να επιλύσουν το ζήτημα της παράλληλης κυκλοφορίας των δύο νομισμάτων.²⁹⁸ Όπως αναφέρει ο Νομάρχης Πατρών, στις 12 Σεπτεμβρίου 1923 στο τηλεγράφημά του προς το Γραφείο Τύπου της Επαναστάσεως, καθημερινά στο νησί της Κέρκυρας αποβιβάζονταν ιππικό, πολεμοφόδια, πυροβολικό και γέφυρες, πάντα θωρηκτά και τορπιλοβόλα παραμένουν στο λιμάνι, με στραμμένα τα πυροβόλα προς τη πόλη της Κέρκυρας, ενώ αναφέρει πως όλων η εντύπωση στη Κέρκυρα είναι ότι οι Ιταλοί ήθελαν να παραμείνουν μόνιμα στη Κέρκυρα.²⁹⁹

---

²⁹⁶ Τζιμοπούλου, 1973, σ. 101. Αγάθος, 1924, σ. 117.

²⁹⁷ Ροδάκης, Αθήνα 2004, σ. 12.

²⁹⁸ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 112, Αγάθος, 1924, σ. 118.

²⁹⁹ Τηλεγράφημα Νομάρχη Πατρών Μαυρίδη, 12 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-5.

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ.

III.1. Η Ελληνική Προσφυγή στη ΚτΕ για την Επίλυση του Επεισοδίου. Η Τελική Λύση από την Πρεσβευτική Διάσκεψη και η Αποχώρηση των Ιταλών από την Κέρκυρα.

Η Ελληνική κυβέρνηση προσέφυγε στην ΚτΕ για την επίλυση της Ελληνοϊταλικής Κρίσεως στις 31 Αυγούστου του 1923³⁰⁰. Ως αντιπρόσωπος της ελληνικής κυβέρνησης στη Γενεύη ορίστηκε ο Νικόλαος Πολίτης. Στην προσφυγή της η ελληνική μεριά εστίασε κυρίως στο ιταλικό τελεσίγραφο και στην ελληνική απάντηση, χωρίς να αναφερθεί καθόλου στα γεγονότα γύρω από τον βομβαρδισμό του νησιού³⁰¹. Η Ελληνική πλευρά επικαλέστηκε τα άρθρα 12 και 15 της Συνθήκης³⁰². Βασικό είναι να δούμε ποιες ήταν οι υποχρεώσεις της Ιταλίας σύμφωνα με τη συνθήκη που συμμετείχε ως μέλος της ΚτΕ. Σύμφωνα με το άρθρο 12 της Συμφωνίας, τα μέλη της ΚτΕ συμφωνούσαν ότι αν δημιουργούταν μεταξύ τους κάποιου είδους διένεξη, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε ρήξη \ πόλεμο, θα έπρεπε να υποβάλλουν το ζήτημα είτε σε κάποιο διαιτητή ή με κάποια δικαστική επίλυση³⁰³ ή να ερευνηθεί από το Συμβούλιο της ΚτΕ και σε καμία περίπτωση, οι χώρες να καταφεύγουν σε πόλεμο μέχρι και 3 μήνες ύστερα από την ανάθεση από τους διαιτητές ή από το Δικαστήριο ή από την αναφορά του Συμβουλίου. Ακόμα, σύμφωνα με το άρθρο 15, σε περίπτωση που προέκυπτε, οποιαδήποτε διένεξη μεταξύ των μελών της ΚτΕ, η οποία υπήρχε περίπτωση να οδηγήσει σε σύρραξη και για την οποία δεν έχει γίνει κάποια αίτηση για διαιτησία ή για δικαστική επίλυση, σύμφωνα με το άρθρο 13 της Συνθήκης, τα μέλη της ΚτΕ θα πρέπει να συμφωνήσουν ότι θα προωθήσουν το ζήτημα στο Συμβούλιο της ΚτΕ³⁰⁴.

Η Συνθήκη των Βερσαλλιών είχε καταστήσει το όργανο της ΚτΕ για την επίλυση ακριβώς τέτοιων ζητημάτων. Ωστόσο, ο Μουσολίνι, ήδη από τις πρώτες μέρες, που η ΚτΕ ανέλαβε την επίλυση του περιστατικού της Κέρκυρας, αρνούσαν να

---

³⁰⁰Wigmore, 1923, σ. 139, η Ελληνική κυβέρνηση κατέφυγε στο Συμβούλιο της ΚτΕ επίσημα το Σάββατο της 1^{ης} Σεπτεμβρίου. Δαφνής, 1971, σ. 78.

³⁰¹ Δολοφονία Μελών Ιταλικής Αντιπροσωπείας εν Κακαβιά, Φ. 26- 2, σ. 2 Επιστολή από το Προξενείο στο Λονδίνο προς τον Κ. Σ Γονατάν, Πρόεδρον του Υπουργικού Συμβουλίου, σ. 1.

³⁰² Barros, 1965, σ. 83.

³⁰³ Wigmore, σ. 137. Το 1921 ψηφίστηκε η δημιουργία του Διεθνούς Δικαστηρίου.

³⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 139.

αναγνωρίσει την ΚτΕ ως δικαστικό όργανο, με αποτέλεσμα να εξαπολύσει απειλές συνεχώς για έξοδο της χώρας του από το συγκεκριμένο θεσμό³⁰⁵. Η επίλυση του θέματος μέσω της ΚτΕ δε συνέφερε τους Ιταλούς, καθώς το πόρισμα που πιθανόν θα έβγαζε θα ήταν εναντίον της Ιταλίας. Ο Βομβαρδισμός της Κέρκυρας αντείκετο στο άρθρο 16 σύμφωνα με το οποίο αν κάποιο κράτος-μέλος της ΚτΕ προβεί σε πράξη πολεμική ενάντια σε άλλο κράτος – μέλος, θεωρείται αυτόματα ως πολεμική πράξη εναντίον όλων των μελών της ΚτΕ³⁰⁶. Ο Ιταλός αντιπρόσωπος στο Συμβούλιο της ΚτΕ, ο Σαλάντρα, αμφισβητούσε την αρμοδιότητα του Συμβουλίου για τη συγκεκριμένη υπόθεση, υποστήριξε ότι μόνο η Πρεσβευτική Διάσκεψη είχε το δικαίωμα αυτό και ανήγγειλε ότι την υπόθεση τη είχε κίολας αναλάβει. Τελικά ζήτησε αναβολή της συζήτησης μέχρι να δοθεί μία απάντηση από μέρους της Ελλάδας, ενώ η πρότασή του έγινε δεκτή από το Συμβούλιο της ΚτΕ.³⁰⁷ Η συζήτηση είχε αναβληθεί για τις 4 Σεπτεμβρίου, η κυβέρνηση είχε αναλάβει ήδη από τις 3 Σεπτεμβρίου στη Διάσκεψη για να αναλάβει αυτή την υπόθεση³⁰⁸.

Η Υπόθεση μεταβιβαζόταν δηλαδή μέσω της οδού της παραδοσιακής διπλωματίας, ενώ όλες οι Μεγάλες Δυνάμεις, ακόμα και η Ελλάδα, η οποία υπέφερε από την ιταλική επίθεση, ήταν ευχαριστημένη από την έκβαση αυτή, το ότι δηλαδή θα αποφάσιζαν για τη τύχη της οι Μεγάλες Δυνάμεις αποκλειστικά. Η Ελλάδα είχε εναποθέσει όλες της τις ελπίδες στο παραδοσιακό θεσμό της Πρεσβευτικής Διάσκεψης, ενώ καθησύχαζε παράλληλα τον κερκυραϊκό λαό ότι σύντομα θα απαλλαγεί από τους Ιταλούς. Στις 11 Σεπτεμβρίου του 1923 ο Υπουργός Στρατιωτικών έστειλε τηλεγράφημα προς το Ε΄ Σώμα Στρατού λέγοντας *''Διαβιβάστε άσφαλώς και υπό μεγίστην έχεμύθειαν προς έν Κερκόρα έλληνικάς Αρχάς ότι Κυ βέρνησις προέβη εις πάσας τάς σχετικάς ένεργείας ίνα τό ταχύτερον έκκενωθῆ Κέρκυρα. Στάσις Κερκυραϊκοῦ λαοῦ δέον νᾶ εἶναι ᾗμεμπτος και άξιοπρεπής προς στρατεύματα κατοχής και Ν΄ άποφεύγει ό λαός έπιμελῶς πᾶσαν προστριβήν''*³⁰⁹.

---

³⁰⁵Blatt 1988, σ. 236.

³⁰⁶ Αγάθος, 1924, σ. 137-138.

³⁰⁷ Barros, 1965, σ. 98.

³⁰⁸ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 92.

³⁰⁹Τηλεγράφημα από τον Υπουργό Στρατιωτικών προς το Ε΄ Σώμα Στρατού, 1923, Φ. 27-5.

Στις 31 Αυγούστου του 1923, και λίγες ώρες μετά τον Βομβαρδισμό της Κέρκυρας, οι πρεσβευτές της Γαλλίας, Αγγλίας και Ιταλίας στην Αθήνα διεβίβαζαν στην ελληνική κυβέρνηση μια ρηματική διακοίνωση της Πρεσβευτικής Διασκέψεως με αυστηρό περιεχόμενο, με την οποία, η Ελλάδα καλούταν να διενεργήσει αμέσως ανακρίσεις για την ανακάλυψη των ενόχων της δολοφονίας του Τελλίνι³¹⁰. Φυσικά, από τη στιγμή που η Ιταλία, ένα μεγάλο κράτος, είχε κινηθεί εναντίον ενός μικρού κράτους, όπως η Ελλάδα, το θέμα ξέφευγε πλέον από τα όρια μιας απλής δολοφονίας μελών μιας διεθνούς αποστολής, αλλά βάραινε ως πιθανή έκρηξη πολέμου.

Με τη συγκατάθεση της Γαλλίας και της Ιταλίας, καθώς και της Βρετανίας, το ζήτημα παρεπέμφθη στο όργανο της Πρεσβευτικής Διάσκεψης, η οποία είχε εγκαθιδρυθεί το 1919 για να διεκπεραιώνει τις υποθέσεις του Συνεδρίου Ειρήνης.³¹¹ Η Πρεσβευτική Διάσκεψη ήταν ένα διεθνές σώμα, η οποία ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο του 1919 από τον Κλεμανσώ, τον πρωθυπουργό της Γαλλίας και από τον Λούντ Τζώρτζ, τον πρωθυπουργό της Βρετανίας, ενώ το σώμα αυτό θα συγκροτούνταν αποκλειστικά από αντιπροσώπους-πρέσβεις των Μεγάλων Δυνάμεων, ενώ ήταν αναγνωρισμένη από την ΚτΕ, η οποία μπορούσε να της παραπέμψει όποιο ζήτημα επιθυμούσε³¹². Η Πρεσβευτική Διάσκεψη αποφάσισε τη καταβολή από τη μεριά της Ελλάδας των 50 εκατομμυρίων λιρετών, τα οποία είχε απαιτήσει η Ιταλία, ως αποζημίωση για τα μέλη της Ιταλικής Αντιπροσωπείας στο τελεσίγραφο, ενώ η Ιταλία υποχρεωνόταν να αποσύρει τα κατοχικά στρατεύματα από το νησί της Κέρκυρας³¹³. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για το περιστατικό της Κέρκυρας, η Γαλλία έκλεινε με το μέρος της Ιταλίας.³¹⁴ Από αλληλογραφία έχει σωθεί η στενή συνεννόηση μέσω αλληλογραφίας μεταξύ του Γάλλου πρωθυπουργού Raymond Poincare και του Gabriele Hanotaux, του υπουργού των Εξωτερικών, τον οποίο είχε θέση ως

---

³¹⁰ Δαφνής, 1971, σ. 79.

³¹¹ Barros, 1965, σ. 3, καθώς επίσης και στο Blatt 1988, σ. 235.

³¹² Γρηγοριάδης, 1976, σ. 82-82. Η Πρεσβευτική Διάσκεψη είχε την έδρα της στο Παρίσι. Πρόεδρος της ήταν ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας ή ο εκπρόσωπός του. Σύμφωνα με τον Γρηγοριάδη, η σύσταση της Πρεσβευτικής Διάσκεψης από τις Μεγάλες Δυνάμεις, στην ουσία ήταν *“ένα όργανο νομιμοφανούς ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας επί τρίτων”*, ενώ πραγματικά, την εγκατέστησαν οι Μ. Δυνάμεις με το πρόσχημα, ότι αν προέκυπτε ένα πρόβλημα, ήταν αδύνατο να το αναλάμβαναν τα 40 μέλη της ΚτΕ, γι’ αυτό και συγκροτήθηκε από αντιπροσώπους μόνο των μεγάλων δυνάμεων.

³¹³ Δαφνής, 1971, σ. 80.

³¹⁴ Blatt 1988, σ. 236.

αντιπρόσωπο κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για το Περιστατικό της Κέρκυρας στο συμβούλιο της ΚτΕ.³¹⁵

Στις 8 Σεπτεμβρίου η Πρεσβευτική Διάσκεψη εξέδωσε την απόφασή της με την οποία η Ελλάδα ήταν υποχρεωμένη να δεχθεί και να υλοποιήσει όλους τους όρους του ιταλικού τηλεσιγράφου³¹⁶. Βέβαια, είχε διαρρεύσει, ως φαίνεται ήδη από την προηγούμενη μέρα όταν η Πρεσβεία στο Παρίσι έσπευσε να ενημερώσει το Υπουργείο Εξωτερικών γράφοντας με ένα τηλεγράφημα, το οποίο είχε την ένδειξη *''απολύτως έπειγον''*: *''Έκ Πρακτορείου Βορδὸ μανθάνομεν ὅτι αὔριον Παρασκευὴν ἡ Πρεσβευτικὴ Συνδιάσκεψις θα συστήσῃ ἀνακριτικὴν ἐπιτροπὴν συμφώνως προτάσει ἑλληνικῆς κυβερνήσεως''*³¹⁷. Επίσης, ἔως τις 27 Σεπτέμβρη ἔπρεπε να ἔχουν περατωθεῖ οἱ ἑλληνικὲς ἀνακρίσεις και να ἔχουν ἀνευρεθεῖ οἱ ἐνοχοί. Ἡ Ελλάδα δε μπορούσε να κάνει κάτι ἄλλο, ἀπὸ τὴ στιγμή που δεν εἶχε τὴ δύναμη να ἀντιταχθεῖ σε ἕνα μεγάλο κράτος ὅπως τὸ ἰταλικό, ὁπότε ἡ ἑλληνικὴ γνώμη ἐκλινε πρὸς τὴν ἀποδοχὴ τῆς διακοίνωσης τῆς Πρεσβευτικῆς Διασκέψεως. Χαρακτηριστικό εἶναι τὸ τηλεγράφημα τὸ ὁποῖο ἔστειλε ὁ Ρωμάνος στις 8 Σεπτεμβρίου τοῦ 1923 πρὸς τὸ Παρίσι, ὅπου ἔλεγε *''Παρακαλῶ ἄμα ὡς ληφθῆ ἀπόφασις ἐπὶ τῆς Ἀνακοινώσεως ἀντιπροσώπων τριῶν Δυνάμεων νᾶ μοι τηλεγραφηθῆ ἐπειγόντως. Συνιστῶ καὶ πάλιν πλήρην καὶ ἄμεσον ἀποδοχὴν ὄρων Πρεσβευτικῆς Συνδιασκέψεως. Ἀνεκοινώθη Λουδῖνον, Γενεῶν''*³¹⁸. Ὁ Μουσσολίνι μάλιστα εἶχε δηλώσει στὴ γαλλικὴ εφημερίδα Ματέν ὅτι *''Ἡ Ἑλλάς πρέπει νᾶ ἀνεύρει τοὺς ἐνόχους μέχρι τις 27 Σεπτεμβρίου, διότι ἐν ἀντιθέτῳ περιπτώσει ἡ Ἰταλία δε θα θεωρήσει εἰσαπὴν ἱκανοποιημένην καὶ δε θα ἐκκενώσῃ τὴν Κέρκυραν''*³¹⁹.

Στις 17 Σεπτεμβρίου ἡ Πρεσβευτικὴ Διάσκεψη εξέδωσε νέα ἀπόφαση και στις 18 ἐγένε ἡ ἀπονομὴ τῶν τιμῶν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ στόλο πρὸς τὶς σημαίες τοῦ ναυτικοῦ τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἀγγλίας και τῆς Γαλλίας στὸ Φάληρο, ὅπως ὀρίζε ὁ τρίτος ὅρος τοῦ ἰταλικοῦ τηλεσιγράφου, ὁ ὁποῖος ἦταν και ὁ πιο ἐπονείδιστος γιὰ τὴν ἐθνικὴ υπερηφάνεια τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης³²⁰. Τὸ γεγονός

³¹⁵ Παπαφλωράτος, 2004, σ. 124, καθὼς ἐπίσης και στὸ Barros, 1965, σ. 116.

³¹⁶ Ἀγάθος, 1924, σ. 139-140, καθὼς ἐπίσης και στὸ Δαφνῆς, 1955, σ. 79 και Παπαφλωράτος, 2004, σ. 66.

³¹⁷ Τηλεγράφημα ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Πρεσβεία πρὸς τὸ Υπουργεῖον Εξωτερικῶν στις 7 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 29-3.

³¹⁸ Τηλεγράφημα Ρωμάνου πρὸς Παρίσι, 8 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 29-3.

³¹⁹ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 96, ὅπως ἐπίσης και στὸ Ἀγάθος, 1924, σ. 138.

³²⁰ Barros, 1965, σ. 256, καθὼς ἐπίσης Γρηγοριάδης, 1976, σ. 100. Γιὰ τὴν ἀπόδοση τιμῶν στὸν Ἰταλικό, Ἀγγλικό, Γαλλικό στόλο εἶχαν καταπλεῦσει ἐκεῖνο τὸ πρωινὸ τῆς 18^{ης} Σεπτεμβρίου μὴ μοῖρα τοῦ

που καταδεικνύει το πόσο είχε λαβωθεί η εθνική υπερηφάνεια του ελληνικού λαού φαίνεται από την αντίδρασή του κατά τη διάρκεια της τελετής στο Φάληρο. Όλοι βρισκόντουσαν κλεισμένοι στα σπίτια τους, ενώ τα καταστήματα της περιοχής παρέμειναν κλειστά και οι δρόμοι και η παραλία του Φαλήρου ήταν εντελώς άδειοι³²¹. Η απονομή των τιμών έγινε με εικοσιένα κανονιοβολισμούς των ελληνικών πλοίων ενώ οι σημαίες των ξένων πολεμικών πλοίων ήταν μεσίστιες. Ακόμα, την ίδια μέρα, εκπληρώθηκε και ο άλλος όρος του ιταλικού τελεσίγραφου, τη μετάβαση του διοικητή του Α΄ Σώματος Στρατού Αθηνών για να πραγματοποιήσει επίσημη επίσκεψη στις πρεσβείες της Ιταλίας, της Αγγλίας και της Γαλλίας και να εκφράσει τη λύπη του εκ μέρους του ελληνικού στρατού για τη Δολοφονία του Στρατηγού Τελλίνι και των υπολοίπων μελών της Ιταλικής Επιτροπής.³²² Στις 19 Σεπτεμβρίου τελέσθη μνημόσυνο για τα θύματα της Κακαβιάς στον Καθολικό ναό της Αθήνας. Στο μνημόσυνο παρευρέθησαν, όπως όριζε και το τελεσίγραφο άλλωστε, όλα τα μέλη της ελληνικής κυβερνήσεως.³²³

Η Ιταλία και η Αλβανία προσπαθούσαν με κάθε δυνατό τρόπο να αποδειχθεί ότι η Ελλάδα ήταν υπεύθυνη για το φόνο της Ιταλικής Αντιπροσωπείας και μάλιστα με προσκόμιση ψευδών στοιχείων ή και ψευδομαρτύρων³²⁴. Η Ελληνική Κυβέρνηση για να διαψεύσει αυτές τις κινήσεις εξέδωσε στις 14 Σεπτεμβρίου το εξής ανακοινωθέν: *“Εξ’ άφορμής έπαναλήψεως διαφόρων κακοβούλων διαδόσεων είς τό έξωτερικόν, περί άνοχης είς τό έγκλημα τής Κακαβιάς τοῦ αντιπροσώπου τής Ελλάδος Αντισυνταγματάρχου Μπότσαρη και περί δήθεν συλλήψεως αυτού, ώς και άλλων περί βιαίων έπεισοδίων λαβόντων χώραν μετα ξύ τοῦ δολοφονηθέντος στρατηγοῦ Τελλίνι και τοῦ έν λόγω αντισυνταγματάρχου, ευρυσκόμει*

ιταλικού στόλου που την συγκροτούσαν δύο θωρηκτά, με συνοδεία καταδρομικών και αντιτορπιλικών, ένα αγγλικό καταδρομικό, και το γαλλικό θωρηκτό “*Βαλντέκ Ρουσσώ*”. Από το ελληνικό ναυτικό βρίσκονταν τα θωρηκτά “*Κιλκίς*” και “*Αβέρωφ*” και τα αντιτορπιλικά “*Ασπίς*”, “*Νίκη*” και “*Βέλος*”.

³²¹ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 100.

³²² Barros, 1965, σ. 258-259.

³²³ Δαφνής, 1955, σ. 81, καθώς επίσης και Lasturel, 1925, σ. 78.

³²⁴ Barros, 1965, σ. 258, όπως επίσης και στο Γρηγοριάδης, 1976, σ. 103. Ενώ περίμεναν την άφιξη της Ανακριτικής Επιτροπής, παρουσίασαν κάποιο ένοπλο άτομο που φορούσε στολή ένοπλου στρατιώτη και κατείχε όπλο μάνλιχερ του ελληνικού στρατού. Υποτίθεται ότι υπηρετούσε σε μία ελληνική στρατιωτική μονάδα και είχε λιποταχτήσει, ενώ στη πραγματικότητα κανένας Έλληνας στρατιώτης δεν είχε λιποταχτήσει εκείνες τις ημέρες, ούτε ο άνθρωπος αυτός είχε καμία σχέση με τον ελληνικό στρατό. Πιθανότατα ήταν ψευδομάρτυρας. Ακόμα στο Τηλεγράφημα Εισαγγελέα, Φ. 29-2, σ. 2. Ακόμα, κάλυκες μάνλιχερ και μάουζερ ήταν αυτές που βρέθηκαν στον τόπο του εγκλήματος, άρα τέτοιο όπλο πρέπει να κρατούσαν και οι δράστες του φονικού.

α υπόχρεοι νᾶ διαφεύσωμεν ἅπαξ διὰ παντός καὶ διὰ τοῦ κατηγορηματικότερου τρόπου πάσας τὰς φήμας ταύτας. Αὗται προφανῶς τίθενται εἰς κυκλοφορίαν πρὸς ἐπιδίωξιν ἀπωτέρου σκοποῦ δυσφημήσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς, τὸν ὁποῖον ἐξακολουθεῖ ἡ κυβέρνησις περιβάλλουσα δι' ἀμερίστου ἐμπιστοσύνης' ³²⁵.

Ανάμεσα στους ὁρους της Πρεσβευτικής Διάσκεψης προς την Ελλάδα ἦταν η Σύσταση μιας Διεθνούς Ανακριτικής Επιτροπῆς ἀπὸ αντιπροσώπους της Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἰαπωνίας, με πρόεδρο τὸν Ἰάπωνά ἀντιπρόσωπο, ἡ οποία θα πραγματοποιοῦσε τὸν ἐλεγχὸ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀνακρίσεων πρὸς τὴν εὕρεση τῶν ἐνόχων ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ κυβέρνηση. ³²⁶ Οἱ ἀνακρίσεις ἐπρεπε, ὅπως εἶδαμε καὶ παραπάνω, νὰ ἔχουν τερματιστεῖ μέχρι τῆς 27 Σεπτεμβρίου. Τὴν εἰδικὴ ἀνακριτικὴ Επιτροπὴ ἀποτελοῦσαν: ὁ Πρόεδρος Ἰάπωνας Συναγματοάρχης Σιμπούγια, ὁ Γάλλος Συναγματοάρχης Λακόμπ, ὁ Ἀγγλὸς Συναγματοάρχης Χάρενς καὶ ὁ Ἰταλὸς Συναγματοάρχης Μπῶ, ἐνῶ ὡς ἀντιπρόσωποι παρατηρητῆς τῆς ἐλληνικῆς μεριᾶς ὀρίστηκαν ὁ πρεσβευτὴς Δενδραμῆς καὶ ὁ διπλωματικὸς υπάλληλος Μόστρας. ³²⁷ Ἡ Ἀνακριτικὴ Επιτροπὴ ἐφθάσε εἰς τὸ ἀμφιλεγόμενον ἠπειρωτικὸ ἔδαφος στῆς 17 Σεπτεμβρίου τοῦ 1923. ³²⁸

Ἡ υποδοχὴ τῆς πραγματοποιηθῆκε ἀπὸ πολλὰ μέλη τῆς Διεθνούς Επιτροπῆς χαράξεως συνόρων, ἀλλὰ καὶ τέσσερις Ἀλβανοὶ Βουλευτῆς, ποὺ ἐπέδωσαν στὸν Ἰάπωνά πρόεδρο μιὰ ἐκθεση γιὰ τῆς ἀνακρίσεις ποὺ διεξήγαγε ὡς τότε ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση. ³²⁹ Ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὸ Δυρράχιο, Κοκοτάκης, τηλεγράφησε στὴν Ἀθῆνα γιὰ νὰ εἰδοποιήσῃ γιὰ τὴν ἀφίξη τῶν μελῶν τῆς Διεθνούς Ἀνακριτικῆς Επιτροπῆς λέγοντας: *''Διεθνῆς Ἀνακριτικὴ ἀφίκετο σήμερον πρωΐας Ἀγίους Σαράντα συναντηθεῖσα μετὰ Διεθνoῦς Ἐπιτροπῆς διαχαράξεως συνόρων, ἀνεχώρησε δε ἀμέσως δι' Ἰωάννινα. Ἀλβανικὴ κυβέρνησις δι' ἐπιτροπῆς 4 βουλευτῶν ἐπέδωκεν Ἐπιτροπὴ μακροσκελῆ*

³²⁵ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 102.

³²⁶ Δαφνῆς, 1955, σ. 81.

³²⁷ Ἀναφορὰ τῆς Διεθνούς Ἀνακριτικῆς Επιτροπῆς, 30 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 29-4, ὅπως ἐπίσης καὶ Κατάλογος Μελῶν Επιτροπῆς Διεθνούς Ἐλέγχου, Ἰαπωνικὴ ἀποστολὴ, Φ. 27-2 : Πρόεδρος: Σιμπούγια (ἢ Χιμπούγια ὅπως ἀναφέρεται στὸ συγκεκριμένο κατάλογο τῶν Ἀρχείων τοῦ Υπουργείου Ἐξωτερικῶν) Μ. Τιρφῶ, γραμματέας. Δίς Τσιάνι δαχτυλογράφος. Ἡ Βρετανικὴ ἀποστολὴ ἀπαρτίζονταν ἀπὸ τὸν Ταγματάρχη Χάρινγκ καὶ τὸν κ. Χῶλ ὡς διερμηνεῖα. Ἡ Γαλλικὴ ἀποτελοῦταν ἀπὸ Ἀντισυναγματοάρχην Λακόμπ, ἀπὸ τὸν Λοχαγὸ Λιμπεράνι, ὁ ὁποῖος ἐκτελοῦσε ὑποχρεώσεις Γραμματέως καὶ ἀπὸ τὸν Η. Ντιντιέ ὡς διερμηνεῖα. Ἡ Ἰταλικὴ τέλος, Συναγματοάρχης Μπῶ, Μοντιέγκα ὡς Γραμματεὺς, Λιβεράνι ὡς Διερμηνεῖα Ἑλληνικῆς, Καρμπονερα, ὡς διερμηνεῖα ἀλβανικῆς.

³²⁸ Ἐπιστολὴ τοῦ Γαλλοῦ Ἀνταποκριτοῦ τῆς Ἐφημερίδας, 1923, Φ. 27, σ. 13.

³²⁹ Στὸ ἴδιο, ὁ.π., σ. 13.

*ἔκθεσιν ἀνακρίσεων, ἃς ἐνήργησε διὰ τῆ δολοφονίαν προσπαθοῦσα ἀποδώσῃ διάπραξιν ἐγκλήματος εἰς Ἑλληνας. (...) Πρεσβευτὴς Ἀγγλίας μοι ἀνέγνωσεν ἐμπιστευτικῶς ἔγγραφον ἐκθέσεως ταύτης, ἀρνηθεῖς νᾶ μοι ἐπιτρέψῃ καὶ λάβω ἀντίγραφον'*³³⁰.

Ἡ Ανακριτικὴ Επιτροπὴ ἀρχισε τις ἐργασίες της στις 7 το ἀπόγευμα στις 18 Σεπτεμβρίου. Το Πρωὶ της ἴδιας ἡμέρας εἶχε πραγματοποιηθεῖ ἐπιμνημόσυνη δέηση στὴν Μητρόπολη τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου καὶ παρέστησαν τὰ μέλη της Ανακριτικῆς Επιτροπῆς³³¹. Τις πέντε σορούς τῶν νεκρῶν Ἰταλῶν, οἱ ὁποῖες ὡς τότε βρισκόνταν στὴ Ζωσιμαῖα Σχολή, θὰ μεταφέρονταν στὴ Πρέβεζα ὅπου καὶ θὰ τις παραλάμβανε ἓνα ἰταλικὸ πολεμικὸ πλοῖο. Στις 18 Σεπτέμβρη τοῦ 1923 ἐστάλη ἓνα τηλεγράφημα 'Ἀπολύτου Προτεραιότητος' ἀπὸ τὴ Γενικὴ Διοίκηση Ἰωαννίνων πρὸς τὸν Ε. Α. Λιούμπο στὴν Ἀθήνα. Αὐτὸ το τηλεγράφημα ἐνημέρωνε τὸ ἰταλικὸ προξενεῖο στὴν Ἀθήνα ὅτι, ὕστερα ἀπὸ συνεννόηση με τὴν ἰταλικὴ πρεσβεῖα Ἰωαννίνων, τὸ πτώμα τοῦ Βορειοηπειρώτη διερμηνέα θὰ παραμείνει στὴ Πρέβεζα, γιὰ νὰ τοῦ ἀποδοθοῦν ὅλες οἱ τιμές που εἶχαν κανονιστεῖ, ἐνῶ δε θὰ ἀκολουθοῦσε τὰ υπόλοιπα σῶματα πίσω στὴν Ἰταλία.³³² Ἡ Πρῶτη ἐντύπωση τῆς Ανακριτικῆς Επιτροπῆς, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐξέταση τοῦ Μπότσαρη, ἦταν ὅτι οὔτε ἐκεῖνος, ἀλλὰ οὔτε καὶ καμία ἐλληνικὴ υπηρεσία εἶχαν καμία σχέση με τὸ φονικὸ τῶν μελῶν τῆς Επιτροπῆς. Στις 20 Σεπτεμβρίου, πραγματοποιήθηκε στὸ Ζέπι ἀναπαράσταση τοῦ ἐγκλήματος, τὴν ὁποία παρακολούθησε ἡ Επιτροπὴ καὶ κατόπιν πῆγε στὸ φυλάκιο τῆς Κακαβιάς.

Στις 21 Σεπτεμβρίου ὁ Δενδραμῆς ἔλαβε ἓνα τηλεγράφημα ἀπὸ τὸν Κώτσο Μέμο ὅτι ἠθέλε νὰ τὸν δεῖ καὶ μάλιστα τοῦ εἶπε ὅτι ἠθέλε νὰ ἔρθει σὲ ἐπαφὴ με τὴν Ανακριτικὴ Επιτροπὴ γιὰ νὰ ἀποκαλύψει τοὺς δολοφόνους τῆς ἰταλικῆς ἀντιπροσωπείας. Στις 24 Σεπτεμβρίου παρουσιάστηκε ἐνώπιον τῆς Επιτροπῆς ἓνας γιγαντόσωμος κουρελοντυμένος γενειοφόρος, μαζί με τὴ συνοδεία τοῦ Δενδραμῆ.³³³ Ἦταν ὁ Κώτσο Μέμος, διάσημος λήσταρχος, ὁ ὁποῖος δρούσε στὴν Ἡπειρο, στὴν ἀλβανικὴ ἀλλὰ καὶ στὴν ἐλληνικὴ πλευρὰ, ἐνῶ μαζί τοῦ παρουσιάστηκε καὶ ἓνας λιποτάχτης Ἀλβανὸς χωροφύλακας, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου ἦταν Ἀμπετίν Χάιρο. Ὁ

---

³³⁰ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 104.

³³¹ Γρηγοριάδης, 1976 σ. 106.

³³² Τηλεγράφημα ἀπὸ τὴ Γενικὴ Διοίκηση Ἰωαννίνων πρὸς Ε. Α. Λιούμπο, 18 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-2.

Μέμος ισχυρίστηκε στην κατάθεσή του προς την Ανακριτική Επιτροπή πως *''λίγες μέρες πριν τη δολοφονία των Ιταλών βρισκόμουν κρατούμενος στις φυλάκες Αργυροκάστρου. Τότε με καλέσαν ο διευθυντής της αστυνομίας Αργυροκάστρου ταγματάρχης Λαμπανίτσα και ο λοχαγός Δημήτρης Μπέλιας και μου προτείνουν να δολοφονήσω τον Τελλίνι με αντάλλαγμα την άπελευθέρωση μου και μιὰ σημαντική άμοιβή. Έγώ προσποιήθηκα πως δέχομαι. Μου είπαν τότε αυτοί ''θα κάνης δήθεν πως απέδρασες από τη φυλακή''. Και πραγματικά, την ίδια νύχτα ο χωροφύλακας Αμπεντίν Χάιρο με παρέλαβε με τρόπο και με έβγαλε από τό Αργυρόκαστρο. Έγώ όμως, αντί να οργανώσω τη δολοφονία, ήλθα στο Ελληνικό και κρυβόμουν μαζί με τον Χάιρο που θέλησε να λιποταχτήσει και να γίνει ληστής''*³³⁴.

Η Επιτροπή τότε έσπευσε στο Αργυρόκαστρο για να προχωρήσει στην ανάκριση του ταγματάρχη Λαμπανίτσα. Φυσικά ο ίδιος αρνήθηκε τα πάντα σχετικά με την απόφαση. Η Επιτροπή γύρισε στα Ιωάννινα και έστειλε αμέσως νέα τηλεγραφική έκθεση στην Πρεσβευτική Διάσκεψη, αναφέροντας τις καταθέσεις του Μέμου και του Χάιρο, σαν συμπλήρωμα της προηγούμενης εκθέσεως. Η Πρεσβευτική Διάσκεψη έσπευσε στο να εκδικάσει μια τελεσίδικη και καταδικαστική απόφαση για την Ελλάδα, προτού ολοκληρωθούν οι έρευνες, ενώ όπως φαίνεται δεν υπήρχε ιδιαίτερη επικοινωνία με την Ανακριτική Επιτροπή καθ' όλη τη διάρκεια της διεξαγωγής των ανακρίσεων. Νέα στοιχεία έβλεπαν το φως και ύστερα από τις 27 Σεπτεμβρίου που ήταν η καταληκτική μέρα των ερευνών, όμως η υπόθεση έπρεπε να σταματήσει εδώ. Για παράδειγμα, οι κεντρικές αρχές των Ιωαννίνων ενημέρωναν ακόμα και ύστερα από την απόφαση της Πρεσβευτικής Διάσκεψης συνεχώς με νέα στοιχεία, τα οποία δε χρησιμοποιήθηκαν καθόλου από τα διεθνή όργανα προς την ανεύρεση της αλήθειας. Χαρακτηριστικό είναι ένα τηλεγράφημα του Φλωριά από τα Ιωάννινα προς τον Πρωθυπουργό, το Υπουργείο Εξωτερικών, Στρατιωτικών και Εσωτερικών στις 4 Οκτωβρίου του 1923. Σε αυτό το τηλεγράφημα ο Φλωριάς αναφέρει τρανταχτή ομολογία, η οποία ίσως και να οδηγούσε σε κάποιο ασφαλέστερο συμπέρασμα. Ο Φλωριάς αναφέρει *''Αναφέρω ύμιν ότι μάρτυς έμπιστος φίλος του Μέμου,*

---

³³⁴Τηλεγράφημα του Φλωριά από τα Ιωάννινα (Δυρράχιο) προς τον Πρωθυπουργό, το Υπουργείο Εξωτερικών, το Υπουργείο Στρατιωτικών, το Υπουργείο Εσωτερικών, 1923, Φ. 29-2. Όπως επίσης και στο Γρηγοριάδης, 1976, σ. 112-113. Ο Αμπεντίν-Χάιρο επιβεβαίωσε τη κατάθεση του Κώτσου Μέμου λέγοντας: *''Εμένα με φώναξε ο Λαμπανίτσα και μου είπε να κάνω να απόδραση ο Κώτσο Μέμος από τη φυλακή. Κατόπιν όμως τον ακολούθησα. Με τη ληστεία βγάζει κανείς πιο πολλά. Αλλά δε θέλαμε μεγάλα μπλεξίματα και γι' αυτό δεν πήγαμε να σκοτώσουμε τους Ιταλούς''*.

προσελθών σήμερον ἐξ' Αλβανίας καί ἐξετασθεῖς παρά ἀνακριτοῦ ἐβεβαίωσε ὅτι πραγματικῶν ὁ Μέμος ἐκλήθη παρά Λεπενίτσα εἰς Ἀργυροκάστρον. Τis μετέβη εἰς Ἀργυροκάστρον παρέμεινεν εἰς οἰκίαν φίλου Λεπενίτσα Μουχαμέ Καραγκιόζη, ὅπου Λεπενίτσας συνέστησε Μέμον καί ἐπρότεινεν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐγκλήματος''³³⁵. Ἡ Πρεσβευτικὴ Διάσκεψη εἶχε καταλήξει πῶς ἡ Ἰταλία ἐπρεπε νὰ εγκαταλείψει τὴν Κέρκυρα στὶς 27 Σεπτεμβρίου, ἀκόμα καὶ ἀν οἱ ἐνόχοι τοῦ ἐγκλήματος δὲν εἶχαν βρεθεῖ ὡς τότε. Ἡ Ελλάδα ὅμως, φυσικὰ θὰ καταδικαζόταν μέσω τῆς καταβολῆς τῶν πενήντα εκατομμυρίων λιρετῶν ἐνὸς ταυτόχρονα ἀναγνώριζε στὴν ἰταλικὴ κυβέρνησι τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ πρόσθετη ἀποζημίωσι '' γὰ τὶς δαπάνες τῆς κατοχῆς τῆς Κερκύρας''³³⁶. Ἡ Ελλάδα καταδικαζόταν γιὰ τὴν '' ἐδείξε ὀλιγωρία'' στὴν ἀνάκρισι καὶ στὴν ἀναζήτησι τῶν ἐνόχων, ἐνὸς ἡ Ελλάδα δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προσφύγῃ στὸ Διεθνὲς Δικαστήριον στὴ Χάγη, καθὼς ἡ Πρεσβευτικὴ Διάσκεψη μὲ τὴν ἀπόφασίν της ἐκλείνε τὸν φάκελον τοῦ ζητήματος τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ Ἐπεισοδίου.

Στὶς 21 Σεπτεμβρίου τοῦ 1923 οἱ Ἰταλοὶ ἀποχώρησαν πρῶτα ἀπὸ τοὺς Παξοὺς, ἐνὸς ἀναμενόταν καὶ ἡ ἐκκένωσι τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὰ ἰταλικά στρατεύματα. Στὴ Κέρκυρα ἀπὸ τὴν ἄλλη, μερὲς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἀνακοίνωσι τῶν ἰταλικῶν ἀρχῶν γιὰ τὴν ἐκκένωσι τῆς Κερκύρας ἐπικρατοῦσε κλίμα ἀγωνίας ἀπὸ μέρος τῶν Κερκυραίων κατοίκων, ἐνὸς ἀναταραχὴ ἐπικρατοῦσε στὰ ἰταλικά στρατεύματα. Ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν εἶχε ἀνακοινώσῃ ἐπίσημα πρὶν ἀπὸ τὶς 15 Σεπτεμβρίου τὸν χρόνον ἐκκενώσεως τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ Ἰταλοὶ συνέχιζαν νὰ οχυρώνουν τὸ νησί.³³⁷ Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ ἀνταποκριτοῦ τῆς γαλλικῆς ἐφημερίδας ''L' Illustration'', Ludovic Naudeau, σὲ μίαν ἐκθεσιν τοῦ γιὰ τὰ γεγονότα στὴ Κέρκυρα στὶς 29 Σεπτεμβρίου τοῦ 1923.³³⁸ Αὐτὸς ἀναφέρει ὅτι οἱ προθέσεις τῶν Ἰταλῶν γιὰ ἀποχώρησι φάνηκαν ν' ἀλλάζον ἐνὸς ὑποστηρίζει πῶς '' κάποια ἐγνοία φάνηκε σιωπηλὰ στὰ πρόσωπα πολλῶν ἀτόμων'', ἐνὸς ἐνδειξὴ τῆς ἐπικείμενης ἀποχώρησός των, τοῦ φάνηκε ὅτι ἀπὸ αὐτὴ τὴν μέρα καὶ ὕστερα σχεδὸν δὲν ὑπῆρχε κανένας δημοσιογράφος στὸ νησί, ἐνὸς ὅπως ἀνέφερε παραπάνω κατὰ τὶς πρῶτες μερὲς

³³⁵ Τηλεγράφημα τοῦ Φλωριά ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα (Δυρράχιο) πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν, τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν, τὸ Ὑπουργεῖον Ἐσωτερικῶν, 1923, Φ. 29-2.

³³⁶ Γρηγοριάδης, 1976, σ. 113.

³³⁷ Τζιμοπούλου, 1973, σ. 101. Ἢδη ἀπὸ τὶς 7 Σεπτεμβρίου εἶχε βγάλῃ ἀπόφασιν ἡ Πρεσβευτικὴ Διάσκεψη, ὅπως ἐπίσης καὶ Ἀγάθος, 1924, σ. 139.

³³⁸ Ἐπιστολὴ τοῦ Γάλλου Ἀνταποκριτοῦ στὴν Κέρκυρα, 1923, Φ. 249, σ. 12.

κατοχής οι Ιταλοί δρούσαν ως σαν να επρόκειτο για κάτι μόνιμο. Ακόμα, σύμφωνα με τη μαρτυρία του, στις 12 Σεπτεμβρίου έφθασε μια διαταγή από τη Ρώμη, η οποία διέταζε τις Ιταλικές αρχές να διακόψουν κάθε έργο στη Κέρκυρα, ενώ απολύθηκαν όλοι οι κερκυραίοι εργάτες, οι οποίοι είχαν επιστρατευθεί για τη δημιουργία ενός σταθμού ασύρματου τηλεγράφου.³³⁹ Ακόμα μαρτυρείται στην ίδια επιστολή ότι ο ανταποκριτής γύρω στις 15 Σεπτεμβρίου, όπως αναφέρει: *''έβλεπα με τὰ ἴδια μου τὰ μάτια στρατιώτες νᾶ ἀσχολοῦνται στην τοποθέτησιν σε φορηγίδες τῶν κιβωτίων πυρομαχικῶν τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ μηνός ἦταν σωριασμένα εἰς τὴν ἀποβάθραν σιμὰ εἰς τὸ τελωνεῖον καὶ ἦταν πλέον ἀναμφίβολον πὼς οἱ Ἴταλοί προετοιμαζαν ἤδη τὴν ἀναχώρησιν των''*³⁴⁰.

Και έτσι και ακριβώς έγινε. Στις 21 Σεπτεμβρίου του 1923 ο Δήμαρχος Κερκυραίων εξέδωσε διάγγελμα προς τον λαό *'' (...) Ἦδη, ὅτε ἐγγύτατη εἶναι ἡ μέρα, καθ' ἣν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῆς περικαλλοῦς ἡμῶν Νήσου οἱ ὀφθαλμοὶ μᾶς θα ἀντικρῶσιν με στοργὴν τὴν κυανόλευκον, σῶμβολον ἱερὸν τῆς γλυκητάτης μᾶς Πατρίδος, παρακαλῶ καὶ πάλιν θερμότερα ὑμᾶς ἅπαντας ὅπως κατὰ τὴν ὀλιγοήμερον εἰσέτι παραμονὴν ἐνταῦθα τῶν Ἰταλικῶν Στρατευμάτων καὶ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν τηρήσετε τὴν αὐτὴν ἐξόχως πατριωτικὴν καὶ ὑπερτέραν παντός θαυμασμοῦ διαγωγὴν, ἀποφεύγοντες καὶ παρακάμπτοντες ἐπιμελέστατα καὶ συνετώτατα πᾶσα τυχόν ἀφορμὴν προστιβῶν καὶ διαταράξεως τῆς τάξεως. Μετὰ δε τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν εξακολουθήσετε ἐπιδεικνύοντες πρὸς τοὺς ἐνταῦθα παρεπιδημοῦντας Ἰταλούς τὴν αὐτὴν ὑψηλόφρονα καὶ εὐγενεστάτην συμπεριφορὰν, φερόμενοι οὕτω κατὰ πάντα ὡς τέκνα ἄξια τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, κοιτίδος τῶν εὐγενεστάτων καὶ ὑψηλοτάτων ἰδεῶν ἐν τῷ κόσμῳ. Αὐτὸ ἐπιβάλλει ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ τῆς Πατρίδος τὸ συμφέρον''*³⁴¹. Στις 25 Σεπτεμβρίου ο Δήμαρχος Κερκυραίων Ευρωπαϊός αναχώρησε από την Αθήνα, όπου τον είχαν στείλει οι Ιταλοί ιθύνοντες στη Κέρκυρα, με το αντιτορπιλικό Σμύρνη, με το οποίο θα απένειμαν τιμές στην άρση της ελληνικής σημαίας στο Παλαιό Φρούριο το πρωί της Πέμπτης³⁴². Το αντιτορπιλικό με την ονομασία *''Σμύρνη''* ίσως να μην αποτελούσε τυχαία επιλογή από τη μεριά της κυβερνήσεως αλλά ήταν τιμητική η αποστολή του εις μνήμην των νεκρῶν προσφύγων από τη Σμύρνη.

³³⁹ Επιστολή του Γάλλου Ανταποκριτοῦ στην Κέρκυρα ,1923, Φ. 249, σ. 12.

³⁴⁰ Επιστολή του Γάλλου Ανταποκριτοῦ στην Κέρκυρα ,1923, Φ. 249, σ. 12.

³⁴¹ Τζιμοπούλου, 1973, σ. 131-132.

³⁴² Τζιμοπούλου, 1973, σ. 106. Από την Εφημερίδα *''Ελεύθερον Βήμα''*: *Ἡ Κέρκυρα θα ἑορτάσει πανηγυρικῶς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς, Τὸ Καταρτισθὲν Πρόγραμμα, Δοξολογίαι, Χοροὶ καὶ Ἄσματα, 25 Σεπτεμβρίου 1923''*. Επίσης, Αγάθος, 1924, σ. 148.

Τα χαρμόσινα νέα με την αποχώρηση των Ιταλικών στρατευμάτων και την άφιξη του αντιτορπιλικού "Σμόρνη" ο κερκυραϊκός λαός περιχαρής τα έμαθε ύστερα από τοιχοκόλληση σε όλους τους δρόμους της Κέρκυρας το απόγευμα της 26^{ης} Σεπτεμβρίου, όπου εκ μέρους του Νομάρχου, ο διευθυντής της Νομαρχίας Π. Σταθακόπουλος ανακοίνωνε τα εξής:

"Αποχωρούντων σήμερον τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων ἐκ τῆς νήσου καὶ ὑποστελλομένης τῆς σημαίας τῶν ὑψωθήσεται αὖριον Πέμπτην καὶ ὄραν 8 π.μ ἢ σημαία μᾶς ἐπὶ τοῦ φρουρίου καὶ τῶν δημοσίων καταστημάτων, ἀποδιδομένων τῶν νενομισμένων τιμῶν παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀντιτορπιλικοῦ "Σμόρνη", καταπλεύσονται αὖριον πρωίαν, καὶ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος"

343.

Τα ιταλικά στρατεύματα θα αποχωρούσαν στις 8 π.μ στις 27 Σεπτεμβρίου του 1923, ενώ την ημέρα της αποχώρησής τους ο κερκυραϊκός λαός ήταν στο πόδι από τις 6 το χάραμα και συνέρρεαν προς την παραλία για να παρακολουθήσουν το θέαμα. Ακόμα και από τα χωριά της Κέρκυρας είχαν καταφθάσει χιλιάδες χωρικών για να παρακολουθήσουν την υποστολή της ιταλικής σημαίας από το Παλαιό Φρούριο. Στις 7.30 ακριβώς διέσχισε το πλήθος για να καταφθάσει στο λιμάνι και να χαιρετίσει την ελληνική σημαία ο Αντιναύαρχος Σιμμωνέτι, ενώ το πλήθος διατηρούσε νεκρική σιγή, όπως είχε επισημανθεί από ανακοίνωση της αστυνομίας να επιδείξουν αξιοπρεπή στάση έναντι των Ιταλών κατά τη διάρκεια της αποχώρησής τους.³⁴⁴ Στις 8 το πρωί ακριβώς κατέβηκε η Ιταλική σημαία, ενώ στις 8 και 12 λεπτά πραγματοποιήθηκε η άρση της ελληνικής σημαίας. Στις 8.30 ακριβώς η πρώτη ναυαρχίδα του ιταλικού στόλου κατέπλευσε από το λιμάνι της Κέρκυρας, ενώ πίσω της ακολούθησε ολόκληρος ο στόλος, εκτός από ένα αντιτορπιλικό, το οποίο παρέμεινε στο λιμάνι. Τη στιγμή εκείνη ο κερκυραϊκός λαός ξεχύθηκε στο λιμάνι, σπάζοντας με ορμή τη διάταξη των αστυνομικών αρχών και κατευθύνονταν προς το Ελληνικό αντιτορπιλικό για να παραλάβουν τον Νομάρχη Κέρκυρας. Στις 9 και 10' αποβιβάστηκε ο Νομάρχης Κερκυραίων Ευρωπαϊός, τον οποίο ο λαός έσπευσε να τον σηκώνει στους ώμους του και να τον επευφημεί.³⁴⁵ Ακολούθως ο λαός υποδέχθηκε σε κλίμα πανηγυρισμών την ελληνική διμοιρία, η οποία είχε αποσυρθεί στην επαρχία του νησιού κατά τη διάρκεια

³⁴³ Αγάθος, 1924, σ. 148-149.

³⁴⁴ Αγάθος, 1924, σ. 151, καθώς και Τζιμοπούλου, 1973, σ. 133.

³⁴⁵ Αγάθος, 1924, σ. 157, καθώς και Τζιμοπούλου, 1973, σ. 113.

της Ιταλικής κατοχής. Σημαντικό είναι ότι οι Κερκυραίοι κατά τη διάρκεια της ενθουσιώδους πανηγυρικής πομπής τους κατευθύνθηκαν προς τα προξενία της Αγγλίας και της Γαλλίας, ενώ σήκωσαν στους ώμους τον Άγγλο και τον Γάλλο πρόξενο σε ένδειξη ευγνωμοσύνης προς τις Μεγάλες Δυνάμεις, όσο ειρωνικό ήταν αυτό, τραγικά ειρωνικό. Οι Μεγάλες Δυνάμεις προτίμησαν να αποσιωπήσουν το γεγονός όσο πιο γρήγορα γινόταν, έτσι ώστε να μη θιχθεί ένας ανερχόμενος και δυνατός σύμμαχος, όπως ήταν η Ιταλία. Στην Κέρκυρα έμειναν μόνο οι πανηγυρισμοί για την εκκένωση του νησιού, ενώ στην Ελλάδα έμεινε η επονείδιστη καταβολή των 50 εκατομμυρίων λιρετών και το στίγμα της ως ηττημένης στο παγκόσμιο πολιτικό και διπλωματικό γίγνεσθαι. Αποφασιστικά, ο Μουσολίνι έκανε το ντεμπούτο του στη Διεθνή Διπλωματική Σκηνή βάζοντας τις δυνάμεις του να αναμετρηθούν με μία χώρα, που εκείνη την εποχή ήταν ανίσχυρη και ηθικά καταρρακωμένη ύστερα από τη Καταστροφή του προηγούμενου έτους. Η Μάχη στάθηκε απλά άνιση.

III.2. Προαιώνιοι δεσμοί Ιταλών - Κερκυραίων. Ο Απόηχος του Βομβαρδισμού και της στάσεως των Ιταλών κατά το 1923 και το 1940.

Σε αυτό το τελευταίο κεφάλαιο, της παρούσας μελέτης, όπως προέκυψε από τη προσωπική μου έρευνα, η δομή του και η συλλογιστική του πορεία, την οποία θα ακολουθούσα, προδιαγράφηκε ήδη από την αρχαιακή έρευνα στα Γενικά Αρχεία της Κέρκυρας, όταν έπεσε στα χέρια μου το Υπόμνημα των Κερκυραίων του 1949, οι οποίοι μαινόμενοι εναντίον των Ιταλών υπηκόων απαιτούσαν την οριστική απέλασή τους από την νήσο, μόλις ύστερα από τρία χρόνια από την αποχώρηση των Ιταλικών Κατοχικών στρατευμάτων από το νησί με τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Αμέσως εγέρθηκαν απορίες, καθώς από τα βιώματά μου στη γενέτειρά μου, τη Κέρκυρα, γνώριζα από μικρή τους προαιώνιους δεσμούς της Ιταλίας και της Κέρκυρας. Η ιδιαίτερη Κερκυραϊκή κουλτούρα, είχε για αιώνες συμπορευθεί με το Λατινικό Πολιτισμό, την Ιταλική διοίκηση, γλώσσα, κουλτούρα και αρχιτεκτονική. Κάθε Κερκυραίος, ακόμα και στα σύγχρονα χρόνια, νιώθει την έντονη παρουσία του ιταλικού στοιχείου, το οποίο διατρέχει όλη την Κέρκυρα. Και αν δεν είναι τα όμορφα βενετικού τύπου κτίρια, τα οποία δίνουν μία μεσαιωνική τεχνοτροπία στη πόλη της Κέρκυρας, τότε θα είναι στη λιτή από αρχιτεκτονική άποψη επαρχία, η οποία είναι κατάμεστη από ελαιώνες.

Πράγματι, αν κάποιος επισκεφθεί την επαρχία της Κέρκυρας, δε γίνεται να μη παρατηρήσει το απέραντο πράσινο χρώμα, το οποίο προσδίδουν στο νησί, τα αμέτρητα ελαιόδεντρα. Όλοι οι ντόπιοι γνωρίζουν ότι η παρουσία του χαρακτηριστικότερου γεωμορφολογικού στοιχείου του νησιού, της ελιάς, οφείλεται στη μακραίωνη Ενετική παρουσία. Στην ουσία, οι Ενετοί δε προχώρησαν μόνο στη διοικητική και πολιτισμική παρέμβαση αλλά και γεωγραφική αφού έχουν καθορίσει μέχρι και σήμερα τη βλάστηση του νησιού. Πράγματι, η Κέρκυρα, καθώς και τα Επάνησα στο σύνολό τους, τα οποία για αιώνες εβρίσκοντο σε κατάσταση κατοχής από Δυτικούς (είτε αυτοί είναι Βενετοί, είτε Γάλλοι ή Άγγλοι), διαφοροποιήθηκαν από την ιστορική και πολιτισμική πορεία του Βυζαντίου, ενώ, παρέμειναν για εξήμισυ περίπου αιώνες στα χέρια των Δυτικών μέχρι την Ένωσή της τους με την Ελλάδα το

1864³⁴⁶. Οι Ενετοί είχαν ως βασική τακτική τους, όσα μέρη κατακτούσαν να δημιουργούν μονοκαλλιέργειες. Στο νησί των Φαιάκων, επέλεξαν λοιπόν ως βασική μονοκαλλιέργεια να επικρατήσει ο καρπός της ελιάς.

Το 1203 οι Σταυροφόροι στρατοπέδευαν στη Κέρκυρα για τρεις εβδομάδες και από εκεί αναχώρησαν στις 24 Απριλίου και μετέβησαν στην Κωνσταντινούπολη, όπου μαζί με τους Ενετούς τη λεηλάτησαν και βοήθησαν να την κατακτήσουν και όταν μοίρασαν τις κτήσεις τους, οι Ενετοί πήραν τα Ιόνια νησιά ως ανταμοιβή για τη συμβολή τους στην Άλωση της Κωνσταντινούπολης³⁴⁷. Στην συνέχεια, το νησί της Κέρκυρας πέρασε στη κυριαρχία των Ανδηγαυών, όταν το 1267 ο Κάρολος κατέλαβε το νησί και το 1272 προχώρησε στην υπόλοιπη κατάληψη του νησιού και των Φρουρίων. Η Ανδηγαυική κυριαρχία διήρκεσε μέχρι το 1386.³⁴⁸ Κατά τη διάρκεια της Αδηγαυικής κυριαρχίας, οι Ανδηγαυοί έκλεισαν όλες τις ορθόδοξες εκκλησίες στη Κέρκυρα και τις μετέτρεψαν σε λατινικές, ενώ ως επικρατούσα θρησκεία αναγνωρίστηκε η Καθολική. Το 1378 οι Ναββαραίοι Ισπανοί μισθοφόροι κατέλαβαν τη Κέρκυρα, η οποία περιήλθε στα χέρια των Ανδηγαυών, οι οποίοι παρέμειναν στο νησί μέχρι το 1386. Στις 28 Μαΐου του 1386 η Κέρκυρα, βλέποντας τη παρακμή του Βυζαντίου και τους κινδύνους που την περιέβαλλαν ζήτησε εκούσια από τους Ενετούς τη προστασία του νησιού, με αποτέλεσμα οι Ενετοί να εισέλθουν στη πόλη στις 9 Ιουνίου του 1386, και η κυριαρχία τους στο νησί κράτησε μέχρι το 1797. Τότε στις 30 Ιουνίου του 1797 κατέπλευσε στη Κέρκυρα Γαλλοενετικός στόλος και έκτοτε η Κέρκυρα κατέστη Γαλλική κτίση, ενώ στο νησί κατέφθασε ο Ευγένιος Βωαρναί, ο Υπασπιστής του Μεγάλου Ναπολέον, για να αναγγείλει την ένωση των Ιονίων Νήσων με τη Γαλλική Δημοκρατία.

Αργότερα, στις 17 Φεβρουαρίου του 1799, το νησί περιήλθε στα χέρια των Ρώσων και τον Τούρκων, οι οποίοι είχαν συμμαχήσει κατά της Γαλλίας για να καταλάβουν το νησί. Ένα από τα πρώτα πράγματα που έκαναν οι Ρώσοι κατακτητές ήταν η αποκατάσταση της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο νησί. Το 1800 ύστερα από τη

---

³⁴⁶ Ζήβας 1997, σ. 398.

³⁴⁷ Ζήβας 1997, σ. 397-398. Η Κεφαλονιά, η Ζάκυνθος και η Ιθάκη καταλήφθηκαν από τους Οροσίνοι, οι οποίοι ίδρυσαν εκεί τη Παλατινή Κομητεία τους, ενώ η Κέρκυρα, όπως είδαμε, καταλήφθηκε από τους Βενετούς. Επίσης, Αγάθος, 1924, σ. 11-12.

³⁴⁸ Αγάθος, 1924, σ. 12- 13. Οι Ανδηγαυοί ήταν Γάλλοι κατακτητές από τη Νεάπολη. Ακόμα, Ασωνίτης, 1999, σ. 64 και σ. 113.

πραγματοποίηση μιας Συνθήκης μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας στη Κωνσταντινούπολη δημιουργήθηκε η Επτανήσος Πολιτεία, η οποία δε κράτησε πολύ, καθώς στις 8 Ιουλίου 1807, ύστερα από μία Συνθήκη Ειρήνης μεταξύ της Γαλλίας και η Κέρκυρα περιήλθε πάλι στα χέρια των Γάλλων.³⁴⁹ Τα πράγματα άλλαξαν ύστερα από τη μάχη του Βατερλό και την ήττα του Ναπολέοντα, συνεπώς και την απομάκρυνσή του από τις υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις από το κυρίως ευρωπαϊκό πολιτικό προσκήνιο.

Ύστερα από τη Συνθήκη του Παρισιού το 1814, η οποία υπογράφηκε μεταξύ της Γαλλίας, της Πρωσίας, της Ρωσίας και της Αγγλίας, οι οποίες βάλθηκαν να ξαναμοιράσουν τον "κόσμο" ύστερα από την απόσυρση του "Μεγάλου Ταραξία" της Ευρώπης, του Μεγάλου Ναπολέοντα Βοναπάρτη.³⁵⁰ Ως επίτροπος των Μεγάλων Δυνάμεων, ύστερα από την υπογραφή της Συνθήκης, στο νησί εμφανίστηκε ο Άγγλος Κάμπελ, ο οποίος και κατέλαβε το νησί, ενώ η Γαλλία αναγκάστηκε να υποχωρήσει. Στις 9 Ιουνίου του 1815 αποφασίστηκε η Κέρκυρα να αποτελέσει ανεξάρτητο κράτος, υπό την αποκλειστική προστασία της Αγγλίας.³⁵¹ Η αγγλική κυριαρχία κράτησε μέχρι τις 21 Μαΐου το 1864, όπου η Βασίλισσα της Αγγλίας Βικτωρία αποφάσισε τη προσχώρηση των Επτανήσων στο νεότευκτο Ελληνικό Βασίλειο.³⁵² Η απόφαση αυτή αποτελεί ίσως ένα από τα μεγαλύτερα παράδοξα στη διπλωματική ιστορία της Ευρώπης, όμως, καθώς όπως επισημαίνουν πολλοί η απόφαση της Βασίλισσα Βικτωρίας να παραδώσει τα Επτάνησα οφείλεται στο γεγονός ότι ένα πάνδημο δημοψήφισμα σχετικά με τον επόμενο διάδοχο, το οποίο είχε διεξαχθεί σε όλη την Ελληνική Επικράτεια, καθώς και στη Διασπορά, ως επικρατέστερος διάδοχος του Ελληνικού θρόνου είχε αναδειχθεί παμψηφεί τον δευτερότοκο γιό της Αλφρέδο, ως

---

³⁵⁰ Πλουμίδης 1998, σ. 228.

³⁵¹ Αγάθος, 1924, σ. 17. Η σημαία του Ιονίου κράτους ήταν κρανή και στη μία πάνω γωνία έφερε τη σημαία της Αγγλίας. Στα Φρούρια της ανυψωθεί η αγγλική σημαία μέχρι και την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα στις 21 Μαΐου του 1864.

³⁵² Σβολόπουλος 2005, σ. 321. Ήδη από το Δεκέμβρη του 1862 ο λόρδος Russel είχε ανακοινώσει στην ελληνική κυβέρνηση τη πρόθεση του βρετανικού στέμματος να παραχωρηθούν τα Επτάνησα στην Ελλάδα, υπό τον όρο ότι η Ελληνική Πολιτεία θα συντασσόταν σύμφωνα με τις αρχές που είχε επικαλεστεί η νέα προσωρινή κυβέρνηση της χώρας. Άλλωστε το 1862 είχε εκδιωχθεί ο Βαυαρός Βασιλιάς Όθωνας από την Ελλάδα και η Αγγλία ήθελε ο ένας ηγεμόνας να είναι ένα πρόσωπο απολύτως αρεστό και σε αυτή.

τον επόμενο διάδοχο του ελληνικού βασιλείου.³⁵³ Κάπως έτσι τα Επτάνησα πέρασαν στο Ελληνικό Βασίλειο.

Ο Δικηγόρος Γ. Γεωργιάδης, στο συνοπτικό έργο του με τίτλο : “Το Προαιώνιον Ιταλικόν Μίσος κατά του Ελληνισμού”, κατέγραψε όλες τις επιθετικές κινήσεις της γειτονικής Ιταλίας ξεκινώντας από την αρχαιότητα, ενώ έφτασε μέχρι το τέλος του Ελληνοϊταλικού πολέμου. Ο Γεωργιάδης αναφέρει πως λίγα μόλις χρόνια μετά την Ένωση, από το 1871 έως το 1875 πραγματοποιήθηκε μία συστηματική διπλωματική εκστρατεία από μέρους της Ιταλίας με κύριο σκοπό να περιλάβει στους κόλπους του νεοσύστατου ακόμα Ιταλικού κράτους το νησί της Κέρκυρας, καθώς και τα παράλια της Ηπείρου (παραλία Αυλώνας). Η Κέρκυρα δε, επέμεναν οι Ιταλοί πως έπρεπε να ενωθεί με το Ιταλικό κράτος για λόγους “εθνολογικούς”, βρίσκοντας έρεισμα στη μακραίωνη παρουσία τους στο νησί.³⁵⁴

Ύστερα από την Ένωση του Ελληνικού Βασιλείου με τα Επτάνησα, ξαναδόθηκε η ευκαιρία στους Ιταλούς να πατήσουν πόδι στη Κέρκυρα στα 1915, όταν με το ξέσπασμα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, αποβίβασαν στρατιωτικές δυνάμεις στο νησί, από κοινού με τους Άγγλους και τους Γάλλους.³⁵⁵ Οι Ιταλοί, αυτή τη προσωρινή κατοχή του νησιού, την είδαν φαίνεται σαν ευκαιρία να προσπαθήσουν να την μεταβάλλουν με κάθε τρόπο σε μόνιμη. Η παρουσία τους στο νησί κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου δεν αποτέλεσε μια ευχάριστη εμπειρία για τους ντόπιους κατοίκους και τη τοπική διοίκηση του νησιού, καθώς οι Ιταλοί άρχισαν να επεμβαίνουν έντονα στη καθημερινότητα με διάφορες πράξεις, όπως να πραγματοποιούν αυθαίρετες συλλήψεις των κατοίκων του νησιού, να εισάγουν και να εξάγουν λαθραία προϊόντα επ’ ευκαιρία της κατοχής και με το να παρεμβαίνουν διαρκώς στη διοίκηση του νησιού³⁵⁶. Αποκορύφωμα δε προσπάθειάς τους να

---

³⁵³ Πλουμίδης, 1998, σ. 231-232. Η Βασίλισσα του Βρετανικού Θρόνου, πριν εξαγγείλει στον Λόρδο Russell την απόφασή της για τη παραχώρηση των Ιονίων Νήσων, είχε σημειώσει στο προσωπικό ημερολόγιό της “οι Ιόνιοι νήσοι δεν είναι αποικία, είναι δυσαρεστημένοι με τη Βρετανική Προστασία και δεν συμβάλλουν στην ισχύ μας σε περίπτωση πολέμου”.

³⁵⁴ Γεωργιάδης, 1945, σ. 21.

³⁵⁵ Στο ίδιο, ό.π, σ. 29. Ο Γεωργιάδης αναφέρει πως ενώ οι Άγγλοι και οι Γάλλοι αποβίβασαν μικρές στρατιωτικές δυνάμεις στη Κέρκυρα, οι Ιταλοί αποβίβασαν “πολυπληθείς δυνάμεις, ισχυρόν πυροβολικόν και ιππικόν”.

³⁵⁶ Τηλεγράφημα Αντιστράτηγου Μοσχόπουλο προς το Υπουργείο Στρατιωτικών, 1917, 27-5. Η ανάμιξη των Ιταλών στα πολιτικά ζητήματα της Κέρκυρας κατά τη διάρκεια της κατοχής του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου είναι εμφανής μέσα από το συγκεκριμένο τηλεγράφημα. Ο Αντιστράτηγος

εδραιωθούν σε μόνιμη βάση στο νησί, ίδρυσαν Ιταλικό ταχυδρομείο με σκοπό να ελέγχουν την αλληλογραφία των κατοίκων, μία τακτική που θα ακολουθήσουν αυτή τη φορά εκδίδοντας και τα δικά τους Ιταλικά γραμματόσημα με τη μορφή του Ντούτσε, κατά τη διάρκεια της σύντομης κατοχής του νησιού το 1923.

Ο απόηχος της δυσαρέσκειας των κατοίκων σχετικά με την παρεμβατική παρουσία των Ιταλών στο νησί, είναι και τότε εμφανής μέσα από τα τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας του Νομάρχη Πετμεζά προς τη κυβέρνηση. Πιο συγκεκριμένα, σε ένα από τα τηλεγραφήματα του προς τη κυβέρνηση στις 26 Σεπτεμβρίου του 1917 γράφει *“Εν σχέσει προς τό τηλεγράφημα ύμων ύπ’ αριθμῶν 11494 λαμβάνω τήν τιμήν ν’ ἀναφέρω ὅτι διὰ σημειώματος ἀνεκοίνωσα τῷ ἐνταῦθα Ὑπουργείῳ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀντίγραφον τοῦ τηλεγραφήματος αἰτούμενος, ὅπως ὁ ἐν Ρώμῃ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας ὑποστηρίξει παρά τήν Ἰταλική Κυβερνήσει τήν αἴτησιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως περί περιστολῆς τῶν ἐν Κερκύρα ὑπό τῶν Ἰταλῶν διαπραττομένων ὑπερβασιῶν”*³⁵⁷.

Πράγματι, τα τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας καθ’ ὅλη τη διάρκεια της παρουσίας των Ιταλών στο νησί ήταν πολλά, ενώ η ανησυχία της τοπικής διοίκησης για τις έντονες παρεμβάσεις των Ιταλών στην τοπική πολιτική ζωή ήταν εμφανής ήδη από τις πρώτες μέρες των Ιταλών στο νησί. Χαρακτηριστικό είναι και πάλι ένα τηλεγράφημα του Νομάρχη Πετμεζά προς την κυβέρνηση στις 3 Αυγούστου του 1917, στο οποίο γράφει: *“Ἀναχωρήσαντος Γάλλου στρατηγοῦ μένει κύριος καταστάσεως Ἰταλός τοιοῦτος ἐκτός ἐάν ἐλήφθη ἀπόφασις ἦν ἀγνοῶ. Πρῶτο βῆμα Ἰταλοῦ ἐγένετο ἤδη. Οὗτος ἔστειλεν φρουράν δῆθεν ἀγγελιοφόρου ὅστις ἐγκατεστάθη τηλεγραφεῖον. Τοῦτον πιθανόν ἀμφότερο βῆμα πρὸς ἐγκατάστασιν λογοκρισίας. Ἀνησυχούμεν ὅλοι καὶ ἀναμένομεν ἀνυπομόνως πληροφορίας”*³⁵⁸. Κατά το 1918 μάλιστα, οι Ιταλοί αξιωματικοί στη Κέρκυρα είχαν διανείμει σε κάθε Ιταλό στρατιώτη ένα κόκκινο μαντίλι πάνω στο οποίο ήταν ζωγραφισμένη το μελλοντικό Ιταλικό Κράτος, όπως αυτό θα προέκυπτε μετά τη λήξη του Μεγάλου Πολέμου, και

Μοσχόπουλος διαμαρτύρεται στο Υπουργείο Στρατιωτικών με τα εξής λόγια *“Ἀναφέρω ὅτι ὁ Στρατηγός Ἰταλός Μάρο ἐζήτησεν τοποθέτηση σιδηροτροχιάς Δεκωβίλ ἐπὶ δημοσίας ὁδοῦ Μαντουκίου - Γαρίτσας - πόλεως. Στοπ. Δέν ἐνέκρινον καθότι συγκοινωνίαν δημοσία παρακωλύεται. Στοπ. Παρακαλῶ ἐνεργήσατε παρά Ὑπουργεῖο Συγκοινωνίας μὴ ἐπιτρέψει καθόσον πιθανῶς Μάρο προβείν αἴτησιν διπλωματικῶς”*.

³⁵⁷ Τηλεγράφημα Νομάρχη Κερκύρας προς τον Υπουργό Εξωτερικών Ν. Πολίτη, 1917, Φ. 27-5.

³⁵⁸ Τηλεγράφημα Νομάρχη Κερκύρας προς τον Υπουργό Εξωτερικών Ν. Πολίτη, 1917, Φ. 27-5.

στο οποίο συμπεριλαμβανόταν τα Δωδεκάνησα, μέρος της Μικράς Ασίας αλλά και η Κέρκυρα.³⁵⁹

Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, αποκορύφωμα της αιώνιας προδιάθεσης του Ιταλικού Επεκτατισμού να κατακτήσει το γειτονικό του νησί του Ιονίου Πελάγους, ήταν ξαφνικός βομβαρδισμός του αυτού και η σύντομη κατοχή του. Κατά τη διάρκεια της Ιταλικής κατοχής, το καλοκαίρι του 1923, οι Ιταλοί, υπό το πρόσχημα του φασισμού, θα επιχειρήσουν για ακόμα μια φορά να καταλάβουν το νησί της Κέρκυρας και να παραμείνουν εκεί, όταν μέσα σε δύο μέρες θα στήσουν ένα ταχυδρομείο, ενώ παράλληλα ξεκίνησαν τα έργα εγκατάστασης στο νησί.

Ο απόηχος αυτής της Ιταλικής επέμβασης στο λαό των Κερκυραίων θα παραμείνει ως κοινό λαϊκό συναίσθημα για χρόνια μετά το περιστατικό του 1923. Πράγματι, οι Κερκυραίοι όντες αγανακτισμένοι, έχοντας υπομείνει για αιώνες την Ιταλική παρουσία στο νησί, και έχοντας συλλογικά αγωνιστεί για την πολυπόθητη ένωση με το βασίλειο της Ελλάδας το 1864 καταγγέλουν τους Ιταλούς για τις εγκληματικές τους ενέργειες κατά τη διάρκεια της Κατοχής το 1923. Οι Κερκυραίοι, μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, αφού θα έχουν υποφέρει άλλη μια κατοχή, αυτή τη φορά υπό τη μορφή της ναζιστικής - φασιστικής κυριαρχίας και κατοχής σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπου το Ιταλικό στοιχείο θα ταυτοποιηθεί πλέον με τον εγκληματικό επεκτατισμό του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, θα βρεθούν στη θέση της διαμαρτυρίας κατά της αποφάσεως της επιστροφής των Ιταλών Υπηκόων στη Κέρκυρα.

Οι κάτοικοι του νησιού ωστόσο, παρ' όλες τις κακουχίες της κατοχής, μεταπολεμικά φαίνεται μέσα από τον περιοδικό Τύπο τους ότι είναι ασυγχώρητο το γεγονός του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας το 1923, γεγονός το οποίο αναφέρεται με απογοήτευση για τους Ιταλούς, ενώ φαίνεται πως έχει μεγαλύτερο αρνητικό αντίκτυπο, ακόμα και από τα χρόνια της Ιταλικής και Γερμανικής Κατοχής στο νησί της Κέρκυρας. Πιο συγκεκριμένα, οι Κερκυραίοι, με επίμονα και συνεχή υπομνήματα στη Κυβέρνηση, ζητούσαν την εκδίωξη του Ιταλικού στοιχείου από το νησί, ενώ παράλληλα απαιτούσαν τη δήμευση της περιουσίας αυτών. Το Υπόμνημα αυτό, το οποίο δημοσιεύθηκε και στον Τύπο της εποχής, στάλθηκε με μορφή τηλεγραφήματος

---

³⁵⁹ Γεωργιάδης, 1945, σ. 12.

από τον Δήμαρχο Κερκύρας κ. Κόλλα, ύστερα από λαϊκή απαίτηση των Κερκυραίων στις 22 Ιουλίου το 1949. Το ακριβές απόσπασμα, όπως αυτό εβρέθη στα αρχεία της Νομαρχίας της Κέρκυρας αναφέρει:

"Συνέλευσις Δημοτικοῦ Συμβουλίου καὶ Ὁργανώσεων Σωματείων Κερκύρας διὰ ψηφίσματος τῆς δευτέρας Ἰανουαρίου ὑπέβαλεν Κυβέρνησιν δικαίαν ἀξίωσιν οὐτῶν περὶ ἀμέσου ἐκποίησεως καὶ ἐκκαθαρίσεως περιουσιῶν ἐντεῦθεν ἀπελαθέντων Ἰταλῶν ὑπηκόων ἀποκοπτοῦσης πάντα ὑλικόν δεσμόν μετὰ παρ' αὐτῶν καταπροδοθείσης Νησοῦ μᾶς. Στοπ. Σήμερον Κερκυραϊκός Λαὸς πανδήμῳ ἐξεγέρσει κατὰ διατυπωθείσης αἰτήσεως Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως επαναγκατάστασιν ἐνταῦθα ἐκδιωχθέντων λαϊκὴ ἀπαιτήσει Ἰταλῶν μετὰ διαδηλωθεῖσον σταθερόν ἀπόφασιν τῆς ἀποτροπῆς μέσω ἐπιστροφῆς τούτων ἐκφράζει τουτοχρόνως κατάπληξιν οὐτοῦ διὰ μὴ διαπραχθεῖσιν εἰσέτι ἐκποίησιν ἀνωτέρω περιουσιῶν καὶ ἀξιοῖ ἄμεσον τερματισμόν ζητήματος ἀπειλουμένης ἄλλως αυτοδύναμης λύσεως".³⁶⁰

Ακόμα, ενδιαφέρον παρουσιάζει και είναι αξιο σχολιασμού για τον απόηχο του Βομβαρδισμού του 1923 και των Βομβαρδισμών κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το παρακάτω Υπόμνημα, το οποίο είναι υπογεγραμμένο από δεκαπέντε μέλη μιας *"Μεγάλης Λαϊκής Επιτροπής"*, όπως αυτό αναφέρει. Το συγκεκριμένο Υπόμνημα καταγράφει τη διαμαρτυρία των Κερκυραίων ύστερα της αποφάσεως της επιστροφῆς στο νησί της Κέρκυρας των Ιταλῶν υπηκόων, γεγονός το οποίο προξένησε τραυματικά αισθήματα στους ντόπιους, ύστερα τις κακουχίες, βομβαρδισμού και καταλήψεως της νήσου από τον Μουσολίνι το 1923, ενώ συγκεκριμένα αναφέρονται και στην ανήθικη προσπάθεια του Ιταλού Φασίστα *"ιταλικοποίησης"* της Κέρκυρας και της υποβαθμίσεως του ελληνικού στοιχείου, όπως έχει αναφερθεί και στη παρούσα εργασία στο Κεφάλαιο 2.4 *"Οι Ιταλοί καταλαμβάνουν την Κέρκυρα. Η περίοδος της Ιταλικῆς κατοχῆς του Νησιού"*. Το συγκεκριμένο Υπόμνημα δεν περιλαμβάνει κάποια ημερομηνίας αποστολής, όμως πιθανότατα συστάθηκε την ίδια περίοδο με το παραπάνω Υπόμνημα του Δημάρχου Κερκύρας κ. Κόλλα, καλοκαίρι του 1949. Η δεκαπενταμελής επιτροπή της *"Μεγάλης Λαϊκής Επιτροπῆς"* υπέβαλλε τη συγκεκριμένη διαμαρτυρία κατὰ της επιστροφῆς των Ιταλῶν στον ίδιο τον τότε Πρωθυπουργό της Ελλάδας, το Υπουργεῖο Εξωτερικῶν, Εσωτερικῶν και Δημοσίας Τάξεως, ενώ συγκεκριμένα αναφέρει:

---

³⁶⁰Αρχεῖο Κ. Δαφνῆ, Φ. 265.

“Κερκυραϊκός λαός άνεξαρτήτων πολιτικών άποχρώσεων μένει κατάπληκτος διά χορηγο υμένης έκάστοτε άδειας έπιστροφής εις Κέρκυραν Ίταλών Ύπηκόων απομακρυθέντων ένταυθα συγκαταθέσει συμμάχως εύθός μετ’ άπελευθέρωσιν λόγω έξεγέρσεως λαοῦ διά διαπραχθέντα έγκλήματα διάστημα Κατοχής. Στοπ. Ίταλοί διαμένοντες πρό τοῦ Πολέμου Κέρκυραν επρόδωσαν αισθήματα φιλοξενίας μεταβληθέντες άισχρά όργανα καταπίεσεως λαοῦ Νήσου άνθισταμένου σ χέδια προσαρτήσεως άφομοιώσεως Ίταλοῦ κατακτητοῦ. Στοπ. Απομάκρυσιν τών έξήτησεν λαός εις πάνδημον συλλαλητήριον. Τραυματισθέν έθνικόν φρόνημα δέν ήδύνατο ανεχθή περαιτέρ ω παρουσιάντων. Έν συνεχεία κυβερνήσεις πολιτευταί διεβεβαίωσαν ότι ζήτημα επανόδου Ίτα λών δέν ύφίσταται θεωρηθέντος ότι ύπληρέτησαν έγκληματικά σχέδια κατακτητῶν εις βάρος έθ νικοῦ συμφέροντος. Στοπ. Χορηγούμενοι σήμεραν άδειαι ανατρέπουν ύποσχέσεις προκαλοῦν δι καιολογημένην αγανάκτισιν λαοῦ μή άποκλειομένων επεισοδίων εις βάρος Ίταλών. Στοπ. Έπει δή δημιουργείται ή έντόπως συνεχισθή χορήγησις άδειών διά παρασκήνια όποιών πολλά θρυ λούνται παρακαλοῦμεν διατάξετε άμεσον ανάκληση άδειας Γεωργίου Ραβέζε προκλητικῶς κυκλ οφορούντος όδούς δηλοῦντος παραμένει Κέρκυραν καθόσον διεκδικήση έλληνικήν ίθαγένειαν πρός αποφυγίν διασαλεύσεως τάξεως εκ δικαιολογημένης έξεγέρσεως λαοῦ. Στοπ. Ζήτημα απο μακρυθέντων εκ Κερκύρας Ίταλών ένέχει πρωταρχικήν σημασίαν διότι συνδέεται αναποσπαστ ως Έθνικās παραδόσεις Νήσου δεινά και έγκλήματα διαπραχθέντα από Κατοχής 1923 και έντεῶθεν εις βάρος Ελληνικότατης Νήσου λαοῦ τής.”

Επίσης, το ίδιο υπόμνημα αναπαράγεται και από τον Τύπο της Κέρκυρας, εκπροσωπώντας το κοινό αίσθημα. Η αγανάκτηση των Κερκυραίων από τις απόπειρες ένταξης του νησιού στο Ιταλικό Κράτος είναι εμφανής και συνεχίζει να υπάρχει στον Κερκυραϊκό Τύπο χρόνια μετά τον Βομβαρδισμό της Κέρκυρας από τους Ιταλούς και από την Ιταλική Κατοχή. Μάλιστα, οι Κερκυραίοι, διαμαρτυρόμενοι συνεχώς μέσω του Τύπου και μέσω Υπομνημάτων στην Κυβέρνηση, εκθέτουν τα παράπονά τους για τις αποζημιώσεις που έπρεπε να λάβουν από τη κυβέρνηση για τους βομβαρδισμούς του 1923 και του 1940-1941, και λέγουν μάλιστα ότι *“δέν έχουν λάβει ούτε ένα καρφί για να αναστηλώσουν τά κτίρια που ύπέστησαν ζημιές από τόν επεκτατισμό τών Ίταλών”*³⁶¹.

Τέλος, φαίνεται πως ο απόηχος της κοινής γνώμης του Βομβαρδισμού του 1923 αρχίζει να εκλείπει, όταν κατά τη δεκαετία του 1960, κομβικό σημείο για τα θεμέλια

---

³⁶¹Υπόμνημα Δημάρχου Κερκύρας, κ. Κόλλα προς τον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως και Υπουργείο Οικονομικών, 22 Ιουλίου 1949, Φάκελος 216- Α.

και τις απαρχές του τουρισμού ως βασικής πηγής εσόδων στο νησί, οι σχέσεις Ελλάδας- Ιταλίας αποκαθίστανται με την εδραίωση καθημερινού δρομολογίου πλοίου Ιταλίας - Κέρκυρας³⁶², και της συνεχώς αυξανόμενης έλευσης Ιταλών στο το νησί για τουρισμό.

---

³⁶²Η Κέρκυρα αποτελεί μέχρι σήμερα ένα από τα νησιά – κλειδιά άμεσου επικοινωνίας μέσω θαλάσσης, Ιταλίας και Ελλάδος.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ο επεκτατισμός της Ιταλίας και οι εθνικές αλυτρωτικές τάσεις για την αναβίωση της πάλαι ποτέ Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, δεν άργησε να φανεί, όταν η Ιταλία άρχισε να υπάρχει στο Ευρωπαϊκό status quo ως αυτόνομο και ανεξάρτητο κράτος το 1861. Η Ιταλία ήδη από το Συνέδριο της Βιέννης θα δείξει ένα ενδιαφέρον, σχεδόν ζωογόνο για την ύπαρξη και την επέκτασή της (το μετέπειτα υπό τον φασισμό του Μουσολίνι απαιτούμενο ζωτικό χώρο - spazio vitale) για την περιοχή της Αλβανίας και κατ' επέκτασιν της Αδριατικής Θάλασσας. Από κοινού με την Αυστριακή Αυτοκρατορία θα ερίζουν για τις γεωπολιτικά πολύτιμες για τις χώρες αυτές περιοχές. Η Ιταλία μάλιστα, θα προχωρήσει τον διπλωματικό αγώνα για την ανάμειξη της και τη χειραγώγηση όσο γίνεται περισσότερο των ντόπιων Αλβανικών πληθυσμών θα προχωρήσει ένα βήμα παραπέρα από την Αυστρία, εμπλεκόμενη στο εθνικιστικό κίνημα για την ανάδειξη ανεξάρτητου Αλβανικού Κράτους, στην υποδαύλιση, αρωγή και χειραγώγηση αυτού. Πρόσωπα κλειδιά στο Αλβανικό Εθνικό Κίνημα αποτέλεσαν οι Ιταλοαλβανοί λόγιοι της Νοτίου Ιταλίας, οι οποίοι με τη βοήθεια της Ιταλίας προσπάθησαν να αναδείξουν την ιστορική συνέχεια της Αλβανίας ως έθνους μέσα στο χρόνο. Φυσικά, οι Ιταλοαλβανοί εθνικιστές διαδραμάτισαν ρόλο κλειδί και στην Ιταλική Εθνική Αφύπνιση του 1860 και συμμετείχαν στο Ιταλικό Εθνικό και Ενωτικό Κίνημα, Risorgimento.

Η Αλβανία κατάφερε να υπάρξει ως αυτόνομο κράτος με την ομόφωνη συμφωνία των Μεγάλων Δυνάμεων στο Λονδίνο, στις 29 Ιουλίου του 1913. Από αυτό το σημείο και ύστερα, απαραίτητη προϋπόθεση της ύπαρξης ενός ανεξάρτητου Αλβανικού κράτους, και της Ευρωπαϊκής εδαφικής σταθερότητας, ήταν η διαχώριση των συνόρων με την Ελλάδα. Για την αποφυγή όποιων προστριβών μεταξύ των δύο όμορων χωρών εστάλη από την Κοινωνία των Εθνών και τη Πρεσβευτική Διάσκεψη μία Διεθνής Επιτροπή χάραξης συνόρων για να διευθετήσει το ζήτημα των Αλβανικών Συνόρων, τα οποία θα διευθετηθούν εν τέλει στο διάστημα μεταξύ δέκα ετών και πέντε αποστολών για τη διαχάραξη των, με τελευταία αποστολή αυτή του 1926.

Τα μέλη της Διεθνούς Επιτροπής Διαχάραξης των Αλβανικών συνόρων θα βρεθούν δολοφονημένα το καλοκαίρι του 1923 στη περιοχή της Κακαβιάς. Αυτό θα

είναι και το εφελτήριο της επεκτατικής διάθεσης του τότε ανερχόμενου Ιταλού δικτάτορα Μπενίτο Μουσολίνι. Φυσικά, ο Μουσολίνι άδραξε την ευκαιρία αυτής της δολοφονίας με απώτερο στόχο να το αναγάγει σε αιματηρό διπλωματικό επεισόδιο, τις αρνητικές συνέπειες του οποίου θα αντιμετώπιζαν, όχι οι κάτοικοι των συνόρων Αλβανίας, αλλά οι κάτοικοι του γειτονικού της Ιταλίας νησιού του Ιονίου, της Κέρκυρας.

Ο Μουσολίνι, δρώντας σαν ανυπόμονο παιδί που δε μπορεί να περιμένει για να πάρει αυτό που θέλει, διατάζει τελεσιγραφικά τον βομβαρδισμό της Κέρκυρας, λίγες μέρες μετά τη δολοφονία των μελών της Επιτροπής Συνόρων στα σύνορα της Αλβανίας. Πολλοί ιστορικοί βάλθηκαν να έρθουν σε ένα συμπέρασμα αν όντως πίσω από τη δολοφονία του επικεφαλής της Επιτροπής Συνόρων, Στρατηγού Τελλίνι, βρισκόταν ο ίδιος ο Μουσολίνι. Κάποιοι ιστορικοί όπως ο James Barros θεωρούν πως ο Μουσολίνι πιθανότατα δεν εμπλέκεται στη δολοφονία για να τη χρησιμοποιήσει ως πρόσχημα για τον επερχόμενο Βομβαρδισμό της Κέρκυρας. Άλλοι πάλι, όπως ο Υπουργός Εξωτερικών της Ιταλίας Σφόρτζα, ισχυρίζονται πως αυτό το αιματηρό επεισόδιο στα σύνορα της Αλβανίας, δεν ήταν τίποτα άλλο παρά ένα από τα σχέδια του Μουσολίνι για να επιδείξει όσο αμεσότερα γινόταν την στρατιωτική του κυριαρχία Εθνικά και την αδιάλλακτη διπλωματική στάση του Ευρωπαϊκά. Μάλιστα, ο Σφόρτζα στο βιβλίο του "Σύγχρονος Ιταλία" δηλώνει πως ο Ιταλικός στόλος ήταν αγκυροβολημένος στον Τάραντα αρκετές ημέρες πριν το έγκλημα της Κακαβιάς. Άλλωστε, ο Μουσολίνι δεν εκτιμούσε ιδιαίτερος τον Ιταλό στρατηγό Τελλίνι, καθώς ο ίδιος δήλωνε αντιφασίστας, οπότε η δολοφονία του επιφανούς πολιτικού του αντιπάλου δε θα του κόστιζε τίποτα και θα του έδινε ταυτόχρονα την ευκαιρία να επιτεθεί στην Ελλάδα.

Η Ελλάδα αντιμετώπισε αυτή την αιματηρή παρέμβαση της Ιταλίας με τον βομβαρδισμό αυτό της Κέρκυρας. Πριν από αυτό όμως Ελλάδα είχε αντιμετωπίσει μερικές από τις τραγικότερες εθνικές συμφορές όλων των εποχών, με κορυφαία τη Καταστροφή της Σμύρνης και την έλευση των 1.500.000 προσφύγων στον Ελλαδικό χώρο. Η χώρα στα 1922 βρίσκεται εθνικά ταπεινωμένη και απογοητευμένη, καθώς εγκαταλείπεται οριστικά η πολυπόθητη εκπλήρωση της Μεγάλης Ιδέας, πολιτικά διχασμένη και συγχυσμένη, με μία επαίσχυντη και βεβιασμένη δική των έξι

“υπαιτίων” της στρατιωτικής και διπλωματικής καταστροφής και οικονομικά εξουθενωμένη με την αποκατάσταση των προσφυγικών πληθυσμών.

Κατά το 1922, πρόσφυγες που χρήζουν άμεσης αποκατάστασης, θα καταφτάσουν στην άλλη μεριά της χώρας από εκείνη της Μικράς Ασίας, στο νησί της Κέρκυρας. Αυτοί προσωρινά θα εγκατασταθούν στο Φρούριο της Κέρκυρας στα στρατιωτικά καταλύματα του Φρουρίου. Και είναι αυτοί οι πρόσφυγες ανάμεσα στα 16 συνολικά θύματα του Βομβαρδισμού του Αυγούστου του 1923, καθώς βασικός στόχος των Ιταλικών κανονιών ήταν το ιστορικά απόρθητο Φρούριο της Κέρκυρας.

Το πρωί εκείνο του βομβαρδισμού της πόλης της Κέρκυρας, οι κάτοικοι του νησιού ευρέθησαν εντελώς ανυποψίαστοι για το επικείμενο γεγονός. Πολλοί μάλιστα απολάμβαναν τα θερινά μπάνια τους γύρω από το λιμάνι της Κέρκυρας. Όταν ξαφνικά οι λουόμενοι παρατήρησαν πως ένα ιπτάμενο ιταλικό πηδαλιούχο ίπταντο πάνω από τη πόλη της Κέρκυρας. Ύστερα από λίγο έκανε την αιφνιδιαστική εμφάνισή του ο Ιταλικός στόλος από τη Νότια πλευρά του νησιού, σίγουρα όμως κανένας δεν είχε φανταστεί τι θα επακολουθούσε. Οι Ιταλοί μάλιστα, θέλοντας να τρομάξουν τους Κερκυραίους, σκόπιμα έκαναν το γύρο του νησιού για να φανούν ξαφνικά στο λιμάνι της Κέρκυρας. Οι Ιταλοί προχώρησαν στην κατάληψη του νησιού χωρίς να έχουν δώσει χρόνο στις τοπικές δυνάμεις να επικοινωνήσουν με τη κυβέρνηση. Ο Βομβαρδισμός άρχισε ξαφνικά και πρωταρχικός στόχος του οπλισμένου Ιταλικού στόλου ήταν να πλήξει το Φρούριο της Κέρκυρας, στο οποίο είχαν βρει καταλύματα πλήθος Μικρασιατών προσφύγων. Τα θύματα αυτού του βομβαρδισμού φαίνεται πως επλήχθησαν απλά από μία πρώτη και δειλά διακείμενη επεκτατική πολιτική του Ιταλού δικτάτορα Μουσολίνι. Προσχηματικά, ύστερα από τη δολοφονία, που όπως υπογραμμίστηκε κατά τη διάρκεια αυτής της μελέτης, πιθανώς υποκινούμενη από τον ίδιο το Μουσολίνι ως έρεισμα για την πρώτη επεκτατική του κίνηση κατά της Κέρκυρας και της Ελλάδος εν γένει.

Ύστερα από την εκδίκαση της υπόθεσης από την ΚτΕ και τη Πρεσβευτική Διάσκεψη και από την επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων, αποφασίστηκε η καταβολή προστίμου από μέρους της Ελλάδος, για μία υπόθεση δολοφονίας, της οποίας ο υπαίτιος δεν εστάθη δυνατό να βρεθεί ποτέ, ενώ από την άλλη η Ιταλία στο μόνο που

περιορίστηκε, ήταν στην απομάκρυνση του στόλου της από το νησί της Κέρκυρας και στην επιστροφή στην Ιταλία.

Συνοψίζοντας, άξιο αναφοράς, ειδικά για τις σχέσεις Ελλάδος και Ιταλίας, είναι το υπόμνημα που έστειλαν οι Κερκυραίοι στην κυβέρνηση της Αθήνας, ύστερα από τον Βομβαρδισμό, με βασικό τους αίτημα την απομάκρυνση ολόκληρου του Ιταλικού στοιχείου από τη Κέρκυρα και τη δήμευση της περιουσίας αυτών. Είναι φανερό οι πικρία των Κερκυραίων για τους Ιταλούς στο σύντομο αυτό Υπόμνημα, ύστερα από την αδικαιολόγητη πολιτική και στρατιωτική επίθεση του Μουσολίνι στο άοπλο νησί της Κέρκυρας το καλοκαίρι του 1923.

ΒΙΒΛΙΟΦΡΑΦΙΑ.

Barros, J., 1965. *The Corfu Incident of 1923, Mussolini and the League of Nations*. Princeton: Princeton University Press.

Birn, D. S., 1981. *The League of Nations 1918-1945*. Oxford: Clarendon Press.

Chabod, F., 1970. Fascism on the Road to Rome, Causes of the Fascist Success. In: *Italy from the Risorgimento to Fascism, An Inquiry into the Origins of the Totalitarian State*. New York: Anchor Books.

Clayer, N., 2009. *Οι Απαρχές του Αλβανικού Εθνικισμού*. Ιωάννινα: Εκδόσεις Ιονάφι.

Gerolymatos, A., 2008. *Συγκρούσεις στα Βαλκάνια, Κατάκτηση, Επανάσταση και Αναδιανομή από την Οθωμανική Εποχή ως τον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας.

Gordon A. Graig, F. G., 1968. *The Diplomats 1919-1939*. Princeton: Princeton University Press.

Hinley, F. H., 1967. *Power and the Pursuit of Peace, Theory and Practice in the History Relations between States*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hinsley, F. H., 1967. *Power and the Pursuit of Peace, Theory and Practice in the History Relations between States*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hughes, H. S., 1968. The Early Diplomacy of Italian Fascism: 1922-1932. In: *The Diplomats 1919-1939*. New York: Princeton University Press, pp. 210-233.

Lasturel, P., 1925. *L' Affaire Greco Italienne de 1923*. Paris: L' Ile de France, Societe Anonyme D' Editions.

Lasturel, P., 1925. *L' Affaire Greco Italienne de 1923, L' ile de France*. Paris: Societe Anonyme D' Editions.

Lyttelton, A., 1996. Shifting Identities, Nation, Region and City. In: *Italian Regionalism, History, Identity and Politics*. Oxford: Berg, pp. 33-52.

Macmillan, M., 2005. *Οι Ειρηνοποιοί, Έξι Μήνες που Άλλαξαν τον Κόσμο*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Marks, S., 1976. *The Illusion of Peace, International Relations in Europe 1918-1933*. New York: St. Martins Press.

Mazower, M., 2000. *The Balkans, A Short History*. New York: The Modern Library.

Megano, G., 1970. Mussolini, Power and Nihilism. In: *Italy from the Risorgimento to Fascism, An Inquiry into the Origins of the Totalitarian State*. New York: Anchor Books, pp. 249-262.

Nevill Forbes, A. J. T. D. M. D. G. H., 1915. *A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*. Oxford: Clarendon Press.

- Nouschi, A., 2003. *Η Μεσόγειος στον 20ο Αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Pahumi, N., 2007. *The Consolidation of Albanian Nationalism: The League of Prizren 1878-1881, History Honor Thesis*. Michigan: University of Michigan.
- Payne, S. G., 1980. *Fascism, Comparison and Definition*. New York: The Univeristy of Wisconsin Press.
- Pierre Milza, S. B., 1980. *Le Fascisme Italien 1919-1945*. Paris: Editions du Seuil.
- Ristelhueber, R., 2003. *Η Ιστορία των Βαλκανικών Λαών*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα.
- Serge Berstein, P. M., 1991. *Ιστορία της Ευρώπης, Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών 1815-1919*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Smith, M. L., 2006. Venizelo's Diplomacy 1919-1923; From Balkan Alliance to Greek-Turkish Settlement. In: *Eleftherios Venizelos, The Trials of the Statesmanship*. Edinburg: Edinburg University Press, pp. 134-192.
- Sturgo, L., 1970. How the Counterrevolutions are Made: The Coup de Main of October 1922. In: *Italy from the Risorgimento to Fascism, An Inquiry into the Origins of the Totalitarian State*. New York: Anchor Books, pp. 197-204.
- Vaussard, M., 1961. *De Petrarque A Mussolini, Evolution du Sentiment Nationaliste Italien*. Paris: Librairie Armand Colin.
- Αγάθου, Ε., 1924. *Οι Ιταλοί εν Κέρκυρα*. Αθήνα: Τύποις & Ι. Μπλαζουδάκη .
- Αλιανός, Κ. Ι., 1988. *Η Αυστρο-Ουγγαρία και η Προσάρτηση της Θεσσαλίας και της Ηπείρου (1878-1881)*. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.
- Ακριβούλης, Δ. Ε., 2009. *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, οι Μεγάλες Δυνάμεις και τα Βαλκάνια, 1928-1932*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο.
- Ανδρικόπουλος, Γ., 1987. *Η δημοκρατία του Μεσοπολέμου (1922-1936)*. Αθήνα: Ο Τύπος.
- Βακαλόπουλος, Κ. Α., 2001. *Το Νέο Ελληνικό Έθνος (1204-2000), Νέα Ελληνική Ιστορία από τη Φραγκοκρατία ως τις Μέρες μας*. Αθήνα: Ηρόδοτος.
- Βουρνάς, Τ., 1977. *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας, Από την Έλευση του Βενιζέλου στην Ελλάδα (1909) ως την Έκρηξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου (1940)*. Αθήνα: Εκδόσεις Αφών Τολίδη.
- Γεωργιάδης, Γ. Θ., 1945. *Το Προαιώνιον Ιταλικόν Μίσος κατά του Ελληνισμού*. Αθήνα: Δωδεκανησιακή Βιβλιοθήκη.
- Γκίκας, Ι. Ε., 1982. *Ο Μουσολίνι και η Ελλάδα*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Γρηγοριάδη, Σ. Ν., 1976. *Τα Φοβερά Ντοκουμέντα, Υπόθεση Κέρκυρας, Αύγουστος 1923*. Αθήνα: Ο Τύπος.
- Γυαλιστρά, Γ., 1963. *Εθνικοί Αγώνες 1909-1959*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Δαφνής, Γ., 1955. *Η Ελλάς μεταξύ δύο Πολέμων, 1923-1940, Α, Ο Βενιζελισμός Κυβερνά*. Αθήνα : Ίκαρος.

Δαφνής, Γ., 1971. *Συνοπτική Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1914-1968*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Έφη Αλαμανή, Κ. Π., 1980. Η Συμμαχική Εντολή για την Κατάληψη της Σμύρνης και η Δραστηριοποίηση της Ελληνικής Ηγεσίας. In: *Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την Εποχή του*. Αθήνα: Εκδόσεις Φιλιππότη, pp. 119-172.

Κάστελλαν, Ζ., 1991. *Η Ιστορία των Βαλκανίων*. Αθήνα : Εκδόσεις Γκοβόστης.

Κίτσου, Χ. Π. -, 1997. *Οι Ελληνο-αλβανικές Σχέσεις και το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα κατά την Περίοδο 1907-1914*. Αθήνα: Ολκός.

Κοράντη, Α. Ι., 1968. *Διπλωματική Ιστορία της Ευρώπης (1919-1955), Η Χωλαίνουσα Ειρήνη (1919-1933), Τόμος Α'*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.

Κορπής, Π., 2004. *Μέσα Επικοινωνίας και Εργαλεία Προπαγάνδας στην Ιταλία του Μουσολίνι 1922-1943*. Ηράκλειο: Ίδρυμα Ιστορικών Μελετών Καθολικής Επισκοπής Κρήτης.

Κουμουνδούρος, Μ. Ρ., 1997. *Ιστορικά και Διπλωματικά Αποκαλύψεις, Ιστορικά Γεγονότα 1890-1923*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

Κύρου, Α., 1962. *Οι Βαλκανικοί Γείτονές Μας*. Αθήνα: s.n.

Λιάκος, Α., 1985. *Η Ιταλική Ενοποίηση και η Μεγάλη Ιδέα*. Αθήνα: s.n.

Μαντά, Ε., 2003. *Όψεις της Ιταλικής Επίδρασης στη Διαμόρφωση των Ελληνοαλβανικών Σχέσεων κατά τη Περίοδο του Μεσοπολέμου*. Θεσσαλονίκη: s.n.

Μιχαλόπουλος, Δ. Γ., 1992. Η Ελληνική Πολιτική στο Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα. In: *Πρακτικά Β' Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου, Κόνιτσα, 23-26 Αυγούστου 1990, Το Βορειοηπειρωτικόν Ζήτημα, Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον*. Αθήνα: s.n., pp. 271-283.

Μπότσης, Μ. Γ., 2003. *Ο Ρόλος της Κέρκυρας στη Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Γεωπολιτική Δυναμική*. Κέρκυρα: Ίονιο Πανεπιστήμιο.

Παπαδόπουλος, Σ., 1992. Το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα. In: *Πρακτικά Β' Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου, Κόνιτσα, 23-26 Αυγούστου, 1990, Το Βορειοηπειρωτικόν Ζήτημα, Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον*. Αθήνα: s.n., pp. 465-475.

Παπαρηγόπουλος, Κ., 1960. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Από των Αρχαιοτάτων Χρόνων μέχρι του 1930, Από την μετά του Ελληνικού Βασιλείου Ενώσεως Θεσσαλίας και Ηπείρου (1881) μέχρι του 1930*. Αθήνα: Ελευθερουδάκης.

Παπαρηγόπουλου, Κ., Αθήνα. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος 6ος*. 1965: Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκη.

Παπαφλωράτος, Ι. Σ., 2004. *Το Επεισόδιο TELLINI/Κέρκυρας, Αιτία και Εξέλιξη μιας Διεθνούς Κρίσεως*. Αθήνα: s.n.

Ροδάκης, Π., 2004. *Η Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα 1923-1942, τόμος Β'*. Αθήνα: Εκδόσεις Γόρδιος.

- Ρωμαίος, Γ., 2011. *Η Περιπέτεια του Κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Σβολόπουλος, Κ., 2005. *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*. Αθήνα : Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Σιφναίος, Π. Μ., 1964. *Ιωάννης Μεταξάς, Το Προσωπικό του Ημερολόγιο, 1921-1932*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Σκουλίδας, Η. Γ., 2012. Οι Σχέσεις Ελλάδος- Αλβανίας . In: *Βαλκάνια 1913-2011*. Θεσσαλονίκη: Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, pp. 203-223.
- Στεφανίδης, Ι. Δ., 2006. *Ισορροπία των Δυνάμεων και Ηγεμονική Πρόκληση, Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κρατών 1871-1945*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Στεφανίδης, Ι. Δ., 2006. *Ισορροπία των Δυνάμεων και Ηγεμονική Πρόκληση, Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κρατών, 1871-1945*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Στρατού, Δ. Ι., 1969. *Επιχειρήσεις εις Θράκης (1919-1923)*. Αθήνα: Εκδόσεις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού.
- Τζιμοπούλου, Μ., 1973. *Πρόσφυγες στην Κέρκυρα, Χρονικό, 1922-1923*. Αθήνα: Προμηθεύς.
- Φιλάρετος, Γ. Ν., 1928. *Σημειώσεις από του 75ου Υψώματος, 1848-1923*. Αθήνα: Εργασία.
- Φιλιππίς, Δ. Ε., 2005. *Οι Σχέσεις Ελλάδος - Ιταλίας 1919/1920-1940 και η Εμπλοκή της Ισπανίας*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Φλιτούρης, Λ. Α., 2006. *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η Χάραξη των Ελληνοαλβανικών Συνόρων*. Ιωάννινα: Εκδόσεις Ιονάφι.
- Χατζηβασιλείου, Ε., 1999. *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, Η Ελληνο-τουρκική Προσέγγιση και το Πρόβλημα της Ασφάλειας στα Βαλκάνια (1928-1931)*. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.
- Ψωμιάδης, Χ. Ι., 2004. *Η Τελευταία Φάση του Ανατολικού Ζητήματος, Συμβολή στη Μελέτη των Ελληνοτουρκικών Διπλωματικών Σχέσεων*. Αθήνα: Έφεσος.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.

- (Perriu), M. P., August 2014. The Italian Arberesh and Albanian National Case. *Mediterranean Journal of Social Sciences* , pp. Vol.5, No.19, pp. 651-655.
- Blatt, J., February 1988. France and the Corfu-Fiume Crisis of 1923. *The Historian*, pp. Vol.50, No.2, pg. 234-259.
- Brown, P. M., July 1924. The Individual and International Law. *The American Journal of International Law*, pp. Vol. 18, No.3, pg. 532-536.
- Casola, M. A. D., 1993. Italy and the Treaty of Laussane of 1923. *The Turkish Yearbook*, pp. Vol. XXII, pg. 65-78.
- Chebali, V. Y., 2000. La Gestion des Conflicts Internationaux par la Societe des Nations: Retrospective Critique. *Etudes Intenationales* , pp. Vol.31, No.4, pg. 675-690.
- Corfu, O. C. R. t. t. O. o., 1923. I Demands of Italy from the Royal Italian Legation to Greek Ministry for Foreign Affairs. *World Peace Foundation Pamphlet Series*, pp. Vol. 149, pg. 149-163.
- Davidson, J. W., Summer 2000. The Roots of Revisionism, Fascist Italy 1922-1939. *Security Studies* , pp. Vol.11, No.4, pp.125-159.
- Davies, T. R., April 2012. Internationalism in a Divided World: The Experience of the International Federation of League of Nations Societes 1919-1939. *Peace and Change* , pp. Vol.37, No.2, pg. 227-252.
- Fischer, B. J., 1985. Italian Policy in Albania 1894-1943. *Balkan Studies* , pp. Vol.26, No.1, pp. 101-112.
- Guy, N. C., 2008. Linguistic Boundaries and Geopolitical Interests: The Albanian Boundary Commissions, 1878-1926. *Journal Historical Geography*, pp. Vol.34, pg. 448-470.
- Harding F. Bancroft, E. S., June 1949. The Corfu Channel Case: Judgment on the Preliminary Objection. *Stanford Law Review*, pp. Vol.1, No.4, pp. 646-657.
- Herald, September 1923. League of Nations. *New York*, pp. Vol.1, No.1, pp. 1-9.
- Higby, C. P., September 1934. Aspiring Italy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, pp. Vol. 175, pg. 44-50.
- Hill, D. J., January 1924. The Janina-Corfu Affair. *The American Journal of International Law*, pp. Vol.18, No.1, p.g 98-104.
- Hudson, M. O., June 1923. How the League of Nations Met the Corfu Crisis. *World Peace Foundation Pamphlet Series, University of Idaho*, pp. pg. 176-198.
- Jones, F. L., 1923. Military Occupation of Allien Territory in Time of Peace. *University of Cambridge*, pp. Vol.149, pg. 149-163.

- Lloyd, L., Spring 1995. The League of Nations and the Settlement of Disputes. *World Affairs*, pp. Vol. 57, No.4.
- Lowell, A. L., 1923. The Council of the League of Nations and Corfu. *World Peace Foundation Pamphlet Series* , pp. Vol.169, pp. 121-145.
- Marder, B., October 1977. The Corfu Incident. *The Athenian*, pp. pg. 28-30.
- Marks, S., 1986. Italy in the Aftermath of the First World War. *The International History Review*, pp. Vol. 8, No.1, .
- Marks, S., Spring 1995. The Small States at Geneva, Woodrow Wilson and the League of Nations, Part 1. *World Affairs*, pp. Vol.157, No.4, pg. 191-196.
- McNair, A., 1925. The Legal Meaning of War and the Relation of War to Reprisals. *Transactions of the Grotius Society*, pp. Vol.11, pp. 29-51.
- Papalia, G., August 2016. Imaginary Colonies: Fascist Views of Australia in Italian Diplomatic Correspondence 1922-1940. *Eras Journal*, pp. Vol.18, No.1, pp. 1-10.
- Pollard, J., March 2004. The Many Problems and Failures of Liberal Italy Led the Establishment to Turn to Mussolini. *New Perspective, Trinity College*, pp. Vol.9, No.3, pg. 28-31.
- Rappard, W. E., November 1927. The Evolution of the League of Nations. *The American Political Science Review, University of Geneva*, pp. Vol. 21, No.4, pg. 792-826.
- Relations, I., March 1925. Record of Political Events (From July 1, 1923, to December 31, 1924). *Political Science Quarterly*, pp. Vol.40, No.1, pg. 1-34.
- Roessel, D., Summer 1988. The "Repeat in History": Canto XXVII and Greece's Asia Minor Disaster. *Twentieth Century Literature*, pp. Vol.34, No.2, pp. 180-190.
- Sfika-Theodosiou, A., May 1995. The Italian Presence on the Balkan Front (1915-1918). *XVIth Panhellenic History Conference of the Hellenic Historical Society*, pp. pg 69-82.
- Shorrock, W. I., February 1986. France, Italy and the Eastern Mediterranean in the 1920s. *The International History Review*, pp. Vol.8, No.1, pg. 70-82.
- Shorrock, W. I., October 1975. France and the Rise of Fascism in Italy, 1919-1923. *Journal of Contemporary History*, pp. Vol.10, No.4, pp. 591-610.
- Sullivan, B. R., December 2010. A Fleet in Being: The Rise and Fall of Italian Sea Power 1861-1943. *The International History Review* , pp. pg. 106-124.
- Sweetser, A., January 1920. The First Ten Years of the League of Nations. *International Conciliation*, pp. No. 256, pg. 3-64.
- Wigmore, J., November 1923. The Case of Italy v. Greece, Under International Law and the Pact of Nations. *Illinois Law Review*, pp. Vol. XVIII, No.3, pg. 131-151.

Wright, Q., January 1924. The Neutralization of Corfu. *The American Journal of International Law*, pp. Vol. 18, No. 1, pp. 104-108.

Yearwood, P. J., October 1986. "Consistently with Honour": Great Britain the League of Nations and the Corfu Crisis of 1923. *Journal of Contemporary History*, pp. Vol.21, No.4, pp. 559-579.

Ζερβός, Σ., 18 Ιουνίου 1923. Αι Σχέσεις Ελλάδος και Ιταλίας. *Ελεύθερος Τύπος*, pp. σ. 1-4.

Μαίλλης, Α. Σ., 1997. Η Κατάληψη της Ρόδου, Το χρονικό της Πολεμικής Επιχείρησης των Ιταλικών Στρατιωτικών Δυνάμεων. *Καθημερινή, Αφιέρωμα, Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα, Πενήντα Χρόνια από την Ενσωμάτωση*, pp. 3-4.

Παντελίδης, Ε., Πέμπτη 28 Ιουνίου 1923. Τα Ελληνοβουλγαρικά Σύνορα. *Ελεύθερος Τύπος*, pp. σ. 1-4.

Πατατζής, Σ., 3 Σεπτεμβρίου 1960. Η Πρώτη Επίθεση του Μουσολίνι, Σεπτέμβριος 1923, Οι Ιταλοί στην Κέρκυρα. *Ο Ταχυδρόμος*, p. σ. 19.

Τσιπαρνλής, Ζ. Ν., 1997. Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα, Προσωρινή Κατοχή και Νομικές Βλέψεις στην Περίοδο 1912-1913. *Καθημερινή, Αφιέρωμα, Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα, Πενήντα Χρόνια από την Ενσωμάτωση*, pp. 5-7.

Τσιρπανλής, Ζ. Ν., 1997. Πλήρης Κυριαρχία και Εξιταλισμός, Η Εικοσαετία 1923-1934 Στάθηκε η πιο Επικίνδυνη για την Ταυτότητα των Δωδεκανήσων. *Καθημερινή, Αφιέρωμα, Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα, Πενήντα Χρόνια από την Ενσωμάτωση*, pp. 8-11.

Τύπος, Ε., Δευτέρα 25 Ιουνίου 1923. Η Συνάντησις Μουσσολίνι και Αλεξανδρή-Αποκατάστασις των Διπλωματικών Σχέσεων - Η Ανανέωσις της Εμπορικής Σύμβασης - Ο κ. Αλεξανδρής προσεκλήθη εις την Λωζάννην. *Ελεύθερος Τύπος*, pp. σ. 1-4.

Τύπος, Ε., Τετάρτη 13 Ιουνίου 1923. Από Χτες εώς Σήμερα, Η Χάραξις των Συνόρων Ελλάδος- Αλβανίας. *Ελεύθερος Τύπος*, pp. σ. 1-4.

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ.

Κεντρική Υπηρεσία Διπλωματικού Αρχείου Υπουργείου Εξωτερικών.

Φάκελος 2

Κ.Υ, Τηλεγράφημα Μεταξά προς τη Ρώμη, 25 Αυγούστου 1922, Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, Κεντρική Υπηρεσία, Φ. 2.

Φάκελος 23

Κ.Υ Τηλεγράφημα Πολίτη προς Πρεσβειαν της Ρώμης, 4/17 Νοεμβρίου 1922, Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο, Κεντρική Υπηρεσία, Φ. 23.

Κ.Υ Τηλεγράφημα Πετυχάκη από Χίο προς Αθήνα, Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο Υπουργείο Εξωτερικών, Φ. 23.

Φάκελος 26

Κ.Υ., Βεβαίωση Νομάρχη Κερκύρας Ευρωπαίου για τον θάνατο του Λοχαγού Γεράσιμου Βρυώνη και της κόρης του Μαρίας Βρυώνη, ύστερα από τον Βομβαρδισμό των Ιταλών, 1 Οκτωβρίου 1923, Κέρκυρα, Φ26-2.

Κ. Υ. , Έκθεση Πλατή: Περί της Δράσεως της Χωροφυλακής προς Ανακάλυψιν των Δραστών του Φόνου των Μελών της Ιταλικής Αποστολής, 1923, Φ. 26-2.

Κ.Υ. , Δολοφονία Μελών Ιταλικής Αντιπροσωπείας εν Κακαβιά, Φ.26-2.

Φάκελος 27

Κ.Υ. , Τηλεγράφημα Αντιστράτηγου Μοσχόπουλο προς το Υπουργείο Στρατιωτικών, 15 Νοεμβρίου 1917, Φ. 25-7.

Κ. Υ. , Κατάλογος Μελών Επιτροπής Διεθνούς Ελέγχου, Ιαπωνική αποστολή, Φ.27-2.

Κ. Υ. , Τηλεγράφημα από τη Γενική Διοίκηση Ιωαννίνων προς Ε. Α Λιούμπο, 18 Σεπτεμβρίου 1923, Φ.27-2.

Κ.Υ. , Τηλεγράφημα Νομάρχη Κερκύρας προς τον Υπουργό Εξωτερικών Ν. Πολίτη, 3 Αυγούστου 1917, Φ. 27-5.

Κ.Υ. , Τηλεγράφημα από τον Υπομοίραρχο Διοικητή της Υποδιοίκησης της Τριχωνίας προς τον Ταγματάρχη Διοικητή της Χωροφυλακής Αιτωλοκαρνανίας Δ. Σκιαδά, 2 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-5.

Κ.Υ. , Έκθεση Αστυνομικού Διευθυντή Κερκύρας Ι. Σπύρου προς το Υπουργείο Εσωτερικών (Τμήμα Αστυνομίας των Πόλεων) και προς το Αρχηγείο της Αστυνομίας των Πόλεων, 5 Σεπτεμβρίου 1923, Αθήνα, Φ. 27-5.

Κ. Υ. , Έκθεσις Αστυνομικού Διευθυντή Κερκύρας Ι. Σπύρου προς το Υπουργείο Εσωτερικών (Τμήμα της Αστυνομίας των Πόλεων) και προς το Αρχηγείον της Αστυνομίας των Πόλεων, Αθήνα 5 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-5.

Κ. Υ , Τηλεγράφημα Φλωριά από Ιωάννινα προς Υπουργείο Εξωτερικών, 5 Σεπτεμβρίου 1923. Φ. 27-5.

Κ. Υ. , Τηλεγράφημα Λοχαγού Ι. Βελιανίτη από Σύρο προς Γραφείου Τύπου της Επαναστάσεως, 8 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-5.

Κ. Υ. , Τηλεγράφημα από τα Ιωάννινα, του Μπαλμπή από το Έ Σώμα Στρατού προς το Υπουργείο Στρατιωτικών, Γενικό Επιτελείο Στρατού, 8 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-5.

Κ.Υ. , Τηλεγράφημα από τον Υπουργό Στρατιωτικών προς το Έ Σώμα Στρατού, 11 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-5.

Κ.Υ, Τηλεγράφημα Νομάρχη Πάτρας, Μαυρίδη, 12 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-5.

Κ.Υ. , Τηλεγράφημα Λοχαγού Βελιανίτη από τη Σύρο, προς το Γραφείον Τύπου Επαναστάσεως, 12 Σεπτεμβρίου 1923. Φ. 27-5.

Κ. Υ. , Έκθεση Πλοιάρχου του Ατμόπλοιου "Ατρόμητος", Β. Καραμούζη, Πειραιάς 12 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-5.

Κ. Υ. , Τηλεγράφημα Νομάρχη Πατρών Μαυρίδη, 12 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-5.

Κ.Υ. , Έκθεση Πλοιάρχου του Ατμόπλοιου "Ατρόμητος". Πειραιάς 13 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-5.

Κ.Υ., Τηλεγράφημα Νομάρχη Κερκύρας προς τον Υπουργό Εξωτερικών Ν. Πολίτη, 26 Σεπτεμβρίου 1923, Φ. 27-5.

Κ. Υ, Έκθεση Νομάρχου Κερκύρας Ευρωπαϊού προς τον Υπουργό Εξωτερικών, "Περί της αφνιδιαστικής καταλήψεως της Νήσου Κερκύρας και του βομβαρδισμού της Πόλεως", Φ. 27-5.

Φάκελος 28

Κ.Υ , Εφημερίδα "Πρωία", 2 Οκτωβρίου 1923, Φ. 28-6.

Φάκελος 29

Κ.Υ. , Τηλεγράφημα του Εισαγγελέα Ιωαννίνων προς τον Εισαγγελέα Εφετών Κέρκυρας, 28 Αυγούστου 1923, Φ.29-2.

Κ.Υ. , Έκθεσις Πραγματογνωμοσύνης του Αρχιτεχνίτη Δ' Τάξεως Κωνσταντίνου Τοιτσόπουλου, 24 Σεπτεμβρίου 1923, Φ.29-2.

Κ. Υ. , Τηλεγράφημα του Φλωριά από τα Ιωάννινα (Δυρράχιο) προς τον Πρωθυπουργό, το Υπουργείο Εξωτερικών, το Υπουργείο Στρατιωτικών, το Υπουργείο Εσωτερικών, 4 Οκτωβρίου 1923, Φ.29-2.

Κ. Υ. , Έκθεση του Συνταγματάρχη Φλωριά, Αρχηγού της Χωροφυλακής προς το Υπουργείο Εσωτερικών, 'Περί των Ενεργειών της Χωροφυλακής προς Ανακάλυψιν των Δραστών του κατά των Μελών της Ιταλικής Αποστολής εν Κακαβιά Φόνου, 14 Οκτωβρίου 1923, Φ.29-2.

Κ. Υ. , Τηλεγράφημα Εισαγγελέα, Φ.29-2.

Κ.Υ. , Τηλεγράφημα από τη Γαλλική Πρεσβεία προς το Υπουργείον Εξωτερικών στις 7 Σεπτεμβρίου 1923, Φ.29-3.

Κ. Υ. , Τηλεγράφημα Ρωμάνου προς Παρίσι, 8 Σεπτεμβρίου 1923, Φ.29-3.

Κ. Υ. , Αναφορά της Διεθνούς Ανακριτικής Επιτροπής, 30 Σεπτεμβρίου 1923, Γιάννενα, Φ.29-4.

Κ.Υ. , Προσφυγή της Ελλάδας στη ΚτΕ και Αντιδράσεις Ξένων Κρατών στο Ιταλο-ελληνικό Ζήτημα, Φ. 29-4.

Γενικά Αρχεία Κράτους (Γ.Α.Κ) - Αρχείο Κ. Δαφνή.

Γ.Α.Κ Κερκύρας, Αρχείο Δαφνή, Επιστολή του Γαλλου Ανταποκριτού της Εφημερίδας "L' Illustration", Ludovic Naudeau, Οι Ιταλοί στην Κέρκυρα, 29 Σεπτεμβρίου 1923, Φ.27.

Υπόμνημα Διαμαρτυρίας για την επιστροφή στη Κέρκυρα Ιταλών Υπηκόων υπογεγραμμένο από Μεγάλη Λαϊκή Επιτροπή Αντιπροσώπων Κερκυραίων προς τον Πρωθυπουργό, Υπουργείο Εξωτερικών, Υπουργείο Εσωτερικών και Δημοσίας Τάξεως, Γ.Α.Κ Κερκύρας, Αρχείο Δαφνή, 1949, Φ. 216-Α.

Γ.Α.Κ Κερκύρας, Αρχείο Δαφνή, Υπόμνημα Διαμαρτυρίας για την επιστροφή στη Κέρκυρα Ιταλών Υπηκόων υπογεγραμμένο από Μεγάλη Λαϊκή Επιτροπή Αντιπροσώπων Κερκυραίων προς τον Πρωθυπουργό, Υπουργείο Εξωτερικών, Υπουργείο Εσωτερικών και Δημοσίας Τάξεως, 1949, Φ. 216-Α.

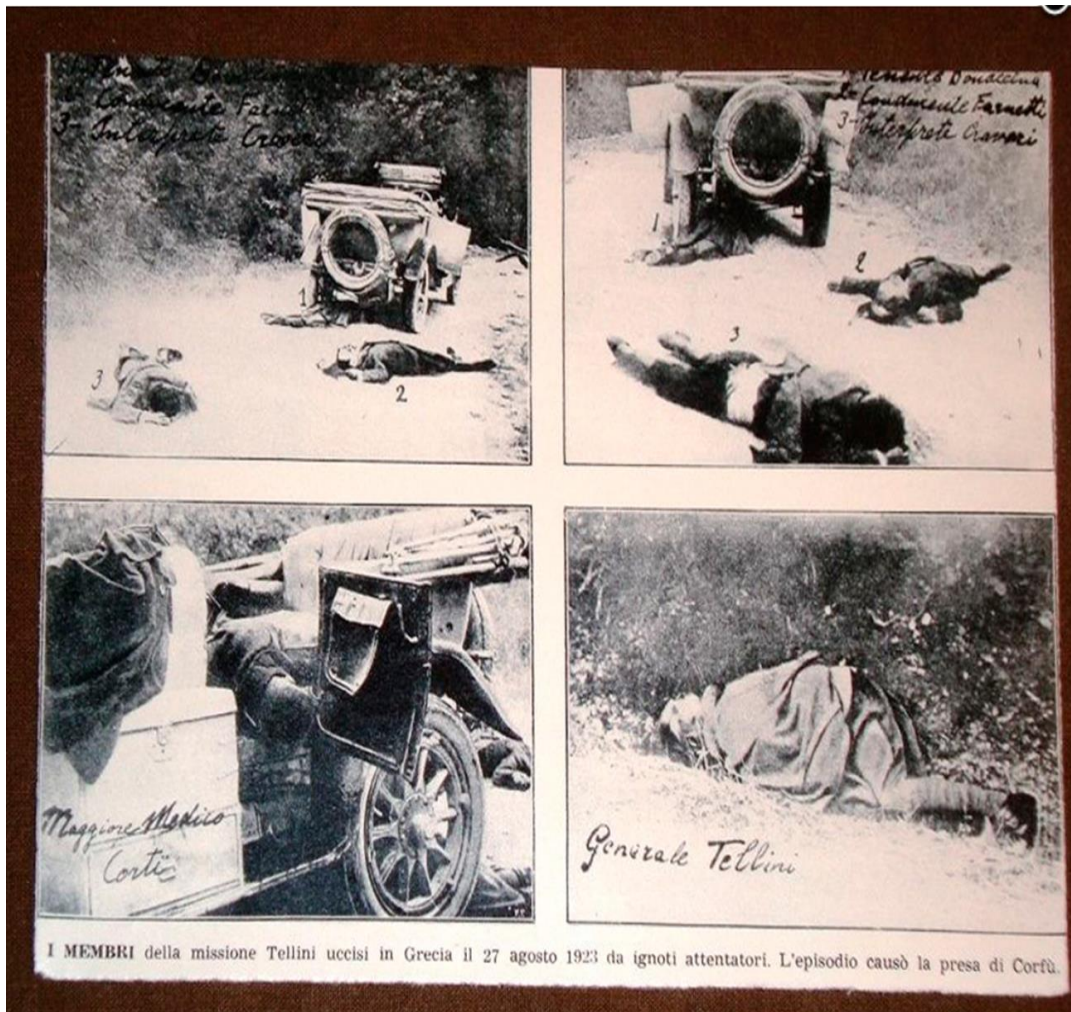
Γ.Α.Κ Κερκύρας, Αρχείο Δαφνή\Σημειώσεις του ίδιου, Φ.249.

Γ.Α.Κ Κέρκυρας, Αρχείο Δαφνή, Φ. 265.

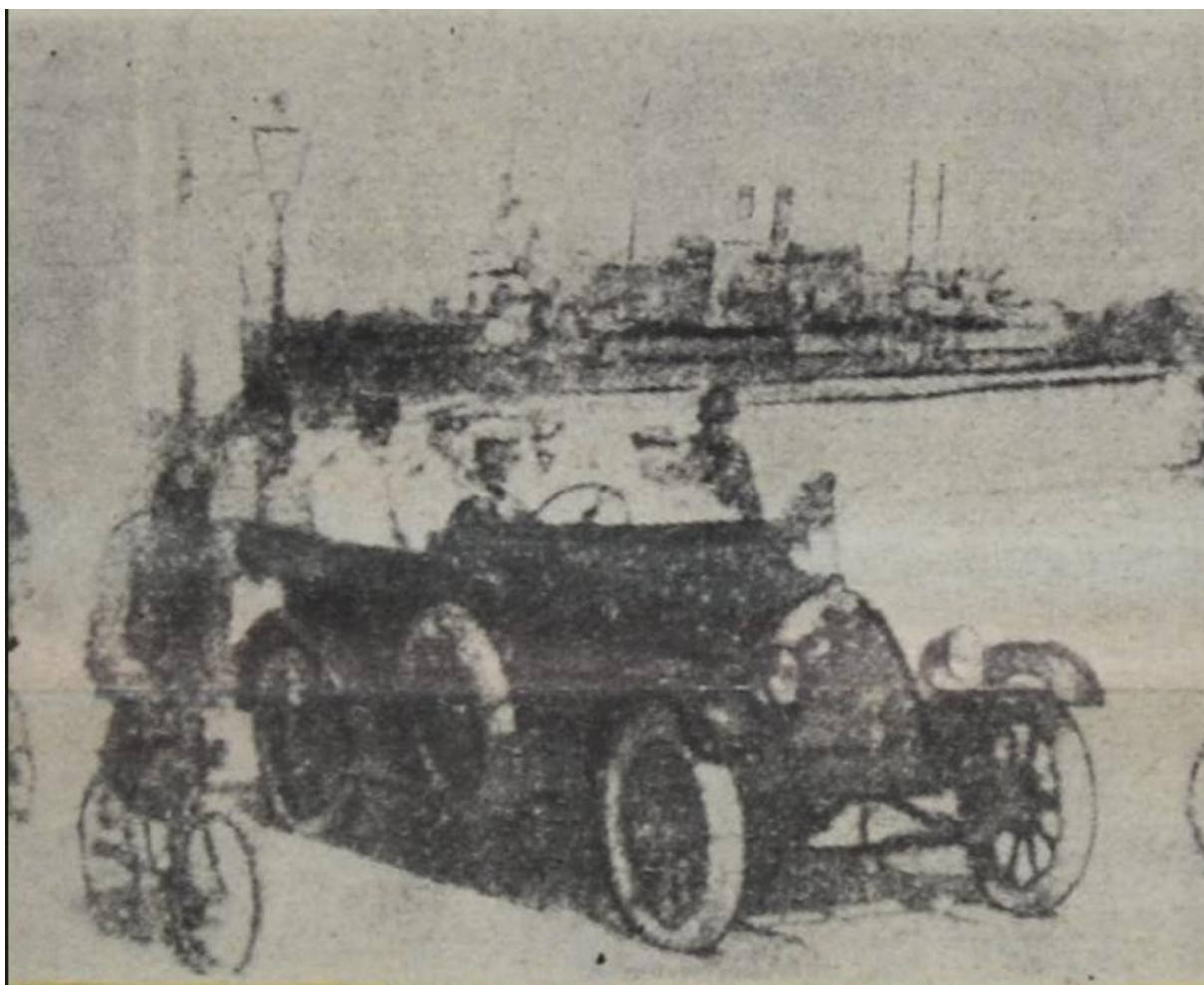
Γ.Α.Κ Κερκύρας, Αρχείο Δαφνή, Brenda Marder, The Corfu Incident, The Athenian, October 1977, Φ.271.

Γ.Α.Κ Κερκύρας Αρχείο Δαφνή, Φ. 271.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

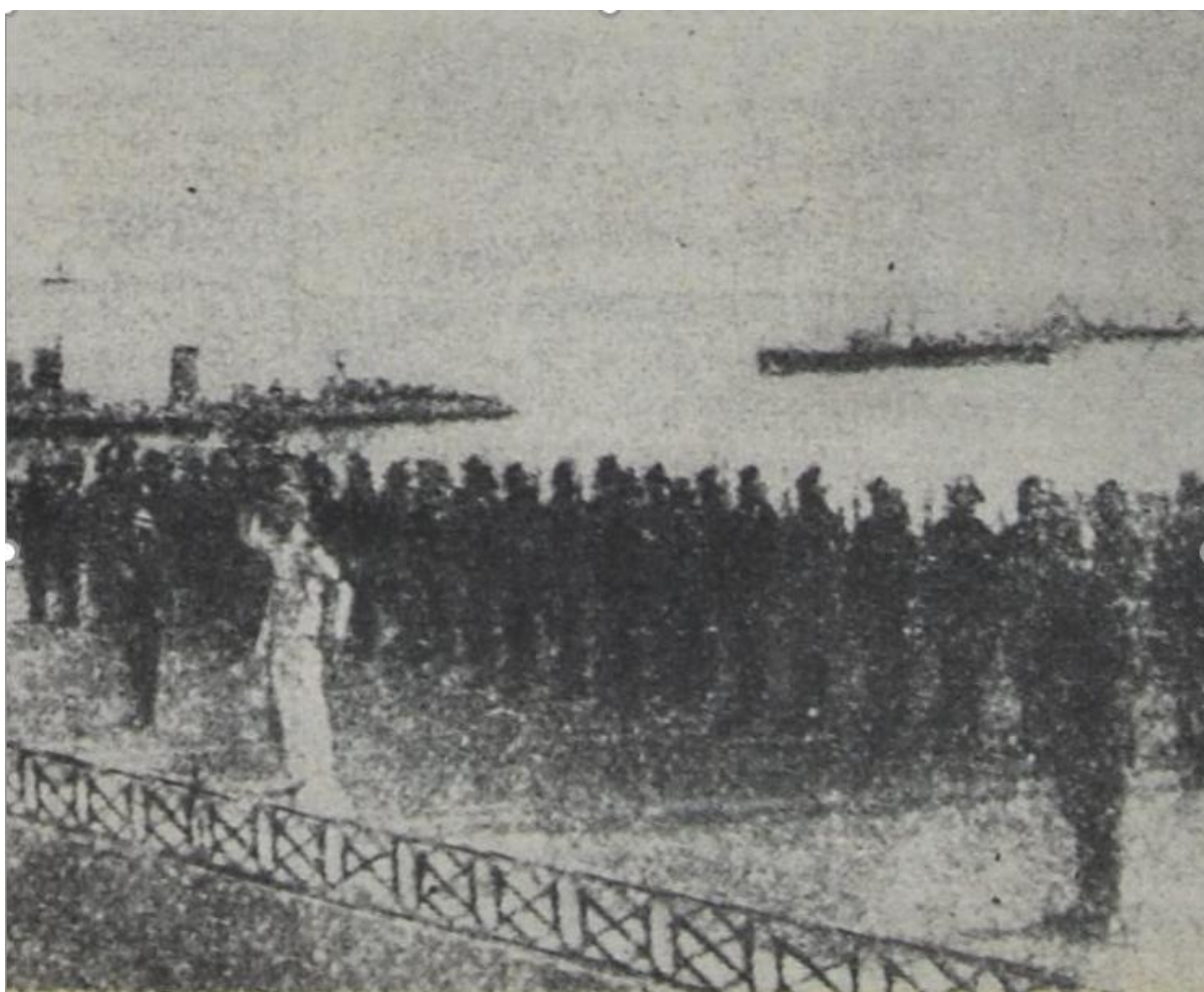

Οι πρώτες φωτογραφίες από το έγκλημα των Μελών της Διαχάραξης Συνόρων στη Κακαβιά στις 27 Αυγούστου 1923. Φωτογραφία από <https://www.corfuhistory.eu/?p=13694>

Ο Ναύαρχος Σολάρι και το επιτελείο του ξεκινούν για μία θριαμβευτική περιοδεία μετά τη κατάληψη της Κέρκυρας.

Φωτογραφία από την Εφημερίδα Ταχυδρόμος, Σάββατο 3 Σεπτεμβρίου 1960, Αρχείο Κ. Δαφνή, Γ.Α.Κ Κέρκυρας, Φ.271

Στρατιωτικό Απόσπασμα παραταγμένο στην προκυμαία χαιρετά την έπαρση της Ιταλικής σημαίας.

Φωτογραφία από την Εφημερίδα Ταχυδρόμος, Σάββατο 3 Σεπτεμβρίου 1960, Αρχείο Κ. Δαφνή, Γ.Α.Κ Κέρκυρας.

Ιταλοί στρατιώτες χτίζουν χαρακώματα κατά τη διάρκεια της κατάληψης της Κέρκυρας το 1923.

Φωτογραφία από το περιοδικό Athenian, Οκτώβριος 1977, Αρχείο Κ. Δαφνή, Γ.Α.Κ Κέρκυρας, Φ.271.

*Ἡ Μαρίκα Βρυώνη
ἑτῶν 6.*

Φωτογραφία της Μαρίκα Βρυώνη, ενός εκ των θυμάτων του Βομβαρδισμού της Κέρκυρας το 1923.

Φωτογραφία από το βιβλίο της Μαρκησίας Τζιμοπούλου, Πρόσφυγες στην Κέρκυρα, Χρονικό 1922-1923, Αθήνα 1973, σ. 35.

Ιταλικά γραμματόσημα κατά τη διάρκεια της Ιταλικής Κατοχής το 1923.

Φωτογραφία από <https://www.corfuhistory.eu/?p=13694>

* κωδίκται 2

Πρόεδρον Κυβερνήσεως

* Υπουργόν Οικονομικῶν

* Ἀθήνας

• Συνέλευσις Δημοτικοῦ Συμβουλίου καὶ Ὁργανώσεων Ἐπιτελείων Κερκυρας
διὰ ψηφισματὸς τῆς δευτέρας Ἰανουαρίου ὑπέβαλε Κυβέρνησιν δικαίαν ἔξισι
σῶτων περὶ ὁμοῦ ἐκποιήσεως καὶ ἐκκαθαρίσεως περιουσιῶν ἐντεῦθεν διαλαθε
Ἰταλῶν ἠερικῶν ἀποκοτρύσεως πόντο ἑλικὸν δεσφὸν μετὰ κορ* οὐτῶν κοτοπροδο
θείσης Νήσου μας ἔτιον ἡμέρον Κερκυραϊκὸς Λαὸς κωνδήμω ἐξεγέρσει κατὰ
διατυπωθείσης αἰτήσεως Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως ἐκονεγιοτρίστοσιν ἐνταῦθα
ἐνδικοθέντων λατῆ, ἀπειτήσει Ἰταλῶν μετὰ διαδηλωθεῖσων στοθερῶν ἀβφοσίν
του ἀποτροπῆς κωντὶ μέσφ ἐπιστροφῆς τοῦτων ἐκφράζει τοῦτοχρόνος κατὰ κληξί
οὐτοῦ διὰ μὴ διαγοχθεῖσων εἰσέτι ἐκποιήσιν ἀνωτέρω περιουσιῶν καὶ ἔξισι
ὁμοσον τερμοτισμὸν ζητήματος ἀπειλουμένης ἄλλως οὐτοδυνήμου λῦσεως

Δήμαρχος Κερκυραίων
ΚΟΛΛΙΣ

22/7/49
ΚΟΛΛΙΣ
ΚΟΛΛΙΣ

Υπόμνημα Κερκυραίων προς την Κυβέρνηση το 1949,
από το αρχείο του Κ. Δαφνή, Γ.Α.Κ Κερκυρας, Φ. 216-Α.

Πρωτοκουθέν
Υπουργόν Εξωτερικών
Εξωτερικών
Αποστολῆς Τάξεως

Ἀθήνας

Κερκυραϊκός λαός ανεξαρτήτως πολιτικῶν ἀποχρήσεων μένει κατάκληρος διὰ χορηγούμενας ἐκδόσεις ἀδείας ἐπιτροπῆς εἰς Κέρκυραν Ἰταλῶν ἀποκοσῶν ἀπομακρυσθέντων ἐνταῦθα συγκαταθέσει συμφωνίαν εὐθὺς μετ' ἀπελευθερώσεων λαοῦ ἐξέγερσος λαοῦ διὰ διαπραχθέντα ἐγκλήματα διάστημα κατοχῆς ἔτος. Ἰταλοὶ διαμένοντες πρὸ τοῦ πολέμου Κερκύραν ἐκδόσαν ἀδείματα ἐπιλοβείας μεταβληθέντες πλοῦς ὄργανα καταπίσεως λαοῦ ἤθους ἀνδριστομένου σχεδία προσηρτήσεως ἀπορρίψεως Ἰταλοῦ χαρακτοῦ. ἔτος. ἀπομακρυσθῆν τῶν ἐξήτης λαός εἰς πένδημον συλλογητήριον. Τραυματισθῆν ἐθνικὸν φρόνημα δὲν ἴδοντο ἀνεχθῆν κεραιτέρω παρουσίαντων. Ἐν συνεχείᾳ Κυβερνήσεις πολιτευταὶ διεβεβαίωσαν ὅτι ἐξήτημα ἐπανόδου Ἰταλῶν δὲν ἵσταται: ἀπορρίπτοντες ὅτι ὑπηρετήσαν ἐγκληματικὰ σχέδια κατακτητῶν εἰς βῆρος Ἑθνικοῦ συμφέροντος ἔτος. Κορηγοῦμενα: σήμερον ἀδεία: ἀνατρέπουσιν ἐξέγερσος ἀποχρήσεις προκαλοῦν δικαιολογημένην ἀγανάκτησιν λαοῦ μὴ ἀποκλειομένην ἐκείσεθεν εἰς βῆρος Ἰταλῶν. ἔτος. Ἐπειὸς θεμιτοῦται: ἐνθῆσις συνεχισθῆν χορήγησος ἀδείων διὰ παρουσία ἀποκοσῶν πολλὰ ἀρλοῦνται: παρακαλοῦμεν διατάξῃτε ἡμεσον ἀνάκλησιν ἀδείας Γεωργίου Παβίξε προκλητικῶς κυκλοφοροῦντος ὁδοῦ δηλοῦντος παραμένει Κέρκυραν καθέσον δικαιοκίση Ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν πρὸς ἀποσυνθῆν διασπασέσεως τάξεως ἔκ δικαιολογημένης ἐξέγερσος λαοῦ. ἔτος. Ζήτημα ἀπομακρυσθέντων ἐκ Κερκύρας Ἰταλῶν ἐνέχει πρωταρχικὴν σημασίαν διότι συνδέεται ἀποσπαστικῶς Ἑθνικῶς παραδόσεις ἤθους δεινῶ καὶ ἐγκλήματα διαπραχθέντα ἀπὸ κατοχῆς 1923 καὶ ἐντεῦθεν εἰς βῆρος Ἑλληνικότητος νήσου λαοῦ τῆς. ἔτος.

Διὰ μέγλην λαϊκὴν Ἐπιτροπὴν

Εὐαγγέλιος
Εὐαγγ. Κυριακίους
Παύλος Παπαλάου
Κ. Ἰωάννου
Δρ. Κεζουρῶν
Κ. Γεωργίου
Δρ. Γιαννοῦ
Δρ. Γεωργίου
Α. Γεωργίου
Κων. Δωμάτος
Νικ. Κίρκου
Κ. Γεωργίου
Γ. Παπαίου
Δρ. Παπαίου
Δρ. Δωμάτος
Νικ. Παπαίου

Ἐπιτροπὴ
Ἐπιτροπῆς
ἔτος

Υπόμνημα Κερκυραίων προς την Κυβέρνηση το 1949, από το αρχείο του Κ. Δαφνή, Γ.Α.ΚΚερκυρας,Φ.216-Α.